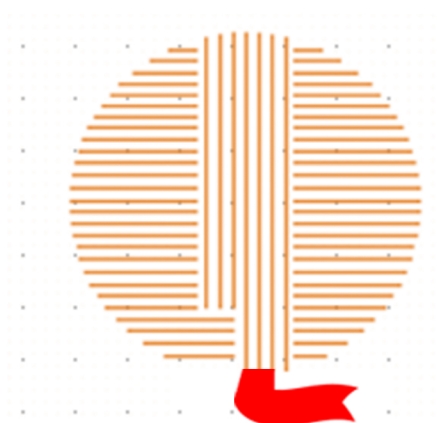

Scientific
Refereed
Semi-Annual

ISSN 2822-6739

AS

ANATOLIA SOCIAL
RESEARCH JOURNAL

Issue :1
Volume :1
2022

AS

ANATOLIA SOCIAL RESEARCH JOURNAL

2022, Cilt 1, Sayı 1
Çevrimiçi Basım Tarihi: Ekim 2022

2022, Volume 1, Issue 1
Publishing Date: October 2022

Anatolia Social Research Journal **Yılda 2 Kez** Yayınlanmaktadır.

www.anadulusosyal.com
anatoliasocialresearchjournal@gmail.com

Anatolia Social Research Journal Adına

Editör – Editor

Doç.Dr. Murat ARSLANDERE

Editör Yardımcısı / Assistant Editor

Doç.Dr. İlhami TUNCER
Dr. Öğr.Üyesi Yusuf ER
Dr. Öğr.Üyesi Ali ŞEN

Dergi Sekreteryası / Journal Secretariat

Murat SAYDAM

Yayın Dili / Language

Türkçe- İngilizce- Turkish – English

BİLİM KURULU – SCIENTIFIC BOARD

Prof.Dr. Aydın ŞENTÜRK, Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Cihan COBANOGLU, University of South Florida, ABD
Prof.Dr. İsmet KAYA, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Mehmet ÖZDEMİR, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Salih YEŞİL, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Serkan ADA, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Ali TÜRKER, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Alper DOĞAN, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Emel GELMEZ, Selçuk Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Hasan Hüseyin YILDIRIM, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Kazım KARABOĞA, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Mehmet DEMİREL, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Mehmet ILKIM, İnönü Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Mohammad ABUBAKAR, Antalya Bilim Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Mustafa Can KOÇ, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. On-Ook OH, University of Colorado Denver, ABD
Dr.Öğr. Üyesi Muhittin ÇAVUŞOĞLU, Northern Arizona University, ABD
Dr.Öğr. Üyesi Şebnem ADA, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Türkiye

ANATOLIA SOCIAL RESEARCH JOURNAL AMAÇ VE KAPSAMI

Amaç ve Kapsam

Anatolia Social Research Journal (AS), sosyal bilimlerin farklı alanlarından Türkçe ve İngilizce hazırlanmış bilimsel makalelerin yayınlanmasını amaçlar.

Anatolia Social Research Journal (AS) sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılmış bilimsel nitelikli araştırma yazıları yayınlamaktadır. Derginin önceliği “bilimsel araştırma makaleleri” olmakla birlikte “derleme”, “editöre mektup” ve “kitap incelemesi” türünden çalışmalar da yazım kurallarına uygun hazırlanmış olması koşuluyla değerlendirmeye kabul edilir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce’dir. Değerlendirilmek üzere dergimize gönderilen metinlerin, daha önce yayınlanmamış, yayınlanmak üzere kabul edilmemiş ve yayınlanmak için değerlendirilme sürecinde olmaması gerekir. Değerlendirme sürecinde olan ve yayınlanan eserlerin sorumluluğu tümüyle yazar(lar)a aittir.

Editör

Doç. Dr. Murat ARSLANDERE

<i>Orijinal Makale / Original Article</i>	<i>Sayfa/ Page</i>
REKREASYON ÖĞRENCİLERİNİN İŞLETME DERSLERİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI <i>A Scale for the Recreation Students' Attitudes Towards the Business Courses</i> (İlker KILIÇMAN, Eda GÜZEL, Murat SAYDAM)	7-21
DUYGUSAL ZEKÂNIN YENİLİKÇİLİĞE ETKİSİ: KAMU ÇALIŞANLARI ÖRNEĞİ <i>The Effect of Emotional Intelligence on Innovation: The Case of Public Staff</i> (Filiz DEMİR, Ali Şükrü ÇETİNKAYA)	22-33
BİREYLERİN YEME-İÇME TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: BİR MODEL ÖNERİSİ <i>Factors Affecting Individuals' Eating and Drinking Preferences: A Model Suggestion</i> (Aysu Nur BAKIR, Ezgi DOĞAN, Hasan GENÇOL, İsmet KAYA)	34-51
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN REKREASYONEL FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ <i>Investigation of Recreational Awareness Levels of High School Students</i> (Büşra CÖHCE, Serap DUYGUN, Erhan Nuh ÖZTÜRK, Ali Eren KIRŞANLIOĞLU)	52-62
COVID-19 SALGINI'NIN BIST 30 ENDEKSİNDEKİ HOLDİNGLERİN VE YATIRIM ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL TABLOLARINA ETKİSİ: YATAY ANALİZ YÖNTEMİYLE BİR BAKIŞ <i>The Effect of the Covid-19 Output on the Financial Statements of Bist 30 Index Holdings and Investment Companies: A Look By Horizontal Analysis Method</i> (Gökhan YALÇIN)	63-79
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN REKREASYON FAALİYETLERİNE KATILIM ZORLUKLARI: MUT ÖRNEĞİ <i>Challenges in Attending Recreational Activities for Secondary Students At Mut</i> (Serkan ÇİFTÇİOĞLU)	80-90

LİSELERDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN GELECEK BEKLENTİLERİNİN YAŞAM DOYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

91-105

The Effects of High School Students' Future Expectations on Life Satisfaction

(İlker KILIÇMAN, Rukiye ÇINAR, Ahmet Alparslan CÖHCE,

Harun ÇÖPÜR, Eda GÜZEL, Beste ÖZDEMİR)

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE BOŞ ZAMAN CAN SIKINTISININ SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

106-119

Investigation of the Effects of Leisure Boredom on Social Media Addiction in High School Students

(Serap DUYGUN, Veysel TURKAK, Esra CÖHCE, Rukiye ÇINAR)

Rekreasyon Öğrencilerinin İşletme Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması

İlker KILIÇMAN^a, Eda GÜZEL^b, Murat SAYDAM^c

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - ikilicman@kmu.edu.tr - ORCID No: 0000-0002-3531-6561

^b Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - edaguzell27@gmail.com - ORCID No: 0000-0001-9974-1850

^c Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - muratsaydam4071@gmail.com - ORCID No: 0000-0002-2691-0737

Öz

Bu araştırmada, rekreasyon ve rekreasyon yönetiminde öğrenim görmekte olan bireylerin işletme içerikli derslere karşı tutum düzeylerini belirleyebilmek amacıyla bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla araştırmacı tarafından madde havuzu 47 madde ile oluşturulmuş olan taslak formdan katılımcı görüşleri ve uzman grubu görüşlerinin değerlendirilmeleri ile toplam 18 madde çıkarılmıştır. Çevrimiçi (online) ve yüzyüze uygulanan form verileri ile toplam 184 katılımcıdan oluşan ilk çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinde Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Bu kapsamda ortogonal (dik döndürme) ve varimax tekniğinden yararlanılmış olup binişik yapı gösteren toplam 7 madde daha ölçekten çıkarılmıştır. Yapı geçerliliğinin sağlanması kapsamında faktör sayısı, korelasyon matrisinin özdeğeri 1 ve daha büyük olan faktörlerin tespit edilmeleri ile belirlenmiş olup faktör yükü değeri .30 ve üzeri olarak dikkate alınmıştır. Uygulanan AFA sonrasında ölçek, toplam varyansın %50,34'ünü açıklayan 17 madde ve 3 alt boyuttan oluşan (bilişsel, davranış, duyuşsal) bir ölçme aracı haline gelmiştir. Toplam 410 katılımcıdan meydana gelen ikinci bir çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinde Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmış olup uyum indekslerinin üç boyutlu yapıyı doğruladığı belirlenmiştir. Güvenirlik analizi sonuçları bilişsel, davranış ve duyuşsal faktörleri için sırasıyla .84, .82 ve .81 olup ölçeğin geneli için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri ise .85 olarak saptanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen tüm bulgular değerlendirildiğinde "İşletmecilik Dersine Yönelik Tutum Ölçeği"nin (İDYTÖ), üniversite düzeyinde rekreasyon ve rekreasyon yönetimi programlarında öğrenim görmekte olan bireylerin işletme ile ilgili derslere karşı tutum seviyelerini belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Tutum, Rekreasyon, İşletme

A Scale for the Recreation Students' Attitudes Towards the Business Courses

Abstract

In this study, it was aimed to develop a scale in order to determine the level of attitude of individuals studying in recreation and recreation management towards business-related courses. For this purpose, a total of 18 items were extracted from the draft form, whose item pool was created with 47 items, by evaluating the opinions of the participants and the opinions of the expert group. Exploratory Factor Analysis was applied on the data which obtained from the first study group consisting of a total of 184 participants. In this context, orthogonal rotation and varimax techniques were used, and 7 more items showing overlapping structure were excluded from the scale. Within the scope of ensuring the construct validity, the number of factors was determined by determining the factors with an eigenvalue of 1 and above in the correlation matrix, and the factor load value was considered as .30 and above. After the EFA was applied, the scale became a measurement tool consisting of 17 items and 3 sub-dimensions (cognitive, behavioral, affective) explaining 50.34% of the total variance. Confirmatory Factor Analysis was applied on the data obtained from a second study group consisting of a total of 410 participants, and it was determined that the fit indices confirmed the three-dimensional structure. The results of the reliability analysis were found to be .84, .82 and .81 for cognitive, behavioral and affective factors, respectively, and the Cronbach's Alpha value calculated for the overall scale was .85. When all the findings obtained from this study are evaluated, it can be stated that the "Attitude Scale Towards Business Administration Course" (ASTBAC) is a valid and reliable measurement tool that can be used to determine the level of attitude of individuals studying at university level recreation and recreation management programs towards business-related courses.

Keywords: Attitude, Recreation, Business Course

Received : 2022-03-08

Accepted : 2022-04-12

Published : 2022-10-27

Cite as : Kılıçman, İ., Güzel, E., Saydam, M. (2022). Rekreasyon Öğrencilerinin İşletme Derslerine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 7-21

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

In this study, it was aimed to develop a scale in order to determine the level of attitude of individuals studying in recreation and recreation management towards business-related courses. For this purpose, a total of 18 items were extracted from the draft form, whose item pool was created with 47 items, by evaluating the opinions of the participants and the opinions of the expert group. Exploratory Factor Analysis was applied on the data which obtained from the first study group consisting of a total of 184 participants. In this context, orthogonal rotation and varimax techniques were used, and 7 more items showing overlapping structure were excluded from the scale. Within the scope of ensuring the construct validity, the number of factors was determined by determining the factors with an eigenvalue of 1 and above in the correlation matrix, and the factor load value was considered as .30 and above. After the EFA was applied, the scale became a measurement tool consisting of 17 items and 3 sub-dimensions (cognitive, behavioral, affective) explaining 50.34% of the total variance. Confirmatory Factor Analysis was applied on the data obtained from a second study group consisting of a total of 410 participants, and it was determined that the fit indices confirmed the three-dimensional structure. The results of the reliability analysis were found to be .84, .82 and .81 for cognitive, behavioral and affective factors, respectively, and the Cronbach's Alpha value calculated for the overall scale was .85. When all the findings obtained from this study are evaluated, it can be stated that the "Attitude Scale Towards Business Administration Course" (ASTBAC) is a valid and reliable measurement tool that can be used to determine the level of attitude of individuals studying at university level recreation and recreation management programs towards business-related courses.

Design/Methodology/Approach

Within the scope of the study, due to the quantitative analysis of the data collected from the participants; In a universe consisting of a large number of elements, the general survey model, which allows working on a sample taken from the universe, was used in order to reach a general judgment about the universe. "SPSS 20.0" and "AMOS 21.0" software were used in the analysis processes of the obtained data. In order to reveal the latent structure of the scale, Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis were applied. The first scale form, consisting of a total of 24 items, was applied to the first study group consisting of 184 individuals, and KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) and Barlett Sphericity Test measurements were made. Orthogonal rotation (orthogonal rotation) and varimax techniques were applied to determine the separability of the scale items into independent and significant factors. As a result of this analysis, 7 items that were found to be overlapping items were removed from the scale. In the study, after determining the latent structure of the measurement tool with EFA, AMOS 21.0 software was used to verify this latent structure with DFA and to calculate the fit indices. In the data collection process, a questionnaire consisting of demographic questions and scale items was used, and the survey data in both the first study group (N:184) and the second study group (N:410) were obtained through online questionnaires sent to the participants, as well as face-to-face interviews with the participants. The data collection process was carried out in 2019. Cronbach Alpha for the reliability of the scale, which took its final form after Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis; For validity, construct validity was checked. The reliability was determined by calculating the Cronbach Alpha internal consistency coefficient for the whole scale and its sub-dimensions, and the model fit indices calculated within the scope of the study show the construct validity. Content validity was provided by expert opinions for the items. In order to prevent possible errors, all calculations were recalculated and checked by a faculty member.

Findings

Factor Analysis Method ;it can be discussed under two different headings as Exploratory and Confirmatory (Tabachnick and Fidell,2015:614). Exploratory Factor Analysis aims to create a smaller number of independent hidden variables that are related to each other through the covariance matrix or correlation

(Alpar,2013:269; Özdamar,2013:210;Tabachnick and Fidell,2015:614). In other words , Factor Analysis reveals the relationships between variables and combines the variables through these relationships to create hidden structures called “factors” (Thompson, 2008:10)It is stated that the control of extreme value and missing data for Factor Analysis should be completed and they should be identified and corrected or removed from the dataset (Tabachnick and Fidell, 2015:617). For this reason, after the outlier and missing data control was completed, the Exploratory Factor Analysis process was started. The Bartlett test of sphericity is used to determine whether the correlations between the variables are suitable for factorization (Karasar, 2010:322). The significance value (p value) of the result is expected to be less than .05 and the null hypothesis to be rejected (Alpar, 2013:292; Güriş & Astar, 2015:416). In this way, it can be stated that the obtained data are suitable for factor analysis (Karasar, 2010:322). The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value provides information about the adequacy of the sample size. For this measurement, where values between “0” and “1” can be taken, it can be stated that the sample is suitable for factor analysis as the value approaches 1 (Alpar, 2013:294; Field, 2009:647). On the other hand, if the KMO value is between 0.5 and 0.7, it is considered as average, between 0.7 and 0.8 as good, between 0.8 and 0.9 as very good, and above 0.9 as excellent (Hutcheson et al. Sofroniou, 1999; cited in Field, 2009:647). Huck (2012:487) states that a KMO value of .6 and above is sufficient for factorability. Since the KMO value was determined as ,869 for the KMO and Bartlett Sphericity Test applied for the Exploratory Factor Analysis, it can be accepted that the data obtained from the sample is sufficient and the Bartlett Sphericity Test value is $\chi^2=2068,877$; A $p< .05$ is significant, indicating that the relationship between scale items is sufficient for factor analysis.

Practical Implications

Within the scope of this study, it was aimed to develop a scale in order to determine the level of attitude of individuals studying in recreation and recreation management towards business or business management courses. The resulting scale consists of 17 items in total and is a 5-point Likert-type scale that offers options in the form of self-evaluation of the individual. The scale was first applied to 186 participants, and Exploratory Factor Analysis was performed in order to divide it into the basic dimensions of the scale. After the exploratory factor analysis, a 3-factor structure was obtained, which explained 50.34% of the total variance. By examining the contents of the items were collected under the factors; cognitive, behavioral and affective. The number of items collected under the factors is 8, 4 and 5 items, respectively. In the continuation of the study, Confirmatory Factor Analysis was applied to the data collected from the second study group consisting of 410 individuals in order to determine to what extent the 3 sub-dimensional structure revealed by Exploratory Factor Analysis fit the three-dimensional model. It can be stated that the fit indices obtained as a result of the Confirmatory Factor Analysis performed with the data obtained from a new sample of the three-factor (sub-dimensional), 17-item scale indicate acceptable/good fit. As a result of the analyzes made, it can be stated that the scale has construct validity because the values are statistically significant, the error variances are low and the factor load values are sufficient. Within the scope of the reliability of the scale, the internal reliability coefficient was calculated and the Cronbach's Alpha calculated for the whole scale was ,849 and the Cronbach Alpha internal reliability coefficients of the sub-dimensions were; It is trayed as .843 for the Cognitive sub-dimension, .823 for the Behavior sub-dimension, and .815 for the Affective sub-dimension. It can be stated that these results are high for the internal reliability of the sub-dimensions. After the analysis, the lowest score that the participants can get from the scale, which can be stated to have acceptable validity and reliability values, is 17 and the highest score that can be obtained is 85. Reverse coded items were not included in the scale.

Originality / Value

When all the findings obtained from this study are evaluated, it can be stated that the scale is a valid and reliable measurement tool that can be used to determine the level of attitude towards business and management courses of individuals studying at university level recreation and recreation management programs. Considering the important effects of the attitude on the behavior and performance of the individual, as well as

the fact that business knowledge and skills are one of the important requirements of professional life, it is assumed that it will contribute to the studies designed to measure the attitudes of students studying in recreation and recreation management programs towards business and management courses in Turkey. It can be stated that it would be appropriate to renew the validity and reliability studies of this scale on different samples.

1. GİRİŞ

Rekreasyonel davranışları anlamlandırmak için “zaman”a verilen değer ve yüklenen anlam çok önemlidir (Palmquist ve Phaneuf, 2010:20). Zaman; kısa ya da uzun, tekrarı olanaksız, başlangıcı ve sonu belli olan, ölçülebilen bir aralıktır (Hacıoğlu ve ark., 2009:15). “Boş zaman” kavramı ile ilgili tanımlamalar, faaliyetlere katılım gösteren bireylere göre değişiklik gösterebilmektedir (Howe ve Carpenter, 1985:3). “Dünya Boş Zaman ve Rekreasyon Birliği” açısından boş zaman; hoşnutluk vererek ve memnuniyet sağlayarak kişisel doyumu arttıran yararları yaşamın özel bir alanıdır (Özdemir ve ark., 2006:10). Daha genel bir tanım ile “boş zaman”, bireyin serbest iradesi ile değerlendirebildiği zaman dilimlerini ifade edebilmektedir (Broadhurst, 2001:2). Rekreasyonel aktivitelere katılım sağlamak için bireyin serbest şekilde kullanabildiği bu zaman dilimlerinin çalışmak ve zorunlu ihtiyaçlar için kullanılan “zaman” dışında olması gerekmektedir (Karaküçük, 2005:60).

Rekreasyon eğitiminin verimli olması için, herhangi bir eğitim konusunda olduğu gibi, politikaların açıkça oluşturulmaları ve belirtilmeleri önemlidir (Kılbaş, 2010:338). “Rekreasyon” eğitimi de, genel eğitim kapsamında çevre ya da sağlık eğitimleri gibi yer alan fakat uygulama ve hedeflere ulaşma bakımından farklılıklar gösteren fonksiyonel bir alanı meydana getirmektedir (Karaküçük, 2008:124). Bu bağlamda Means 1973 yılında, üniversitelerde rekreasyon öğrenimine önem gösterilmesi gereğinin temel gerekçeleri arasında; Üniversiteler geleceğin liderlerini yetiştirmelerini, değişen şartların giderek daha fazla sayıda “serbest zaman”a sahip bireyler ortaya çıkarmasını, serbest zaman dilimlerinin olumsuz kullanılmasının ciddi toplumsal sonuçlara yol açmasını saymaktadır. Toplumun gelecekteki liderlerini yetiştirmesi büyük önem taşıdığına göre üniversitelerin rekreasyon konusunda öğrencilerin ilgisini çekebilme sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Means, 1973’den akt. Ağaoğlu, 2002:28). Benzer şekilde, Rekreatif faaliyetleri organize edebilecek, gelen turistleri bu tür aktivitelere yönlendirebilecek rekreasyon liderlerini yetiştirmek amacıyla birçok ülkedeki üniversitelerin de turizm fakültelerinde rekreasyon eğitimi sunulmakta ve öğrencilerin belirli alanlarda uzmanlaşmaları sağlanmaktadır (Tal, 2005’den akt. Yayla, 2012:22).

Sever ve Buzlu (2014), rekreasyon faaliyetlerinin hangi disiplinlerce çalışıldığını inceleyerek alanın multidisipliner yapısını ve kapsamını belirlemeye çalıştıkları araştırmasına göre rekreasyon; eğitimden turizme, sosyolojiden tarihe, psikolojiden işletmeye kadar çok farklı ve çeşitli disiplinlerin çalışma alanlarına girmektedir (Aktaran: Sever ve Buzlu, 2015:384). Bu kapsamda, Turizm ile ilgili fakültelerde ya da yüksekokullarda açılmış olan ‘rekreasyon yönetimi’ programlarının gerek müfredat gerek ders tasarımları oluşturulurken, alanın sergilediği multidisipliner yapının da göz önüne alınarak yapılandırılmış çevre ile ilgili hem planlama ve politika hem de hukuk, ekonomi, finans ve işletme konularının dikkate alınmalarının önemi vurgulanmaktadır (Sever ve Buzlu, 2015:394).

Bu kapsamda ders müfredatların da işletme ya da işletmecilik ile ilgili derslere yer verilmesi ya da ders sayısının artırılması düşünülebilir. Fakat derslerin amacına ulaşabilmesi öğrencilerin derslere karşı tutumları ile de ilgili olacaktır. Bireylerin olumlu tutum sergilediklerinde “öğrenme” konusunda daha yüksek performans sergiledikleri saptanmıştır (Duarte, 2007:781; Braten ve Stromso, 2006:1038; Özden, 2009:91). Belirli bir konuya karşı geliştirilen tutum, o konu ile ilgili sadece duygu ve düşünceleri değil davranışları da etkileyebilmekte ve bireyin davranış eğilimi de toplumsal davranışların ortaya çıkmalarına etki edebilmektedir (Ajzen 2005:12). Özellikle öğrenciler bakımından, bilgi edinme tutumlarının, bilgi edinme performansları üzerinde önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır (Karasar, 2010:51). Öğrencilerin, derslerdeki akademik başarılarının, derse yönelik geliştirmiş oldukları tutumlarla bağlantılı olduğu yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Yaşar, 2014:60; Pierce ve ark., 2007:286).

Bu bağlamda, hayatlarının farklı dönemlerinde yeni şartlarla karşılaşan bireyin, herhangi bir konuyu öğrenmeye karşı olumlu tutumu ile yeni şartlara uyum sağlayabilecek olduğu ifade edilebilir (Karasar, 2010:51). Tutum; bireyin içerisinde yer almakta olduğu toplum, bilgi birikimi ya da bireysel özellikleri ile bağlantılı şekilde durumlar, olaylar, nesneler ya da bireyler karşısında belli bir davranış sergileme eğilimi olarak tanımlanabilmektedir (İnceoğlu, 2011:16; Budak, 2000:776). Tutum daha geniş bir tanımlamayla, bireyin kendisi için psikolojik bir değer taşıyan konulara ya da nesnelere karşı vaziyet alma biçimini ifade etmektedir. Bu anlamda bir nesneye, fikre ya da bireye yönelik bir tutum, içerisinde bilişsel, duygusal öğeler yanında davranışsal eğilim de bulunan bir sistem olup tutum nesnesine yönelik inançlar, duygusal öğeler ve heyecansal duygulardan meydana gelmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993:319). Başka bir deyişle, Tutum kapsamında duygu, düşünce ve heyecan içeren duygusal etkenler gibi davranışsal faktörler yer almaktadırlar (Cüceloğlu, 2000:521). Bohner ve Wanke' ye (2002) göre de, tutum kişiliğin önemli bir parçası olarak bireyin toplumda sosyal, kültürel ve politik yerini belirleyen bir öneme sahip görünmektedir (Aktaran: Yaşar, 2014:60). Fishben ve Ajzen de "Mantıksal Eylem Kuramı" çerçevesinde, davranış üzerinde etkili olabilecek etkenler arasında tutumların değerlendirilmesinin önemli olduğunu ifade etmektedirler (Ajzen ve Fishbein, 1977:905; Ajzen 1991:185). Morgan (1991) "öğrenme" aracılığıyla kazanılan tutumların, bireylerin kişilik özelliklerinin bir parçası olduklarını ve kazanılmış diğer kişilik özelliklerinde de olabildiği gibi edimsel ya da klasik koşullanmalar yoluyla veya modellerin taklit edilmeleri yoluyla öğrenilmiş olduklarını vurgulamaktadır (Aktaran: Tufan ve Güdek, 2008:80).

Bireylerin bir dizi madde olarak sıralanmış ifadeler ya da çeşitli sıfatlar karşısında verdikleri tepkilere dayanarak bir takım çıkarsamalar yapma olanağı sunan yöntemlerden biri de tutum ölçekleridir (Tavşancıl, 2014:104). Dalkıran (2006:2) eğitimin kontrol mekanizması kapsamında ölçme olmaksızın değerlendirme yapılamayacağını, değerlendirme yapılmaksızın geribildirim elde edilemeyeceğini ve sonuçlar hakkında fikir yürütülemeyeceğini ifade etmiştir. Tutum ölçekleri ile öğrencilerin, eğitim-öğretim sürecinde belirli derslere yönelik tutumlarını belirleyebilmek, uygulanan eğitim programlarının niteliklerini ortaya koyarak öğrencilerin derslere karşı kaygı, ilgi ya da değer gibi "his"leri ile ilgili önemli bilgiler elde edilmesi mümkündür (Soycan ve ark., 2018:1241).

Bu çalışmada, işletmecilik bilgi ve becerisinin profesyonel yaşamın önemli gerekliliklerinden biri olması yanında tutumun bireyin davranışları ve performansı üzerindeki önemli etkileri göz önüne alınarak Türkiye'de rekreasyon ve rekreasyon yönetimi programlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin işletme ve işletmecilik derslerine karşı tutumlarını ölçmeye yönelik bir ölçme aracı geliştirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünüldüğü uygun bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışma kapsamında, katılımcılardan toplanan verilerin nicel analizleri yapıldığından dolayı; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya ulaşabilmek için evrenden alınacak bir örneklem üzerinde çalışılmasına olanak veren genel tarama modelinden yararlanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Ölçek geliştirme süreçlerinde katılımcı sayısı genellikle tartışılan bir konu olup Nunnally (1978) tarafından yaklaşık 300 katılımcıdan meydana gelen bir örneklem hacminin yeterli olacağını iddia edilmişse de literatüre göz atıldığında daha küçük örneklemelere uygulanan başarılı çalışmalarda görülebilmektedir (Akt., DeVellis, 2017:102). Söz gelimi yirmi madde kapsayan bir ölçek için 300'den daha az sayıda katılımcı yeterli olabilmektedir (DeVellis, 2017:102).

Çalışma kapsamında yürütülen ölçek geliştirme süreci, katılım için gönüllü olan ve ulaşılabilmesi kolay öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Aynı veri seti üzerinde Keşfedici Faktör Analizi ile Doğrulamalı Faktör Analizi uygulamanın yeterince bilgilendirici olmayacağı ve potansiyel olarak yanıltıcı olabileceğinden ötürü DFA'nın yeni bir örneklem üzerinde yapılması önerilmektedir (Henson, ve Roberts, 2006:400). Bu sebeple iki

çalışma grubu belirlenmiş olup ilk çalışma grubu 184 bireyden ve ikinci çalışma grubu Rekreasyon ve Rekreasyon Yönetimi programlarında öğrenim görmekte olan toplam 410 birey (224 kadın ve 186 erkek) meydana gelmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Ölçek geliştirmek için madde havuzu hazırlanırken hedef kitleye açık uçlu sorular sorarak ve literatür taraması yapılarak madde havuzu oluşturulabilmektedir (Evci ve Aylar, 2017:395). Bu sebeple geliştirilmek istenen ölçeğin “Madde Havuzu”nun oluşturulabilmesi için literatür taraması yapılarak katılımcı görüşlerine başvurulmuştur. Maddelerin, madde havuzu oluşturulduktan sonra hedef kitlenin psiko-sosyal özellikleri göz önüne alınarak dil bilgisi açısından da kontrol edilmeleri önerilmektedir (Özdamar, 2016:48). Bu sebeple, lisan bakımından yeterince açık ve anlaşılır hale getirilebilmeleri için 2 Türkçe öğretmeninden görüş alınarak maddeler üzerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Tarama ve görüşlerin değerlendirilmesi sonrasında 42 maddelik havuz meydana getirilmiştir.

Kapsam geçerliliğini sağlayabilmek için Lawshe(1975) ölçek maddelerinin uzman değerlendirmesinden geçirilmesinin önemli olduğunu vurgulamış ve uzmanların maddeler için “Uygun”, “Gereksiz” ve “Madde hedeflenen yapıyı ölçmemektedir” seçenekleri ile değerlendirme yapabilecekleri bir form kullanılmasını önermiştir. Uzmanlardan elde edilen veriler ile her madde için “Kapsam Geçerlilik Oranı” (Content Validity Ratio, CVR) ve ölçeğin bütünü için hesaplanan “Kapsam Geçerlilik İndeksi” (Content Validity Index, CVI) ile maddenin ölçekte yer alıp almamasına karar verilebileceğini belirtmiştir. “Kapsam geçerlilik oranı”, “0” ve “-1” olduğunda ilgili maddenin hedeflenen yapıyı ölçmemesinden ötürü madde ölçekten çıkarılabilir (Lawshe, 1975:568). Fakat oran pozitif ise ilgili maddenin kapsam geçerliliği için Ayre ve Scally (2014, s. 85) tarafından geliştirilen kapsam geçerlilik oranlarına dair “kritik değerler tablosu” ile kıyaslanarak karar verilebilmektedir (Yeşilyurt ve Çapraz, 2018:256). Bu sebeple, maddelerin kapsam geçerliliklerinin sağlanabilmeleri için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Rekreasyon Anabilim Dalında görev yapan üç akademisyen (2 Dr. Öğr. Üyesi ve 1 Arş. Gör.) ve Turizm Rehberliği (2 Dr. Öğr. Üyesi) Programında ders veren iki akademisyenden meydana gelen toplam beş kişilik uzman grubundan elde edilen verilerin değerlendirmeleri sonucunda 18 madde, madde havuzundan çıkarılmıştır.

Ölçme şekli de ölçme aracının hazırlanmasında önemlidir; Thustone, Guttman ve Likert ölçekleme yöntemlerinden birisi tercih edilebilmektedir (DeVellis, 2017:85). Literatürde genellikle yararlanılmakta olan beş ya da yedi seçenekli Likert ölçeklerinden (Tavşancıl, 2014:146) Türkçe bakımından en ayırt edici yanıt seçenek sayısı 5 olarak kabul edildiğinden (Şeker ve Gençdoğan, 2014:63) “Hiç Katılmıyorum” için “0” ve “Tamamen Katılıyorum” için “5” puan olacak şekilde 5’li Likert tercih edilmiştir. Likert, Thurstone ve Goodman tipi ölçeklerin faktör analizinde kullanılabilecekleri ifade edilmektedir. (Özdamar, 2013:212).

2.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde demografik sorulardan ve ölçek maddelerinden oluşan anket formu kullanılmış olup hem birinci çalışma grubunda (N:184) hem de ikinci çalışma grubunda (N:410) anket verileri katılımcılara çevrimiçi (online) gönderilen anket formları yanısıra katılımcılarla gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerle elde edilmiş olup veri toplama süreci 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analiz süreçlerinde “SPSS 20.0” ve “AMOS 21.0” yazılımlarından faydalanılmıştır. Ölçeğin örtük yapısını ortaya çıkarabilmek için Açıklayıcı Faktör Analizi ve Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmıştır. Toplam 24 maddeden meydana gelen ilk ölçek formu 184 bireyden oluşan birinci çalışma grubuna uygulanmış ve KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ile Barlett Sphericity Test ölçümleri yapılmıştır. Ölçek maddelerinin birbirinden bağımsız, anlamlı faktörlere ayrılabilirliklerini saptamak için dik döndürme (Ortogonal döndürme) ve varimax tekniği uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda binişik maddeler oldukları tespit edilen 7 madde ölçekten çıkarılmıştır. Çalışmada AFA ile ölçme aracının örtük yapının belirlenmesinin

ardından DFA ile bu örtük yapının doğrulanması ve uyum indekslerinin hesaplanmaları için AMOS 21.0 yazılımı kullanılmıştır.

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulamalı Faktör Analizi sonrası son halini alan ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alfa; geçerlik içinse yapı geçerliğine bakılmıştır. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanarak güvenirliği tespit edilmiş olup çalışma kapsamında hesaplanan model uyum indeksleri yapı geçerliliğini göstermektedir. Kapsam geçerliliği maddeler için alınmış olan uzman görüşleri ile sağlanmıştır. Muhtemel hataları önleyebilmek için yapılan tüm hesaplamalar bir öğretim üyesi tarafından yeniden hesaplanarak kontrol edilmişlerdir.

3. BULGULAR

Faktör Analiz Yöntemi; Açımlayıcı (Keşfedici) ve Doğrulamalı olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınabilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:614). Keşfedici Faktör Analizi birbirleri ile ilişkili olan değişkenlerin, kovaryans matrisi veya korelasyon yoluyla birleştirilmeleri ile daha az sayıda ve de birbirlerinden bağımsız gizil değişkenler meydana getirmeyi hedefler (Alpar, 2013:269; Özdamar, 2013:210; Tabachnick ve Fidell, 2015:614). Başka bir deyişle, Faktör Analizi değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkartarak bu ilişkiler yoluyla değişkenleri birleştirerek “faktör” ismi verilen gizil yapılar meydana getirilmesine imkan verir (Thompson, 2008:10). Faktör Analizi için uç değer ve kayıp veri kontrolünün tamamlanmış olması, bunların tespit edilerek düzeltilmeleri ya da verisetinden çıkarılmaları gerektiği belirtilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:617).

Bu sebeple uç değer ve kayıp veri kontrolü tamamlandıktan sonra Açımlayıcı Faktör Analizi sürecine geçilmiştir. Bartlett Küresellik testinden, değişkenler arasında tespit edilen korelasyonların faktörleşmeye uygun olup olmadıklarının belirlenmesi için yararlanılmaktadır (Karasar,2010:322). Sonucun anlamlılık değerinin (p değerinin) ,05 'ten düşük olması ve sıfır hipotezinin reddedilmesi beklenmektedir (Alpar, 2013:292; Güriş ve Astar, 2015:416). Bu sayede, elde edilmiş verilerin faktör analizi için uygun oldukları ifade edilebilmektedir (Karasar, 2010:322). Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ise örneklem hacminin yeterliliği ile ilgili bilgi sunmaktadır. “0” ile “1” arası değerler alınabilen bu ölçüm için, değer 1'e yaklaştıkça örneklem faktör analizi için uygun olduğu ifade edilebilmektedir (Alpar, 2013:294; Field, 2009:647). Bununla birlikte, KMO değeri 0,5 ile 0,7 arası ise vasat, 0,7 ile 0,8 arası iyi, 0,8 ile 0,9 arası değerler çok iyi ve 0,9 üstü değerler süper olarak kabul edilmişlerdir (Hutcheson ve Sofroniou, 1999; Akt., Field, 2009:647). Huck'a (2012:487) KMO değeri için ,6 ve üzeri olmasının faktörlenebilirlik için yeterli olduğunu belirtmektedir. Açımlayıcı Faktör Analizi için uygulanan KMO ve Bartlett Sphericity Testine ilişkin, KMO değeri ,869 olarak tespit edildiğinden örneklemde elde edilen verinin yeterli olduğu kabul edilebilir ve Bartlett Küresellik Test değeri $\chi^2=2068,877$; $p<.05$ elde edilerek anlamlı olup ölçek maddeleri arasındaki ilişkinin faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir, bulgular Tablo.1'de sunulmuştur.

Tablo 1. KMO ve Bartlett Sphericity Testine İlişkin Bulgular

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,869
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2068,877
	Df	136
	Sig.	,000

Bir faktör için hesaplanmış olan “özdeğer” ölçülmek istenen yapıyla ilgili kapsadığı bilgi miktarını işaret etmektedir (Thompson, 2008:32). Başka bir deyişle, bir faktör ait özdeğer büyük olduğu ölçüde bilgi sunmaktadır. Kaiser (1960) özdeğerleri >1 olan faktörlerin yapıya önemli bir katkı sağladıklarını belirtmektedir (Akt., Field, 2009:640; Alpar, 2013:296). Bundan ötürü, faktör sayısı belirlenirken, özdeğerlerinin 1.0'dan yüksek olmaları önemlidir (Güriş ve Astar, 2015:417; Thompson, 2008:32). Çalışma kapsamında özdeğerleri 1'in üzerinde tespit edilen üç faktör; toplam varyansın %50,34'ünü açıklamaktadır.

Toplam varyansın %31,095'ini birinci faktör, %10,453'ünü ikinci faktör ve %8,795'ini üçüncü faktör açıklamakta olup bulgular Tablo.2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Ölçeğin Alt Boyutlarına ait Özdeğer ve Açıkladıkları Varyans

Faktörler	Özdeğer	Varyans	Kümülatif
1.Faktör	5,286	31,095	31,095
2.Faktör	1,777	10,453	41,548
3.Faktör	1,495	8,795	50,343

Faktör çıkarılmasına karar verilen hallerde döndürme işlemi uygulanması gerekmektedir. Faktör döndürme sürecinde, bir maddenin bir faktör altındaki yükü maksimize edilirken aynı maddenin başka faktörlerde varolan yükleri ise minimize edilmektedir (Field, 2009:642). Bu süreç ile faktör yapısının tanımlanması ve açıklaması basitleştirilebilmektedir (Huck, 2012:489). “Faktör döndürme işlemi” sürecinde, faktörlerin açıkladıkları varyans oranları ya da korelasyon matrisi aynı kalmaktadır (Özdamar, 2013:227). Dik döndürme yani “Ortogonal” döndürmede, faktör eksenleri 90 derecelik açı ile korunmaktadır (Alpar, 2013:300). En sık tercih edilen dik döndürme tekniği Kaiser’in (1958) ortaya çıkardığı varimax tekniğidir (Can, 2018:320; Güriş ve Astar, 2015:417; Huck, 2012:489; Özdamar, 2013:228; Tabachnick ve Fidell, 2015:625; Thompson, 2008:42). Varimax yöntemi ile maddenin faktör yükleri farkını olabilecek en yüksek değere çıkarmak hedeflenmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:625; Thompson, 2008:42).

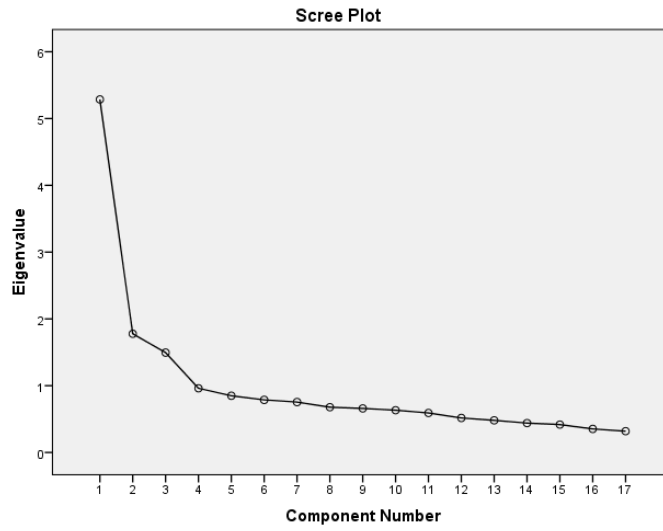
Faktör yükleri bir değişkenin altında toplanarak o faktördeki ağırlıklarını ve ilişkilerini ortaya koymaktadırlar (Alpar, 2013:275). Genellikle, 0,32 ve üstü faktör yüküne sahip maddeler tercih edilmektedirler (Comrey ve Lee, 1992; Akt., Tabacknick ve Fidell, 2015:654). Bazı çalışmalarda; 0,30 ile 0,45 arası faktör yüklerinin kabul edilebilecekleri fakat 0,45 ve üstü olmalarının tercih edileceği de vurgulanmaktadır (Ho, 2006; Akt., Can, 2018:317). Bununla birlikte, kesim noktası belirlenmesinin araştırmacının kendi inisiyatifinde olduğu ve teorik yapı dikkate alınarak faktör yüklerinin önemliliğine karar verilebileceği belirtilmektedir (Erkuş, 2014:98). Fakat, birden fazla faktör altında 0,40 ve üzerinde yük binen maddeler söz konusu olduğunda aralarında 0,1 ve altı fark tespit edildiğinde ilgili maddenin ölçekten çıkarılması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2015:125; Güriş ve Astar, 2015:425-427). Çalışma kapsamında, ölçek maddelerinin birbirlerinden bağımsız ve anlamlı faktörlere ayrılıp ayrılmadıklarını belirlemek için Ortogonal dik döndürme kapsamında varimax tekniği uygulanmış ve binişik yapı göstermelerinden ötürü ölçekten çıkarılan 7 madde sonrası meydana gelen 17 maddelik ölçeğin 3 faktörlü bir yapı gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin birinci faktör madde yük değerleri 0,541 ile 0,771; ikinci faktör 0,574 ile 0,766; üçüncü faktör 0,402 ile 0,722 arasında değişmektedir. Faktörlerin altında yer alan maddeler incelenerek eğilimleri kapsayan birinci faktör “Bilişsel”, ikinci faktör “Davranışsal” ve üçüncü faktör “Duyuşsal” olarak isimlendirilmiştir, bulgular Tablo.3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Döndürülmüş Temel Bileşenler Analizine Göre Faktör Yükleri

Maddeler	1.Faktör (Bilişsel)	2.Faktör (Davranışsal)	3.Faktör (Duyuşsal)
m34	,771		
m33	,747		
m35	,692		
m32	,681		
m31	,677		
m37	,634		
m30	,561		
m36	,541		
m21		,766	
m23		,762	
m20		,757	
m28		,574	
m39			,722

m3	,716
m6	,638
m1	,552
m4	,402

Cattell 1966 senesinde faktör sayısını belirleyebilmek için “yamaç grafiği” (Scree Plot) tekniğini sunmuştur (Akt., Thompson, 2008:32). Yamaç Grafiği de “Özdeğer” kavramı üzerinde temellenmiş olup faktörler yatay eksen ve özdeğerler dikey eksen üzerinde gösterilmektedirler (Field, 2009:639; Özdamar, 2013:221). Yamaç çizgi grafiğinde eğimin (yatay eksene göre) önemli derecede azaldığı noktalar faktör çıkarma işlemi için belirleyicidir (Alpar, 2013:296; Güriş ve Astar, 2015:417; Thompson, 2008:33). Yine de eğimin azaldığı noktaları saptamak bireyden bireye değişiklik gösterebileceğinden ötürü sadece yamak grafiğini temel alarak faktör sayısı belirlemenin yanıltıcı olabileceği vurgulanmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2015:649). Çalışma kapsamında faktör analizi için hazırlanan çizgi grafik (Scree Plot) de Şekil.1’de sunulmuş olup, bileşenlerin 1, 2 ve 3 numaralı faktörler de toplandıklarını işaret etmekte ve 3 numaralı faktör sonrasında grafiğin yatay duruma geçmeye başladığı görülebilmektedir.

Şekil 1. Yamaç Grafiği (Scree Plot)

Ölçme aracının Açımlayıcı Faktör Analizi ile örtük yapısı saptandıktan sonra Doğrulayıcı Faktör Analizi ile bu örtük yapının doğrulanması için “AMOS 21.0” yazılımından faydalanılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi temel olarak, Açımlayıcı Faktör Analizi ile ortaya çıkarılan faktörlerin (ve ilişkilerin), bir başka örneklem üzerinde doğruluklarını test edebilmek için kullanılmaktadır. AFA ile ortaya çıkarılan faktörlerin teorik yapıyı açıklamadaki yeterlilikleri doğrulayıcı faktör analizinin odak noktasını meydana getirmektedir (Özdamar, 2013:236).

DFA kapsamında parametre tahminleme yöntemleri; en çok olabilirlik (Maximum Likelihood), ağırlaklandırılmamış en küçük kareler yöntemi, genelleştirilmiş en küçük kareler ve serbest asimptotik dağılım (Asymptotically Distribution Free) yöntemleri olarak ifade edilebilir. Maximum Likelihood yöntemi verisetinde uçdeğer bulunmamasını ve verisetinin “çok değişkenli normal dağılım”a uygun olmasını gerektirmektedir. Bu sebeple DFA öncesinde veriler uç değerlerden arındırıldıktan sonra, her bir değişken için normallik kontrolü yapılır. Tek değişkenli normallik sağlandıktan sonra çok değişkenli normallik kontrolü yapılır çünkü çok değişkenli normallik için tek değişkenli normal dağılımın sağlanıyor olması gerekmektedir (Thompson, 2008:122). Verisetinin çok fazla uç değer içermesi halinde verilerin dönüştürülmeleri de önerilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:688). Ancak, Eğer DFA sürecinde “Asymptotically Distribution Free” (Asimtotikli Dağılım Tahminleme Yöntemi) tercih edilirse dağılımdan bağımsız biçimde parametre tahminleri yapılabilecek olduğundan ötürü Asymptotically Distribution Free kapsamında normallik varsayımının sağlanması gerekli olmayacaktır (Thompson, 2008:127). Maddeler arasındaki doğrusallık da doğrulayıcı faktör analizi öncesinde kontrol edilmesi gerekli varsayımlardan birisi olup Saçılım grafikleri

aracılığıyla maddeleri arasındaki doğrusallık tespit edilebilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:689). DFA öncesinde maddelerin birbiriyle “çoklu birlikte doğrusallık” (multicollinearity) göstermeleri de sorun oluşturduğundan bu durum tespit edilirse, buna neden olan maddelerden birinin veri setinden çıkartılması önerilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2015:689). Verilen normal dağılım ve çoklu normal dağılım gösterip göstermedikleri incelenmiş olup çoklu normal dağılımı varsayımının karşılandığı ifade edilebilir, bulgular Tablo.4’te sunulmuştur. Verilerde önemli uç değerler tespit edilmemiştir. Çalışma kapsamında çoklu doğrusallık Tolerance ve VIF değerleri ile incelenmiş olup Tolerance değerlerinin >0.1 ve VIF değerlerinin <10 olduğu tespit edilmiş olup bu sonuçlara göre çoklu doğrusallık olmadığı ifade edilebilir, bulgular Tablo.5’te sunulmuştur. Verilere ait korelasyon değerleri incelendiğinde verilerin ayrılmadıklarını ifade etmek mümkündür (Tablo.6). Çalışma kapsamında toplanan verilerden meydana gelen veriseti incelendiğinde varsayımların karşılandıkları tespit edilerek Maximum Likelihood yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4. Verilere ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Alt Boyutlar	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Bilişsel	-,262	-,055
Davranış	-,342	,064
Duyuşsal	-,270	,286
Multivariate (c.r.)		9,691

Tablo 5. Verilere ait Tolerance ve VIF Değerleri

Alt Boyutlar	Tolerance	VIF
Bilişsel	,716	1,397
Davranış	,854	1,171
Duyuşsal	,744	1,343

Tablo 6. Verilere ait Korelasyon Değerleri

	1	2	3
1.Bilişsel			
2.Davranış	,353**		
3.Duyuşsal	,487**	,299**	

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

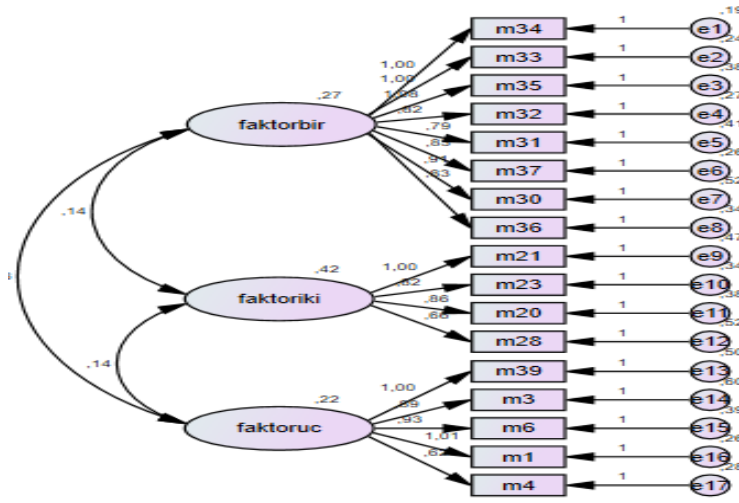
Modelin veri ile uyumunun değerlendirilmesi karmaşık zor bir konu olarak değerlendirilmekle (Özdamar, 2013:238) birlikte uyumun değerlendirilebilmesi için çeşitli indeksler geliştirilmiş olup Thompson (2008:128) araştırmalarda en sık yararlanılan uyum indekslerinin ki-kare/sd, NFI, RMSEA ve CFI olduğunu belirtmektedir. Kikare/sd (serbestlik derecesi) için ≤ 5 kabul edilebilir uyumu ve ≤ 3 mükemmel uyumu (Kline, 2011, s. 199); GFI için $> ,90$ kabul edilebilir uyumu (Özdamar, 2013:240); RMSEA için $\leq ,10$ (Özdamar, 2013:240), $\leq ,06$ (Hu ve Bentler, 1999, Akt: Thompson, 2008:130) kabul edilebilir uyumu; NFI için $\geq ,90$ kabul edilebilir uyumu ve $\geq ,95$ mükemmel uyumu (Thompson, 2008:129) ve CFI için $> ,95$ (Thompson, 2008:130) kabul edilebilir uyumu göstermektedirler. Çalışma kapsamında DFA sonucu elde edilen model uyum indeksleri için istenen değerlere sahip oldukları ifade edilebilir. Test edilen modelin uyum indeksleri; Ki-kare/Sd (2,499) değerine göre mükemmel, RMSEA (0060) değerine göre kabul edilebilir düzeyde, GFI (,925), AGFI (,900), NFI (,950), RFI (,930), CFI (,924) değerleri için ise iyi ya da kabul edilebilir uyumlu olduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçlara göre modelin verilerle uyumlu olduğu ifade edilebilir (Tablo.7).

Tablo 7. Modele ait Uyum İndeksleri

Uyum İndeksi	İndeks Değeri	Yorum
Kikare/Sd	2,499	Mükemmel Uyum (≤ 3)
GFI	,925	Kabul edilebilir uyum ($> ,90$)
AGFI	,900	Kabul edilebilir uyum ($> ,85$)

NFI	,950	Mükemmel uyum (>,95)
RFI	,930	Kabul edilebilir uyum (>,90)
CFI	,964	Kabul edilebilir uyum (>,95)
RMSEA	,060	Kabul edilebilir uyum (<,10)

DFA kapsamında, ölçeğe ait alt boyutlar “gizil değişken”, maddeler ise “gözlenen” değişken olarak tanımlanmaktadır (Huck, 2012:497). Genellikle kurulan modellerde, gözlenen değişkenler için dikdörtgen sembol ve gizil değişkenler için oval sembol kullanılmakta ve semboller arası tek yönlü oklar da faktörlerden maddelere giden yolları temsil etmektedirler, bunun yanında faktörler arasında varolan korelasyon da (ya da kovaryans) çift yönlü oklarla ifade edilebilmektedir (Thompson, 2008:111). Çalışma kapsamında kurulan model Şekil.2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi Ölçüm Modeli

Ölçek maddelerinin faktör yükleri çok düşük olmamalıdır, bununla birlikte ,70 ile ,50 arası faktör yükleri için maddeler incelenerek ölçek içinde kalmasına karar verebilmek mümkündür. DFA uygulandığında hem standardize edilmemiş örüntü (faktör) hem de standardize edilmiş katsayılar elde edilseler de DFA sonuçları raporlanırken standardize faktör katsayılarının tercih edilmeleri önerilmektedir (Thompson, 2008:133). Çalışma kapsamında elde edilen standardize faktör yüklerine bakıldığında KFA sonuçları ile uyumlu bir yapı sergilendiği ifade edilebilir. Elde edilen standardize Faktör Yükleri ve madde içerikleri Tablo.8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Maddelere ait Faktör Yükleri

Faktörler (Değişkenler)	Maddeler	Standardize Faktör Yük Değerleri
Bilişsel	m34	İşletmecilikle ilgili derslerin önemli olduklarını düşünüyorum
	m33	İşletmecilikle ilgili daha fazla ders saati olması gerektiğini düşünüyorum
	m35	İşletme derslerinin olmadığı bir müfredatın eksik olduğunu düşünürüm.
	m32	İşletmecilik bilgisine sahip olan kişiler finansal konularda daha başarılı olurlar.
	m31	Rekreatif faaliyetlerin, aynı zamanda pazarlanabilir birer hizmet olduklarını düşünüyorum.
	m37	

	m37	İşletme derslerinde öğrendiklerimin iş yaşamımda bana yardımcı olacağına inanıyorum.	,644
	m30	Rekreasyon sektöründe işletmecilik bilgi ve becerisinin hem çalışan hem girişimci olarak insanların iş verimliliklerini yükselteceğini düşünüyorum.	,547
	m36	İşletmecilik dersleri için ayırdığım zamanın boşa gitmediğini düşünüyorum.	,592
Davranışsal	m21	İşletmecilikle ilgili derslere daha çok zaman ayırmayı düşünüyorum.	,684
	m23	İşletmecilik bilgimi arttırmak için seçmeli ders almayı ya da bir seminere katılmayı düşünebilirim.	,672
	m20	Bir hizmet ya da ürünün daha verimli üretilmesi veya pazarlanması üzerine en az bir tane fikrim olduğunu söyleyebilirim.	,669
	m28	İşletme ya da işletmecilikle ilgili derslerde öğrendiklerimi kendi hayatımda finansal kararlar alırken kullandığımı ifade edebilirim.	,506
	m39	İşletmecilik bilgim arttıkça kendime güvenimin de artıyor olduğunu söyleyebilirim.	,550
Duyuşsal	m3	İşletmecilik becerileri sayesinde iş yaşamının daha zevkli olacağını düşünüyorum.	,467
	m6	İşletmecilik bilgisinin beni daha değerli kıldığını hissediyorum.	,568
	m1	İşletmecilik derslerinin, beni diğerlerinin önüne geçirdiğini hissediyorum.	,674
	m4	İş ile ilgili karmaşık sorunları çözerek kendime daha fazla zaman ayırabileceğimi bilmek beni heyecanlandırıyor.	,481

Ölçeğin yapı geçerliği için ise uyum değerleri dikkate alınmıştır. DFA sürecinde elde edilmiş olan uyum değerleri ölçeğin yapı geçerliğinin olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenirliği kapsamında iç güvenirlik katsayısı hesaplanmış olup ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach's Alpha ,849 olup alt boyutlara ait Cronbach Alfa iç güvenirlik katsayıları; Bilişsel alt boyut için ,843, Davranış alt boyutu için ,823 ve Duyuşsal alt boyut için ,815 olarak tepsi edilmiştir. Bu sonuçlara alt boyutların iç güvenirlikleri için yüksek olduğunu ifade edilebilir (Tablo.9).

Tablo 9. Cronbach's Alpha Güvenirlik

Alt Boyutlar	Cronbach's Alpha
1.Bilişsel	,843
2.Davranış	,823
3.Duyuşsal	,815

4. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında rekreasyon ve rekreasyon yönetiminde öğrenim görmekte olan bireylerin işletme ya da işletmecilik içerikli derslere karşı tutum düzeylerini belirleyebilmek amacıyla bir ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Meydana getirilen ölçek toplam 17 maddeden oluşmakta ve bireyin kendini değerlendirmesi şeklinde seçenekler sunan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçek, öncelikle 186 katılımcı üzerinde uygulanarak ölçeğin temel boyutlarına ayırmak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonrası toplam varyansın %50,34'ünü açıklayan 3 faktörlü yapı elde edilmiştir. Faktörlere altında toplanan maddelerim içerikleri incelenerek faktörler; bilişsel, davranış ve duyuşsal olarak isimlendirilmişlerdir. Faktörler altında toplanan madde sayısı ise sırasıyla 8, 4 ve 5 maddedir.

Çalışmanın devamında, Keşfedici Faktör Analizi ile ortaya çıkarılan 3 alt boyutlu yapının üç boyutlu modele ne derecede uyum sağladığını saptayabilmek için 410 bireyden meydana gelen ikinci çalışma

grubundan toplanan verilere Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmıştır. Üç faktörlü (alt boyutlu), 17 maddelik ölçeğin yeni bir örneklem üzerinden elde edilen veriler ile yapılan Doğrulamalı Faktör Analizi sonucunda elde edilen uyum indekslerinin kabul edilebilir/iyi uyuma işaret etikleri ifade edilebilir. Yapılan analizler sonucunda değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olmaları ve hata varyanslarının düşük, faktör yük değerlerinin ise yeterli olmaları sebebiyle ölçeğin yapı geçerliğine sahip olduğu sonucuna varılmış olduğu ifade edilebilir. Ölçeğin güvenirliği kapsamında iç güvenirlik katsayısı hesaplanmış olup ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach's Alpha ,849 olup alt boyutlara ait Cronbach Alfa iç güvenirlik katsayıları; Bilişsel alt boyut için ,843, Davranış alt boyutu için ,823 ve Duyuşsal alt boyut için ,815 olarak tepsil edilmiştir. Bu sonuçlara alt boyutların iç güvenirlikleri için yüksek olduğunu ifade edilebilir. Yapılan analizler sonrası kabul edilebilir geçerlik ve güvenirlik değerlerine sahip olduğu ifade edilebilecek olan ölçekten, katılımcıların alabilecekleri en düşük puan 17 ve alınabilecek en yüksek puan ise 85 olmaktadır. Ölçekte ters kodlanmış maddelere yer verilmemiştir.

Bu çalışmadan elde edilen tüm bulgular değerlendirildiğinde ölçeğin, üniversite düzeyinde rekreasyon ve rekreasyon yönetimi programlarında öğrenim görmekte olan bireylerin işletme ve işletmecilikle ilgili derslere karşı tutum seviyelerini belirlemede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ifade edilebilir. İşletmecilik bilgi ve becerisinin profesyonel yaşamın önemli gerekliliklerinden biri olması yanında tutumun bireyin davranışları ve performansı üzerindeki önemli etkileri göz önüne alınarak Türkiye'de rekreasyon ve rekreasyon yönetimi programlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin işletme ve işletmecilik derslerine karşı tutumlarını ölçmeye yönelik olarak tasarlanan ve ilgili çalışmalara katkıda bulunacağı varsayılan bu ölçeğin, farklı örneklemeler üzerinde de geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yenilenmesinin yerinde olacağı ifade edilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Y. S. (2002). Türkiye'deki üniversitelerin rekreasyon programlarının geliştirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yayımlanmamış doktora Tezi.
- Ahmet, K. (2010). Öğrenmeye ilişkin tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 49-62.
- Ajzen I. and Fishbein M. (1977). Attitude-behaviour relations: A theoretical analysis and review of empirical research, *Psychological Bulletin*, 84 (5), 1977, 888-918,
- Ajzen I. (2005). Attitude, Personality and Behaviour, Open University Press, Usa, second edition.
- Ajzen I. (1991). The Theory of Planned Behaviour, Organizational Behaviour and Human Decision Process, *Academic Press*, no:50, 1991, p. 179 – 189.
- Alpar, R. (2013). Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ayre, C., and Scally A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47 (1), 79-86. doi: 10.1177/0748175613513808.
- Braten I., Stromso H. I. (2006). Epistemological Beliefs, Interest, and Gender as Predictors of Internet Based Learning Activities, *Computer in Human Behavior*, 22, 1027-1042.
- Broadhurst, R. (2001). "Managing Environments For Leisure And Recreation", London, GBR:Routledge.
- Budak, S. (2000). Psikoloji sözlüğü, Bilim ve Sanat yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Can, A. (2018). SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi. Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Cüceloğlu, D. (2000). İnsan ve Davranışı, Psikolojinin temel kavramları, Remzi kitabevi, (10. Basım), s.521.
- Dalkıran, E. (2006). Üniversitelerin Müzik Eğitimi Anabilim/Anasanat Dalları Keman Eğitiminde Düzey Belirleme Amaçlı Performansın Ölçülmesi, Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DeVellis, R. F. (2017). Ölçek geliştirme: Kuram ve uygulamalar. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Duarte, A. M. (2007). Conceptions of Learning and Approaches to Learning in Portuguese Students. High Educ 54: 781 – 794.
- Erkuş, A. (2014). Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Evcı, N., ve Aylar, F. (2017). Ölçek geliştirme çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(10), 389-412.
- Field, A. (2009). Discovering statistics using SPSS. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Freedman, J.L., Sears, D.O. and Carlsmith, J.M. (1993). Sosyal Psikoloji. Çev: Ali Dönmez. 2. Baskı. İmge Kitabevi yayınları, Zirve Ofset: Ankara.
- Güriş, S., ve Astar, M. (2015). Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik. İstanbul: Der Yayınları.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. & Dinç, Y. (2009). Boş zaman ve rekreasyon yönetimi. (Güncellenmiş İkinci Baskı) Ankara: Detay Yayıncılık.
- Henson, R. K., and Roberts, J. K. (2006). Use of exploratory factor analysis in published research: Common errors and some comment on improved practice. *Educational and Psychological measurement*, 66(3), 393-416.
- Howe, C., Z. and Carpenter, G., M. (1985), “Programming Leisure Experiences”, Prentice-Hall Inc., New Jersey.
- Huck, S. W. (2012). Reading statistics and research. New York, NY: Pearson.
- İnceoğlu, M. (2011). Tutum Algı İletişim (6. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Karaküçük, S. (2008). Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme. (Altıncı Baskı) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S., “Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme)”, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005
- Karasar, N. (2010). Bilimsel araştırma yöntemi (21. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılbaş, Ş. (2010). Rekreasyon: Boş Zamanı Değerlendirme. (Geliştirilmiş Dördüncü Baskı) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel psychology*, 28(4), 563-575.
- Özdamar, K. (2013). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi-1: SPSS-MINITAB. Eskişehir: Nisan Kitapevi.
- Özdamar, K. (2016). Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi. Eskişehir: Nisan Yayıncılık.
- Özdemir, S., Karaküçük, S., Gümüş, M., Kıran, S. (2006). “Türkiye Taş Kömürü Kurumu Genel Müdürlüğü’nde Çalışan Yeraltı İşçilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıklarının Belirlenmesi”, 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Bildiri Kitabı, Muğla, 3-5 Kasım, 2006
- Özden, M. (2009). An Investigation of Some Factors Affecting Attitudes Toward Chemistry in University Education. *Essays in Education*, Special Edition, 90-99

- Palmquist, R. B. Phaneuf, D. J. and Smith, V. K. (2010). Short Run Constraints and the Increasing Marginal Value of Time in Recreation. *Environmental and Resource Economics*, 46 (1), 19-41
- Pierce, R., Stacey, K., Barkatsas, A. (2007). A Scale for Monitoring Students' Attitudes to Learning Mathematics with Technology. *Computers and Education*, 48, 285-300.
- Sever, G. N., ve Buzlu, M. Ö. (2015). Turizm Fakülteleri Bünyesindeki Rekreasyon Programları İçin Müfredat Kapsamı Önerisi: Bilimetric Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 381-396.
- Soycan, M., ve Hamzaoglu Birer, A. R. (2018). Piyano Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 13(11).
- Şeker, H., ve Gençdoğan, B. (2014). Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme (2. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2015). Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı (Çev. Ed. M. Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik.
- Tavşancıl, E. (2014). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Thompson, B. (2008). Foundations of behavioral statistics: An insight-based approach. New York, NY: Guilford Press.
- Tolan, B. (1985). Toplum Bilimlerine Giriş: Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji. Ankara: Savaş Yayınları.
- Tufan, Enver ve Güdek, Bahar (2008). Piyano Dersi Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 75-90.
- Yaşar, M. (2014). İstatistiğe yönelik tutum ölçeği: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(36), 59-75.
- Yayla, Ö. (2012). Turizm eğitimi bünyesinde verilen rekreasyon eğitimine akademik bir bakış. *Karınca*, 78 (910), 2024.
- Yeşilyurt, S., and Çapraz, C. (2018). A road map for the content validity used in scale development studies. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 251-264.

Duygusal Zekânın Yenilikçiliğe Etkisi: Kamu Çalışanları Örneği

Filiz DEMİR^a, Ali Şükrü ÇETİNKAYA^b

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - filizdemir@kmu.edu.tr - ORCID NO: 0000-0002-5906-6982

^b Selçuk University, Konya, Türkiye - alisukru@selcuk.edu.tr - ORCID NO: 0000-0001-8815-7165

Öz

Kuruluşların rekabet üstünlüğü elde etmeleri ve kurumsal başarılarını sürdürülebilir kılmaları yüksek zekâyâ sahip, mantıksal ve teknik becerileri gelişmiş iş görenlere sahip olmanın yanında; kendini tanıyan, duygu ve düşüncelerini bilen, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerinin farkında olan ve bireyler arası yapıcı ve olumlu ilişkiler kurabilen duygusal zekâyâ sahip çalışanların varlığına bağlıdır. Bu ampirik çalışmada duygusal zekânın yenilikçiliğe olan etkisi araştırılmıştır. Basit tesadüfî yöntemle kamu kuruluşlarından elde edilen 182 geçerli anket geri dönüş verisi; tanımlayıcı istatistik, açıklayıcı faktör analizi ve yapısal eşitlik modeli yol analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Kamu kurumlarında duygusal zekâ ve yenilikçilik araştırmalarının nispeten ihmal edildiğinden, literatürdeki bu boşluğun doldurulması hususunda önem taşıyan bu araştırmanın sonuçları, kamu kurumu çalışanlarında var olan duygusal zekânın bu kuruluşlardaki yenilik faaliyetleri üzerinde büyük etkiye sahip olduğunu ve bunları olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Duygusal zekâ, yenilikçilik, kamu kurumları

The Effect of Emotional Intelligence on Innovation: The Case of Public Employees

Abstract

Organizations' ability to achieve competitive advantage and sustain their corporate success depends on having employees with high intelligence, advanced logical and technical skills. Besides, there is a need for employees with emotional intelligence who know themselves, know their feelings and thoughts, are aware of their strengths and sides that needs improvement, and can establish constructive and positive relationships between individuals. In this empirical study, the effect of emotional intelligence on innovation was investigated. 182 valid survey data obtained from public institutions by simple random method were analyzed using descriptive statistics, explanatory factor analysis and structural equation modeling path analysis techniques. Since emotional intelligence and innovation researches are relatively neglected in public institutions; the results of this research that are important in filling this gap in the literature revealed that the emotional intelligence existing in public institution employees has a great impact on innovation activities in these institutions and affects them positively.

Keywords: Emotional intelligence, innovation, public institutions

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The main purpose of this study is to investigate the effect of emotional intelligence on innovation in public personnel. Another aim of the study is to bring a different paradigm to the subject by investigating the effect of the emotional intelligence ability of civil servants on innovation. In order for institutions to be

Received : 2022-02-07

Accepted : 2022-02-26

Published : 2022-10-27

Cite as : Demir, F., Çetinkaya, A.Ş. (2022). Duygusal Zekânın Yenilikçiliğe Etkisi: Kamu Çalışanları Örneği. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 22-33

sustainable and more effective/efficient, it is a necessity not only for private sector enterprises, but also for public sector enterprises to have employees who have emotional intelligence, are open to innovation, adapt to changing conditions and constantly improve themselves, and to be stronger and more efficient. Public institutions need innovative, flexible and dynamic personnel with high emotional intelligence levels, not civil servants who feel inertia with the comfort of being appointed and permanent staff.

Design/Methodology/Approach

The method of the research is empirical and quantitative, and the survey method was used as a data collection tool. In data collection, apart from the demographic information form, two different scales were used to determine the emotional intelligence and innovation development skills of public institution employees. The population of the research consists of public sector enterprises located in Karaman, and the sample of the research consists of various public institutions located in the Ermenek district of Karaman. Except for institutions operating in the district, such as hospitals and schools, which may disrupt the population balance due to the large number of personnel, all other public institutions with a relatively small number of civil servants were selected as the sample. 200 questionnaires were distributed by simple random method to the working personnel. 185 of them were returned. Because 3 of them were incorrect, 182 valid survey data obtained from public institutions were analyzed using descriptive statistics, explanatory factor analysis and structural equation modeling path analysis techniques. Based on the findings, it has been revealed that the emotional intelligence of the working personnel in public institutions has a great impact on innovation activities in these institutions and affects them positively.

Findings

Results of the analysis have been revealed that the innovation activities of the personnel working in public institutions are mainly dependent on emotional intelligence; however, the emotional intelligence of the employees affects the innovativeness of these people positively. These findings are in accordance with the findings of another studies like emotional intelligence has a positive impact on innovation management (Naktiyok and Gürsoy, 2014; Karacan and Nurdağ, 2021), organizational innovation (Tajpour et al., 2018), innovative business behavior (Orhan, 2018), and thus innovation (Bonesso et al., 2020; Düger, 2020).

Practical Implications

In accordance with the characteristics, demands and conditions of the period we live in, innovation emerges as an important phenomenon. People with emotional intelligence also become an important element for themselves and their businesses by being open to innovations thanks to their positive skills such as flexibility, multidimensional thinking and empathy. Because the new approaches, business methods and new ideas that the employees produce together with these competencies mean that they support the change and development of enterprises. The positive outputs obtained from this change and development contribute to the significant benefits of all businesses, and therefore society, regardless of the private or public sector. Also some recommendations can be given according to the results of the research. Starting from the fact that the percentage rates obtained from public institutions in the effect of emotional intelligence on innovation are low, it can be said that it is useful to focus on different factors that will increase innovation activities in businesses. It would be an appropriate step to investigate and apply the most effective factors on innovation among these factors. Factors that can affect innovation are possible to list as personal creativity, productivity, management support, organizational justice, working conditions, technological developments, job commitment and so on. The research has some limitations. First of all, the number of samples used in the study creates a limitation. The fact that the research was carried out in only one district within a certain time period is also a limitation. It is recommended that similar studies to be carried out in the future should be applied with larger samples in different institutions and sectors in order to contribute to businesses and literature.

Originality / Value

Emotional intelligence and innovation research has been mostly researched in the private sector and has been relatively neglected in public institutions. With this study, filling this gap in the literature and addressing the importance of investigating these variables not only in private initiatives but also in public initiatives constitute the original value of the research. Although studies about the effect of emotional intelligence on innovation have mostly been studied in the private sector, it was noteworthy because a limited number of studies have been conducted in terms of public personnel.

1. GİRİŞ

Son zamanlarda sıklıkla duyulan duygusal zekâ yetisi; bireye kendi duygularını tanıması ve onların farkında olması, etrafındaki insanların duygularını anlaması, iş ve sosyal yaşamında iyi ilişkiler kurabilmesi ve dürtülerini kontrol edebilmesi gibi faydalar sağlamaktadır. Duygusal zekâyâ sahip bireyler bu yetenekleri sayesinde düşüncelerine yön vererek, duygularını istediği sonuçları elde etmek için bilinçli bir şekilde kullanmaktadırlar.

İçinde bulunduğumuz dönemin özellikleri, talepleri ve koşulları gereğince, yenilikçilik önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal zekâ sahibi kişiler de esnek olma, çok yönlü düşünme ve empati kurma gibi pozitif becerileri sayesinde yeniliklere açık hale gelerek kendileri ve işletmeleri için önemli bir unsur haline gelmektedirler. Çünkü iş görenlerin bu yeterliliklerle beraber ürettikleri yeni yaklaşımlar, iş metotları ve yeni fikirler, işletmelerin değişim ve gelişimine destek olmaları anlamına gelmektedir. Bu değişim ve gelişimden elde edilen pozitif çıktılar, özel veya kamu sektörü fark etmeksizin, tüm işletmelerin ve dolayısıyla toplumun önemli faydalar sağlamasına katkı sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, duygusal zekânın yenilik yönetimine (Naktiyok ve Gürsoy, 2014; Karacan ve Nurdağ, 2021), örgütsel yeniliğe (Tajpour ve ark., 2018), yenilikçi iş davranışına (Orhan, 2018), yeniliğe (Bonesso ve ark., 2020) ve dolayısıyla yenilikçiliğe (Düger, 2020) etki ettiği çeşitli araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur.

Duygusal zekânın yenilikçiliğe etkisinin araştırılması bugüne kadar yapılan çalışmalarda daha çok özel sektörde çalışılmış olmakla birlikte kamu personeli açısından sınırlı sayıda çalışılmış olması dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın başlıca amacı, kamu personelinde duygusal zekânın yenilikçiliğe etkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın bir diğer amacı ise memurların duygusal zekâ yeteneğinin yenilikçilik üzerindeki etkisinin araştırılmasıyla konuya farklı bir paradigma kazandırmaktır. Zira, kurumların sürdürülebilir ve daha etkin/verimli olabilmeleri için duygusal zekâyâ sahip, yenilikçiliğe açık, değişen şartlara uyum sağlayan ve devamlı kendini geliştiren iş görenleri bünyelerinde bulundurmaları, daha güçlü ve verimli olmaları sadece özel sektör işletmeleri için değil, kamu sektörü işletmeleri için de bir gerekliliktir. Kamu kurumları, atanmış ve kadrolu olmanın verdiği rahatlıkla ataletle kapılan memurlara değil, duygusal zekâ düzeyleri yüksek, yenilikçi, esnek ve dinamik personele ihtiyaç duymaktadır.

Nitekim, her ne kadar kamu sektöründe yenilikçilikten ziyade işlerin mevzuata uygunluğunun, standart ve prosedürlerin ön planda tutuluyor olması gerçeği bilinse de son zamanlarda kamuda yenilikçi uygulamaları ele alan çalışmaların arttığı görülmektedir (Cinar ve ark., 2019; Bason, 2018; McGann ve ark., 2018; Ecevit Satı, 2019; Gökçe, 2015; Demir, 2016; Tekin ve ark., 2018). Bu artışın sebebi, kamu sektöründe yenilikçilik olgusunun; hükümetlerin sorunlara çözüm üretme, kaynak etkinliğini sağlama, süreçleri ve hizmet sunumunu iyileştirme, öncelikleri dengeleme ve kamu beklentilerini karşılama yönleriyle hizmet kalitesini artırma eğilimidir. Günümüzde artık yenilikçilik; şahıslar, kurumlar, sektörler ve ülkeler için çözüm üreten bir anlayış ve yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Ecevit Satı, 2019:31).

Ayrıca kamuda duygusal zekâ çalışmaları da mevcut olmakla birlikte (Levitats ve ark., 2019; Kumari ve Das, 2020) yine bir kamu çalışmasında yönetici becerilerinin duygusal zekâ kavramıyla ilişkili olduğu (Mohanadasan, 2018) bulgusuna ulaşılmıştır. Kamu personelinin duygusal zekâ düzeylerinin yenilikçiliğe etkisinin belirlenmesi amaçlanan bu çalışmada öncelikle duygusal zekâ kavramı, boyutları ve örgütlerdeki yeri ve önemi incelenmiş; daha sonra yenilikçilik kavramı ilgili literatür eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Ardından duygusal zekânın yenilikçiliğe etkisi çalışmasının sonuçları ortaya konularak, bulgular değerlendirilmeye alınmış, önerilerde bulunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

Araştırmanın bu bölümünde duygusal zekâ ve yenilikçilik ile ilgili kuramsal çerçeveye ayrıntılı olarak yer verilerek ilgili değişkenler ile hipotez geliştirme konuları ele alınmaktadır.

2.1. Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ kavramı duygu ve zekâ sözcüklerini içermektedir. Kavramın içinde geçen duygu sözcüğüyle, duygudan ziyade ruh hali kast edilmektedir (George, 2000:1033). Türk Dil Kurumu'na göre duygu kavramı; duyularla algılama, his, nesneleri veya olayları ahlaki ve estetik yönden değerlendirme yeteneği olup, kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik olarak tanımlanmaktadır (TDK) Duygu; mutluluk, hoşlanma, korku, üzüntü veya nefret gibi şuuru etkileyen, bilinçli irade durumlarını ve bilmeyi fark ettiren ve bunları birbirinden ayırmayı sağlayan bir olgudur (Goleman, 2004:10). Kısacası duygu, bir his ve bu hissin karakteristik düşünceleri, biyolojik ve psikolojik halleri ve bir takım hareket eğilimleri olarak tanımlanabilir.

Duyguların davranış ve düşünceleri anlamlandırmanın yanında insanları genel olarak anlamada da çok önemli bir rolü vardır (Tuğrul, 1999:12). Öyle ki; bir bireyin iç ve dış çevresinden elde ettiği uyaranlar karşısında içsel olarak beliren hisler daha sonra beden ifadesine, duruşa ve davranışa etki etmektedir. İfade, duruş ve davranışa yansıyan hisler yapılandırılmış hisler ve durumlar olarak ifade edilmektedir ve insan davranışlarının temelinde duyguların yattığını açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle, duygular davranışları yönlendirmektedir de denilebilir (Akçay ve Çoruk, 2012:5).

Zekâ, insanlar arasında farklılıkları oluşturan temel öğelerden biridir. Zekâ; yerinde ve zamanında, özgün ve toplumsal değeri olan, amaca uygun zihinsel davranışlar sergileyebilme, sorunlara vaktinde doğru çözümler bulabilme, soyut olayları kısa zamanda kavrayabilme, zor koşullarda dâhi bireysel enerjiyi artırıp oluşan heyecana karşı koyabilme kapasitesidir (Güney, 2009:268-269). Zekâ, bireysel yapılan işler ve hiyerarşik yapıda çalışanlar için mühim bir değer iken; duygusal zekâ, takım çalışmasının gerektiği ortamlarda “olmazsa olmaz” bir meziyettir (Baltaş, 2003:71).

Günümüzün işletmecilik anlayışında; etkin ve verimli çalışma ortamının sağlanması, başarı oranının artırılması ve müşteri tatmininin elde edilebilmesi gibi olumlu sonuçlar için, yalnızca yüksek zekâ katsayısı ile mantıksal ve teknik becerileri gelişmiş iş görenlerin varlığı yeterli değildir (Doğan ve Demiral, 2007:210; Kaur, 2012:92). Aynı zamanda, kendini tanıyan, duygu ve düşüncelerini bilen, güçlü ve geliştirilmesi gereken yönlerinin farkında olan ve bireyler arası yapıcı ve olumlu ilişkiler kurabilen çalışanların varlığına da ihtiyaç duyulmaktadır (Çetinkaya ve Alparslan, 2011:364). Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için duygusal zekâyı ihtiyaç vardır.

Duygusal zekâ, duygu ve zekânın birleşimini esas almaktadır (Mayer ve Salovey, 1997:4). Araştırmalar, zekânın yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal olduğunu da kanıtlamıştır (Baltaş, 2003:56). Salovey ve Mayer (1990:189) duygusal zekâyı; kişinin kendisinin ve başkalarının duygularını anlama, bunlar arasında ayırım yapabilme ve bu süreçten elde ettiği bilgiyi, düşüncesinde ve davranışlarında kullanabilme yeteneğiyle ilgili olan sosyal zekânın bir alt biçimi olarak tanımlamaktadır. Duygusal zekâyı bireylerin; kendini harekete geçirme, olumsuzluklara inat işlerini sürdürebilme, dürtüleri kontrol altına alarak tatmini erteleyebilme, sıkıntıların düşünceye engel olmasına izin vermeme, ruh halini düzenleyebilme, kendini başka bir bireyin yerine koyabilme ve ümit etme gibi yeterliliklere sahip olmasını sağlamaktadır (Goleman, 2004:50-51).

Duygusal zekânın bireylere, kendi duygularını tanıdıkları gibi, başkalarının duygularını da tanıma ve davranışlarını buna göre düzenleme olanağı vermektedir (Salovey ve Mayer, 1990:185). Diğer bir ifadeyle, bireyin kendi duygularının yanında başkalarının duygularını da doğru değerlendirip (empati), aktif yönetebilmesini sağlayan (özyönetim) ve böylelikle insan ilişkilerinde başarılı olmasına yarayan (sosyal ilişki) bir yetkinliktir (Aslan, 2003:209). Bunu yapabilmek için birey öncelikle kişisel yetenek alanında kendi güçlü

ve zayıf yönlerini bilmeli ve kendisini ifade edebilmelidir (özbilinç). Ayrıca kişi diğer insanların hislerinin, duygularının ve ihtiyaçlarının farkında olmalı ve onlarla karşılıklı işbirlikçi ve yapıcı etkileşimde bulunabilmelidir. Nihayetinde duygusal olarak zeki olmak demek kişisel, çevresel ve sosyal değişimlere gerçekçi tepkiler verebilmek ve önüne çıkan durumlara karşı esnek olabilmek demektir. Bunun içinse, duygularımızı yararımıza çalışacak biçimde kullanabilmeli, öz-motivasyon sahibi olabilmeli ve yeteri kadar iyimser olabilmemiz gereklidir (Bar-On, 2006:18).

Empati gösterme yetisi, başkalarının ses tonundan ve yüz ifadesinden onların duygularını okuyabilmeyi ve bu kişilerin hislerine uyum göstermeyi mümkün kılan (Özdemir Yaylacı, 2006:201) duygusal zekâ yeteneğidir. Duyguları dengeli ve uyumlu bir şekilde yönetme, duygusal özdenetimdir (Goleman, 1998:98). Özbenlik, kişinin kendi olumlu ve olumsuz taraflarını tanımasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkarak bireyin kendini gerçekleştirmesinde potansiyel değere sahip olmaktadır (Blonchek, 2000:24). Sosyal ilişki ise, başkalarının duygularıyla baş edebilme yeteneğini içerir (Goleman ve ark., 2002:37). Yeterli sosyal beceriye sahip bireyler çevreleriyle etkili iletişim kurabilen, insan ilişkilerinde başarılı bireylerdir. Çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilen bireyler bu yeteneğin verdiği özgüven sayesinde sadece insanlarla olan ilişkilerinde değil, hayatın her alanında başarı gösterirler.

2.2. Yenilikçilik

Yenilik veya yenilikçilik (inovasyon), yenilenmenin kuramsal aşamasından başlayarak yeni ürünü ve pazarlanabilme özelliğini de kapsamına alan bir süreçtir (Yamaç, 2001:6). Yenilikçilik, bir süreç olmanın yanı sıra aynı zamanda bir sonuçtur. Süreç olarak yenilikçilik, örgütsel değişimin spesifik bir durumunu ve yeni ürün üretmek için yapılan faaliyetleri içerirken sonuç anlamı, yenilik faaliyetleri neticesinde elde edilen iyileşmiş ve öncekinden farklı mal ve hizmetleri belirtir (Schermmerhon, 2007:333). Nelson ve Rosenberg (1993:4)'e göre yenilikçilik; ürün dizaynı ve üretim yöntemlerini daha önce yapılmamış bir yöntemle olgunlaştırma ve pratik bir şekle sokma sürecidir.

Damanpour yenilikçilik kavramını, “bir örgütün çevreye uyum sürecini kolaylaştırmak için çıktı, yapı veya süreçlerinde yapılan bir değişim aracı” şeklinde tanımlamıştır (Damanpour, 1987:676). Peter Drucker (1985:30-31) yenilikçilik; bir örgütte bir arada çalışan farklı bilgi ve yetenekteki insanları verimli hale getirmek için onlara ilk defa imkân sağlayan yararlı bilgi olarak tanımlamıştır. Buna göre yenilikçilik, girişimciliğin önemli ve spesifik bir aracıdır.

Yenilikçilik her alanda uygulanabilir ve en genel özelliği, yeni taleplere yeni çözümler bulmaktır. Örgütsel anlamda tüm organizasyonların (özel, kamu) bir yenilikçilik uygulaması olabileceği kabul edilmektedir (Seker, 2014:26). Avrupa Komisyonu yenilikçiliğin; dinlenme, sağlık, çalışma gibi kişisel ve toplumsal ihtiyaçların daha iyi bir düzeyde karşılanmasını sağladığını; ekonomik büyümenin, rekabet gücünün ve istihdam olanaklarının sürdürülebilmesi için tıpkı girişimciler gibi ülkelerin de yeni fikirleri süratle, teknik ve ticari başarıya dönüştürmek zorunda olduklarını vurgulamaktadır (Göker, 2001:8).

Kamu sektöründe yenilikçiliğe yönelik çalışmalar 20. yüzyıl ortalarından itibaren görülmektedir. O dönemlerde yürütülen kamu yönetimi mekanizması Weber'in bürokrasi kuramı temelinde aşırı kuralcı, merkezîyetçi ve hiyerarşik bir yapıda olmakla beraber toplumların ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmıştır. 1980'lerden sonra etkili olan “yeni liberal” anlayış, devletin rolünü sınırlandırmaya giderek bürokrasinin yapısında da köklü değişiklikler yapmaya çalışmıştır (Dunleavy ve ark., 2006). Devletler; sağlık, yaşlanan nüfus, enerji, gıda güvenliği ve iklim değişikliği gibi sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla kamu sektöründe yenilikçi uygulamalara ihtiyaç olduğu düşüncesiyle birçok proje, araştırma, çalıştay ve pilot uygulama gerçekleştirmiştir.

Trend Chart raporuna göre Kamu sektöründe yenilik alanları; e-devlet ile ilgili yenilikler (kamu hizmetlerinin “elektronikleştirilmesi”, modernizasyon vb.), idarenin basitleştirilmesi (mevzuatın azaltılması, program ve süreçlerinin yeniden yapılandırılması vb.), kamu ihaleleri süreçlerinin modernizasyonu (e-ihale),

yenilikçi kültürün yaygınlaştırılması, kamu performansında iyileştirme, aktörler arasında iş birliği ve kamu hizmeti süreçlerine katılımın artırılması olarak öne çıkmaktadır (Cunningham ve Karakasidou, 2009:6-7).

Goleman'ın duygusal zekâ (EI) teorisi, bireyin duygusal zekâsının problem çözme hedefleyen yenilikçi fikirlerin üretilmesine kapı açabileceğini öne sürmektedir (Goleman, 1998). Öyle ki, duygusal zekânın varlığı, yenilikçi yeteneği teşvik eder. Yenilikçi yeteneğin ve duygusal zekânın bireylerde bir arada bulunması ise önemli sonuçlar doğurur. Duygusal zekâ yeteneği sayesinde duygularını tanıyan birisi, yenilik sürecinin riskleri ve baskısıyla baş edebilmekte, başarısızlığa uğramaktan korkmamakta, çevresindekilerin ve kendisinin yaratıcılığını ortaya çıkarmakta, kısacası duygusal zekâ yeteneği sayesinde yaratıcı fikirleri yeniliğe dönüştürebilmektedir (Naktiyok ve Gürsoy, 2014:713).

Duygusal zekâ ve yenilikçilik ilişkisi konusunda farklı çalışma grupları üzerinde yapılan çalışmalar duygusal zekânın yenilikçilik üzerinde olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Örneğin, başarılı girişimciler sahip oldukları duygusal zekâyı yenilikçi olma noktasında maksimum verimle kullanmaktadırlar (Ngah ve Salleh, 2015:287). Öyle ki, işletmelerin büyüme aşamalarında girişimcilerin yenilikçi düşünceye sahip olmaları ve fikir düzeyindeki yenilikleri aktif hale getirmeleri yenilikçilik aşamasında verimli çalışmanın bir örneğidir (Özkan ve ark., 2003:17). Yöneticilerde de durum benzer şekildedir. Yapılan araştırmalarda yöneticilerin duygusal zekânın bileşenlerine yönelik tasarlayacakları süreçlerin yaratıcı ve yenilikçi davranışları arttıracığı görülmüştür (Yang, 2016:95). Zira yöneticilerde yenilikçi davranışlar işletmenin rekabet avantajını arttırdığı gibi, bütün işletme fonksiyonlarında da olumlu sonuçlara götürmektedir. İş görenler üzerinde yapılan bir araştırmada ise duygusal zekâ düzeyi yüksek olan çalışanların yenilikçi davranışlar sergilemeye daha yatkın oldukları ve iş yerinde daha az çatışma yaşadıkları tespit edilmiştir (Suliman ve Al-Shaikh, 2007:217-218). Özetle, duygusal zekâ ile yenilikçilik arasındaki ilişkide duygusal zekânın ister girişimci ister yönetici veya iş görende olsun yaratıcı çözümler üretme, dikkatli düşünme ve karar alma mekanizmalarında önemli rolü olduğu açıktır (Kaur, 2012:92).

Yazındaki bu bilgilerden hareketle, duygusal zekâyı sahip bireylerin özel yaşantılarında olduğu gibi, çalışma hayatında da bu yeteneğe sahip olmanın verdiği dürtü ve heyecanla yeni fikirler geliştirerek, yeni ve çağdaş oluşumlara doğru adım atacakları, dış çevrede meydana gelen değişim ve fırsatları izleyerek yaratıcı fikirler geliştirecekleri düşünülmektedir. Yenilikçilik sürecinin etkin ve verimli olarak sürdürülebilmesi için çalışanlarda duygusal zekâ yeteneğinin gelişmiş olması gerekir. Diğer bir ifadeyle, yenilik geliştirmenin aşamaları ile duygusal zekânın etkileşim halinde olduğu söylenebilir. Bu durumda, çalışanların duygusal zekâ yetenekleri arttıkça, yenilik geliştirme kapasitelerinin de aynı doğrultuda artacağı söylenebilir.

Duygusal zekâ ve yenilikçilik ile ilgili araştırmalar incelendiğinde yerli ve yabancı yazında iki kavram arasında ilişki kuran araştırmaların yapıldığı görülmektedir ancak, literatürde bu konularda daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında otomotiv sektöründe (Karacan ve Nurdağ, 2021), konaklama işletmelerinde, mobilya üretimi yapan firma yöneticileri üzerinde (Naktiyok ve Gürsoy, 2014), ve mühendislikte, yani çoğunlukla özel sektörde yapılan çalışmalar görülmektedir. Duygusal zekânın yenilikçiliğe olan etkisini kamu ve özel bankalara ait şubeler olmak üzere bankacılık sektöründe yapılmış karma çalışmalarda (Orhan, 2018) ve yalnızca devlet memurlarında inceleyen çalışmalara sınırlı sayıda rastlanmaktadır. Öğretmenler (Çıtak, 2017) ve sağlık çalışanları üzerine (Kılınç ve ark., 2021) yapılan çalışmalar bunlara verilebilecek örneklerdendir.

Bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğunda, kamu sektörünün duygusal ve yenilikçi yönü görmezden gelinmiştir. Bu bağlamda literatürde kamu personelinin duygusal zekâsının ve bunun yenilikçilik üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi konusunda bir boşluk olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmayla birlikte, yazındaki söz konusu eksiklik giderilmiş olup, kamu çalışanlarındaki duygusal zekâ yeteneğinin yenilik performansına etkisi ölçülecektir.

Yazında, yöneticilerin duygusal zekâlarının yenilik yönetiminde önemli rol oynadığı (Naktiyok ve Gürsoy, 2014), hastane personelinin duygusal zekâ düzeyleri ile yenilikçi iş anlayışı davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunduğu (Kılınç ve ark., 2021), bankacıların duygusal zekâ ve yenilikçi iş davranışları arasında anlamlı ilişki ve etkilerin olduğu (Orhan, 2018) ortaya konulmuştur. Ek olarak, duygusal zekânın

çalışanların yenilikçi davranışına etki ettiği (Düger, 2020), otomotiv sektörü çalışanlarının duygusal zekâ ve yenilik yönetiminde kurumun performansı ile benzer ve olumlu ilişkiler tespit edildiği (Karacan ve Nurdağ, 2021) ve duygusal zekâ ile boyutlarının çalışanlarda örgütsel yenilikçilik üzerinde önemli pozitif etkiye sahip olduğu (Tajpour ve ark., 2018) bulgulanmıştır. Buna karşın, duygusal zekâ ve yenilikçilik kavramlarının kamu kurumlarında nispeten sınırlı sayıda ele alındığı gerçekleştirilen literatür taramasından anlaşılmaktadır. Bu bilgidен hareketle söz konusu iki değişken özellikle kamu sektöründe bir arada çalışılması gereken önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bundan yola çıkılarak bu araştırma kapsamında aşağıdaki hipotez ileri sürülmüştür.

H1: Kamu çalışanlarının sahip olduğu duygusal zekâ yenilikçiliği pozitif yönde etkiler.

3. YÖNTEM

Bu araştırma ampirik desende bir çalışmadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Üç bölümden oluşan anket formunun birinci kısmında demografik bilgilere ilişkin sorular, ikinci bölümünde duygusal zekâ ölçeği ve üçüncü bölümde yenilikçilik ölçeği yer almıştır. Her iki ölçek de (1) hiç katılmıyorum ile (5) tamamen katılıyorum arası skalada yer alan 5’li Likert tipi ölçektir. Duygusal zekâ ölçeği; Robert Cooper ve Ayman Sawaf (1999) tarafından geliştirilen EQ harita soru formundan izin alınarak Ural (2001) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçektir. Yenilik ölçeği ise Hurt ve ark. (1977) tarafından geliştirilen, Kılıçer ve Odabaşı (2010)’nın Türkçeye uyarladığı bireysel yenilikçilik ölçeğidir.

Araştırmanın evrenini Karaman’da bulunan kamu sektör işletmeleri, araştırmanın örneklem çerçevesini ise Karaman’ın Ermenek ilçesinde bulunan kamu kurumları oluşturmaktadır. Ermenek Kaymakamlığından elde edilen bilgiye göre ilçe merkezinde öğretmen ve sağlık personeli dışında 350 civarı kamu görevlisi çalışmaktadır (<http://ermenek.gov.tr/kaymakamlık-birimler>). Araştırmada basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle Ermenek ilçesinde bulunan İlçe Jandarma, Emniyet Müdürlüğü, Maliye, Tapu Kadastro, PTT, İlçe Müftülüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Köylere Hizmet Götürme Müdürlüğü, Nüfus Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Orman İşletme Müdürlüğü’nde çalışan personele 200 anket dağıtılmış olup, bunlardan 185’i geri dönmüş, 3’ü hatalı olduğundan 182 anket değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmanın veri toplama aracının uygunluğuna dair E-27226719-050.01.04-108393 sayılı bilimsel etik kurulu kararı “Selçuk Üniversitesi Bilimsel Yayın ve Etik Kurulu tarafından” alınmıştır.

4. BULGULAR

Ankete katılanların demografik özellikleri tanımlayıcı istatistik kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ankete katılan 182 katılımcının büyük çoğunluğunun erkek (%68,68), evli (%75,27), 25-49 yaş aralığında (%63,19), lisans mezunu (%40,66) ve 7 yıl ve üzeri bir süredir aynı kurumda bulunmakta (%47,80) olan çalışanlardır. Ankete katılanların çalıştığı kurumda toplam çalışan sayısı çoğunlukla 10-49 aralığındadır (%34,70). Bu da ilçe merkezlerindeki kamu kurumları için gayet makul bir sayıdır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach’s Alpha değerine bakılarak değerlendirilmiştir. Duygusal zekâ ölçeğinde 10 madde düşük korelasyon katsayısı verdiği için analizlerden çıkarılmıştır. Duygusal zekâ ölçeği Cronbach’s Alpha değeri $\alpha=0,879$ (22 madde) hesaplanmış olup bu ölçeğin iyi düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yenilikçilik ölçeğinin ($\alpha=0,663$; 20 madde) ise yeterli düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bulgulara göre her iki ölçeğin de güvenilir olduğu söylenebilir.

Yenilikçilik ölçeği yazında geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir ölçek olduğu için bu ölçeğin boyutları analizlerde olduğu gibi esas alınmıştır. Bu bağlamda, bağımlı değişken yenilikçilik ölçeğinin boyutları “değişime direnç”, “deneyime açıklık” ve “fikir önderliği” şeklinde adlandırılarak bileşik değişkenler üretilmiştir.

Duygusal zekâ ölçeğinin boyut yapısını belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesi amacıyla, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği

testi ve Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Duygusal zekâ ölçeği KMO değeri örneklem büyüklüğünün açıklayıcı faktör analizi yapmak için yeterli olduğunu ($KMO = 0,825$) ve Bartlett küresellik testi sonucu veri setinin açıklayıcı faktör analizi yapmaya uygun olduğunu ($X^2 = 943,198$; $df = 78$; $p < 0,001$) ortaya koymuştur. Açıklayıcı faktör analizi, temel bileşenleri esas alan “oblimin” rotasyon yöntemi kullanılarak beş tekrarda gerçekleştirilmiştir. Faktör yükü 0,30’un altında kalan veya birden fazla bileşende yükleme yapan maddeler analizden çıkartılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi toplam açıklanan varyans %62,473’ünü temsil etmektedir. Bu sonuç ölçeğin geçerliliğini ortaya koymuştur. Açıklayıcı faktör analizi ile duygusal zekâ ölçeğinin üç bileşenli olduğu belirlenmiştir. Bu bileşenler yazında ifade edildiği gibi “duyguların farkında olma”, “başkalarının duygularının farkında olma” ve “duyguları ifade etme” şeklinde adlandırılmıştır.

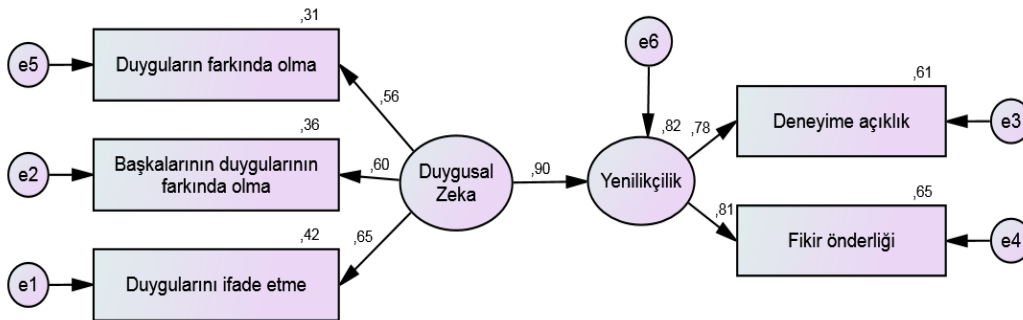
Tablo 1. Ölçek Boyutları Korelasyonu

	N	Ort.	Std. Sapma	1	2	3	4	5	6
1. Duyguların farkında olma	182	4,2242	0,667	1					
2. Başkalarının duygularının farkında olma	182	3,7571	0,656	,313**	1				
3. Duygularını ifade etme	182	3,8608	0,815	,428**	,343**	1			
4. Değişime direnç	182	2,7163	0,752	-0,010	-0,094	0,036	1		
5. Deneyime açıklık	182	4,0253	0,598	,360**	,461**	,448**	-,288**	1	
6. Fikir önderliği	182	3,6507	0,598	,398**	,451**	,464**	-0,118	,628**	1

** . Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı (2-kuyruk).

Duygusal zekâ ve yenilikçilik ölçeğini oluşturan bileşenlerin ilişki durumunu görmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 1). Korelasyon bulguları, değişime direnç bileşeninin diğer bileşenler ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur. Korelasyon analizi sonuçlarına göre diğer tüm bileşenler arasında orta düzey ilişki olduğu görülmüştür.

Duygusal zekânın yenilikçiliğe etkisini test etmek için yapısal eşitlik modeli yol analizi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, belirli bir teoriye dayalı olarak gözlenebilen ve gözlenemeyen değişkenlerin nedensel ve ilişkisel bir model içinde tanımlanmasını sağlayan çok değişkenli bir analiz tekniğidir (Collier, 2020:1). Yapısal Eşitlik Modelinde önerilen teorik modelin elde edilen veriyi ne kadar iyi açıkladığı uyum iyiliği indeksleri ile belirlenmekte ve modelin kabul edilmesi veya reddedilmesine karar verilmektedir (Karagöz, 2017).

Chi Square = 4,585; df = 4; p = ,333

Şekil 1. Yapısal Eşitlik Modeli Yol Analizi

Duygusal zekânın yenilikçiliğe etkisini belirlemeye yönelik çalışmada ileri sürülen teorik modele dair yol analizi bulguları Şekil 1’de görülmektedir. Modeldeki değerler standardize edilmiş tahmin parametreleridir. Teorik model uyum düzeyi X^2/df , IFI, CFI ve RMSEA sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi uyum indeksleri kabul edilebilir sınırlar içindedir ($\chi^2/df=1,146$; $df=4$; $p = 0,333$) ve mevcut veri ile model tam uyum sağlamıştır.

Tablo 2. Araştırma Modeli Uyum İyiliği Endeksleri

Model Uyum Endeksi	Referans Değerler	Araştırma Bulguları
GFI (Uyum İyiliği Endeksi)	≥ 0.90	0,990
CFI (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği Endeksi)	≥ 0.90	0,998
IFI (Artırımlı Uyum İyiliği Endeksi)	≥ 0.90	0,998
RMSEA (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi)	≤ 0.08	0,028
X ² /df	≤ 3	1,146

Yapısal Eşitlik Modeli yol analizi sonuçlarına göre bağımsız değişken, “duygusal zekâ” ile bağımlı değişken “yenilikçilik” arasında pozitif, anlamlı ve güçlü bir ilişki olduğu ($\beta = 0,90$; $p < 0,001$) görülmüş olup araştırmada ileri sürülen hipotez (H_1) desteklenmiştir. Diğer bir ifadeyle, yenilikçilik değişkeni varyansının %82’si ($R^2 = 0,82$; $p < 0,001$) duygusal zekâ ile açıklanabilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Duygusal zekânın yenilikçiliğe olan etkisinin kamu kurumları temelinde araştırıldığı bu çalışmada elde edilen bulgular, çalışan personelin yenilik faaliyetlerinin ağırlıklı olarak ve güçlü bir şekilde duygusal zekâyı bağlı olduğunu, bununla birlikte çalışanlarda var olan duygusal zekânın bu kişilerde yenilikçiliği de olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Araştırmanın bulgularına göre, duygusal zekânın özellikle “kendisinin ve başkalarının duygularının farkında olma” ve “duygularını ifade etme” boyutlarıyla yenilikçiliğe etki ettiği açıklanmıştır. Bu, kamu kurumlarında çalışan memurların karşılaştığı herhangi bir durum veya olay karşısında kendi duygu ve hislerinin açıkça farkında olduğu gibi, etrafında olan diğer insanların da duygularını ve hissettiklerini anlaması demektir. Ayrıca, araştırmaya katılan kamu kurumu çalışanlarının duygularını ifade etme konusunda zorluk yaşamadıkları, aksine duygusal zekâlarının önemli bir bileşeni olan bu yeteneklerinin yenilik yapma faaliyetlerini olumlu yönde etkilediği bulgulanmıştır. Literatür incelendiğinde çeşitli araştırmalar sonucunda duygusal zekânın yenilik ve yenilikçiliği (Düger, 2020; Bonesso ve ark., 2020) etkilediği bulgularına ulaşılmaktadır. Yine, duygusal zekânın yenilik yönetimi (Naktiyok ve Gürsoy, 2014; Karacan ve Nurdağ, 2021), örgütsel yenilik (Tajpour ve ark., 2018) ve yenilikçi iş davranışı (Orhan, 2018) gibi faktörlere de olumlu yönde etki ettiğinin bulguları bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Kamu kurumlarında duygusal zekâ ve yenilikçilik araştırmalarının nispeten ihmal edildiğinden yola çıkılarak, literatürdeki bu boşluğun doldurulması hususunda önem taşıyan bu çalışmayla duygusal zekânın ve yenilikçiliğin yalnızca özel girişimlerde değil, kamu girişimlerinde de ele alınması gereken önemli konular arasına girdiği düşünülmektedir. Nitekim, son zamanlarda kamuda duygusal zekâ (Levitats ve ark., 2019; Kumari ve Das, 2020) ve yenilikçi uygulamaları ele alan çalışmaların artması (Cinar ve ark., 2019; Bason, 2018; McGann ve ark., 2018; Ecevit Satı, 2019; Gökçe, 2015; Demir, 2016; Tekin ve ark., 2018) günümüzde artık bu hususların tüm şahıslar, kurumlar, sektörler ve ülkeler için çözüm üreten bir anlayış ve yaklaşım olarak kabul edildiğini (Ecevit Satı, 2019:31) öne sürmektedir.

Özetle, duygusal zekânın kişilerin özel hayatı ve iş yaşantısında başarı sağlayan önemli bir faktör olduğu bu araştırma sonucuyla da kanıtlanmıştır. Bundan yola çıkılarak, çalışanların duygusal zekâlarını geliştirmeleri için bazı tavsiyeler verilebilir. Bu hususta iş yerlerinde personele duygusal zekâ eğitimi verilmesi tavsiye edilebilir. Ancak duygusal zekânın hızla gelişen bir yetenek olmadığının göz önünde bulundurularak bu eğitimlerin kişisel gelişim seminerleri şeklinde sürekli eğitim haline getirilmesi planlanmalıdır. Ayrıca, duygusal zekânın en önemli özelliklerinden birisinin iletişim kurma becerisi olduğu düşünülürse, kamu kurumlarının personelinin duygusal zekâsını geliştirmek adına daha rahat iletişim kurabilecekleri ortamlar sağlamaları tavsiye edilebilir. Bu ortamlar çalışanların bir araya gelebileceği akşam yemekleri, sosyal

toplantılar veya kutlamalar olabileceği gibi, iş yerinde organize edilen çalışma grupları, proje ekipleri vb. sosyal oluşumlar da olabilir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Öncelikle araştırmada kullanılan örneklem sayısı bir sınırlılık yaratmaktadır. Araştırmanın belirli bir zaman dilimi içerisinde sadece bir ilçede uygulanmış olması da bir sınırlılıktır. İleride yürütülecek olan araştırmalarda, benzeri bir modelin daha büyük bir örneklem sayısı ve daha özele inmiş meslek ve kurum/işletme gruplarından (ör., yalnızca Sosyal Hizmetler Müdürlüğü veya Gençlik Spor Müdürlüğü gibi) elde edilen veriler kullanılarak tekrarlanması değişkenler arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecektir.

6. KAYNAKÇA

- Akçay, C. & Çoruk, A. (2012). Çalışma yaşamında duygular ve yönetimi: kavramsal bir inceleme. *Journal of Policy*, 1(1), 3-25.
- Aslan, Ş. (2003). Duygusal zeka: dönüşümcü ve etkileşimci liderlik. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Baltaş, A. (2003). Ekip çalışması ve liderlik (5 Baskı.). İstanbul: Remzi.
- Bar-On, R. M. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18(1), 13-25
- Bason, C. (2018). Leading public sector innovation 2E: Co-creating for a better society. Policy press.
- Blonchek, R. M. (2000). Çalışanlar şirketin sahibi gibi olursa. *Executive Excellence Dergisi*, 1, Rota Yayıncılık.
- Bonesso, S., Cortellazzo, L. & Gerli, F. (2020). Behavioral competencies for innovation: Using Emotional Intelligence to Foster Innovation. Springer Nature.
- Cinar, E., Trott, P. & Simms, C. (2019). A systematic review of barriers to public sector innovation process. *Public Management Review*, 21(2), 264-290.
- Collier, J. E. 2020. Applied structural equation modeling using AMOS. Routledge, New York.
- Cooper, R. & Sawaf A. (1999). Liderlikte duygusal zekâ. (Çev. Z.B. Ayman ve B. Sancar), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Cunningham, P. & Karakasidou, A.(2009). Innovation in the public sector. Inno Policy, Trendchart Policy Brief No. 2, s. 6-7.
- Çetinkaya, Ö. ve Alparlan, A. (2011). Duygusal zekânın iletişim becerileri üzerine etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 363-377.
- Çıtak, S. (2017). Duygusal zeka ile yenilikçi iş anlayışı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma, Mersin ili örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Damanpour, F. (1987). The adoption of technological administrative and ancillary innovations. *Journal of Management*, 12, 675-688. doi:10.1177/014920638701300408.
- Demir, F. (2016). Avrupa’da kamu sektöründe inovasyon ve yenilikçi yöntemler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 143-170.
- Doğan, S. & Demiral, Ö. (2007). Kurumların başarısında duygusal zekânın rolü ve önemi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 209-230.
- Drucker, F. (1985). Innovation and entrepreneurship. New York: Harper And Row.
- Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S. & Tinkler, J. (2006). New public management is dead—long live digital-era governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 16(3), 467–494, <https://doi.org/10.1093/jopart/mui057>.
- Düger, Y. S. (2020). Etik liderlik ve çalışanların yenilikçi davranışı: lider-üye etkileşimi ve duygusal zekânın düzenleyici aracılık modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 706-725.
- Ecevit Satı, Z. (2019). Kamu sektöründe stratejik yönetimi etkinleştirmede açık inovasyon 2.0: türk kamu sektöründe uygulanma koşullarını değerlendirme. *Strategic Public Management Journal*, 5(10).
- George, J. M. (2000). Emotions and leadership: the role of emotional intelligence. *Human Relations*, 53(8), 1027-1055. Retrieved from <http://search.proquest.com>.

- Goleman, D. (2004). Duygusal zeka -neden IQ'dan daha önemlidir?- (Çev: B. S. Yüksel), Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (1998) İşbaşında duygusal zeka, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Goleman, D., Boyatzis R. & McKee A., (2002). Yeni liderler. (Çev: F. Nayer-O. Deniztekin), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökçe, S. G. (2015). Kamuda inovasyon ve Türkiye'deki uygulamaları. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 28-37.
- Göker A. (2001). İnovasyonda yetkinleşmek: rekabet üstünlüğüne giden yol. Gazi Ün.İİBF Dekanlığı ve Rekabet Kurumu'nun İşbirliği ile 'Rekabet Nereye Kadar? Nasıl? Paneli, Ankara.
- Güney, S. (2009). Sosyal psikoloji. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- <http://ermenek.gov.tr/kaymakamlık-birimleri>, erişim tarihi: 12.08.2021.
- <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 02.02.2022.
- Hurt, H. T., Joseph, K., & Cook, C. D. (1977). Scales for the measurement of innovativeness. Human Communication Research , 4, 58-65.
- Karacan, A. İ. & Nurdağ, M. (2021). Duygusal zekanın inovasyon yönetimi ve performans ile ilişkisi. Working Paper Series, 2(1), 54-78.
- Karagöz Y. (2017). SPSS 22 Uygulamalı Biyoistatistik. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Kaur, N. (2012). Emotional intelligence and innovation. Anusandhanika, 4(2), 92-94. Retrieved from <http://search.proquest.com>.
- Kılıçer, K. & Odabaşı, F. (2010). Bireysel yenilikçilik ölçeği (BYÖ): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(38).
- Kılınç, E., Kendir, M., Onan, B. D. & Kayakuş, İ. (2021). Sağlık çalışanlarının duygusal zekâ düzeylerinin yenilikçi iş anlayışları üzerindeki etkisinin incelenmesi: Bir kamu hastanesi örneği. European Journal of Managerial Research (EUJMR), 5(8), 46-71.
- Kumari, D. S. V. K. & Das, V. T. (2020). Emotional intelligence impact on employee performance-centric to select public sector hospitals in coastal Andhra Pradesh. EPRA International Journal of Economic and Business Review, 8(11), 21-30.
- Levitats, Z., Vigoda-Gadot, E. & Vashdi, D. R. (2019). Engage them through emotions: Exploring the role of emotional intelligence in public sector engagement. Public Administration Review, 79(6), 841-852.
- Mayer, J. D. & P. Salovey (1997). What Is Emotional Intelligence. In P. Salovey, & D. Sluyter, Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications (pp. 3-34). New York: Basicbooks, Inc.
- McGann, M., Blomkamp, E. & Lewis, J. M. (2018). The rise of public sector innovation labs: experiments in design thinking for policy. Policy Sciences, 51(3), 249-267.
- Mohanadasan, T. (2018). Emotional intelligence and managerial skills: A comparative study on the managers of selected public sector and private sector banks in Kerala. Thesis, Mahatma Gandhi University.
- Naktiyok, A. & Gürsoy, A. (2014). Yenilik yönetiminde yöneticilerin duygusal zekâ yeteneklerinin rolü. The Journal of International Social Research, 7(35), 712-729.
- Nelson, R. & Rosenberg, N. (1993). Technical innovation and national system.(Ed. Richard Nelson). In National Innovation System: A Comparative Analysis, Oxford University Press.
- Ngah, R. & Salleh, Z. (2015). Emotional Intelligence and entrepreneurs' innovativeness towards entrepreneurial success: a preliminary study. American Journal of Economics, 5(2), 285-290.
- Orhan, N. (2018). Bankacılık sektöründe duygusal zekâ ve yenilikçi iş davranışlarının iş tatmini üzerine etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir Yaylacı, G. (2006). Kariyer yaşamında duygusal zekâ ve iletişim yeteneği. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Özkan Ş., Gündoğdu F., Emsen Ö.S., Aksu, H. & Başar, S. (2003). KOBİ'lerde Girişimcilik-yenilikçilik, Türkiye'de gelişmiş ve azgelişmiş bölge düzeyinde bir analiz. Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:929, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:106, Araştırma Serisi No:90, Erzurum.

- Salovey, P. & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*, 9(3), 185-211.
- Schermerhon, J. R. (2007). *Exploring management in modules*. John Wiley, USA.
- Seker, S. E. (2014). Yenilik (Innovation). *YBS Ansiklopedi*, 1(2), 20-24.
- Suliman, A. M. & Al-Shaikh, F. N. (2007). Emotional intelligence at work: Links to conflict and innovation. *Employee Relations*, 29(2), 208-220.
- Tajpour, M., Moradi, F. & Jalali, S. E. (2018). Studying the influence of emotional intelligence on the organizational innovation. *International Journal of Human Capital Urban Management*, 3(1), 45-52.
- Tekin, M., Etlioğlu, M. & Tekin, E. (2018). Kamu kurumlarında inovasyon ve girişimcilik. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(18), 111-130.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zeka. *Klinik Psikiyatri*, 1, 12-20.
- Ural, A. (2001). Yöneticilerde duygusal zekanın üç boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2).
- Yamaç, K. (2001). Inovasyon nedir. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 1(3). Retrieved from <http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=38>.
- Yang, X. (2016). The impact of corporate emotional intelligence on innovation: Observations from China. *Global Business and Organizational Excellence*, 36(1), 87-97.

Bireylerin Yeme-İçme Tercihlerini Etkileyen Faktörler

Aysu Nur BAKIR^a, Ezgi DOĞAN^b, Hasan GENÇOL^c, İsmet KAYA^d

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - aysubakir.9@gmail.com - ORCID NO: 0000-0002-5386-3075

^b Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - ezgi.e.dogan999@gmail.com - ORCID NO: 0000-0002-8552-828X

^c Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - hasangencol101@gmail.com - ORCID NO: 0000-0003-2425-6601

^d Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - ismetkaya99@yahoo.com - ORCID NO: 0000-0002-9664-3160

Öz

Bu araştırmanın amacı lezzet algısını etkileyen çeşitli faktörlerin neler olduğunu belirlemek ve bu kapsamda geniş bir literatür taraması yaparak bu faktörleri bir araya toplamaktır. Bu çalışmada nörogastronomi kavramına değinilmiş, yeme-içme davranışını etkileyen faktörlerin yalnızca duyuyla sınırlanmayacağı saptanmıştır. Nörogastronomi ile ilgili araştırmalar hem kronolojik açıdan hem de yiyecek tercihlerinin farklı boyutları ele alınarak incelenmiş, değerlendirilmiş ve insanların yiyecek ve içeceklerle ilgili tercihlerinin nörogastronomi açısından sınıflandırılmasının faydalı olacağı görüşü ortaya konmuştur. Bireylerin yiyecek-içecek seçimlerine etki eden faktörler literatür taraması yapılarak belirlenmiş, kategorize edilmiş ve bütün biçimde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nörogastronomi, Algı, Gastronomi, Yeme-İçme Tercihleri

Factors Affecting Individuals' Eating and Drinking Preferences

Abstract

The aim of this research is to determine the various factors that affect the perception of taste and to gather these factors together by conducting a wide literature review in this context. In this study, the concept of neurogastronomy was mentioned and it was determined that the factors affecting eating and drinking behavior could not be limited to the senses alone. Studies on neurogastronomy have been examined and evaluated both chronologically and by considering different dimensions of food preferences, and it has been suggested that it would be useful to classify people's food and beverage preferences in terms of neurogastronomy. The factors affecting the food and beverage choices of individuals were determined by literature review, categorized and tried to be revealed as a whole.

Keywords: Neurogastronomy, Perception, Gastronomy, Food and Beverage Preferences

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

Peoples; Studies examining the changes in food and beverage consumption behaviors in parallel with the perception created by the senses of smell, taste, touch, sight and hearing in the brain are called neurogastronomy (Shepherd, 2012; Karadeniz, 2000; Kurgun, 2017; Akbaba & Çetinkaya, 2018). Studies examining the changes in food and beverage consumption behaviors in parallel with the perception created by the senses of smell, taste, touch, sight and hearing in the brain are called neurogastronomy (Shepherd, 2012; Karadeniz, 2000; Kurgun, 2017; Akbaba & Çetinkaya, 2018).

Received : 2022-06-02

Accepted : 2022-07-24

Published : 2022-10-27

Cite as : Bakır, A., Doğan, E., Gençol, H., Kaya, İ. (2022). Bireylerin Yeme-İçme Tercihlerini Etkileyen Faktörler. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 34-51

However, there are various studies showing that the ability to interpret flavors (Şahin, 2020; Neville, 2011), memories and culture (Karadeniz, 2000) affect the perception of flavor in the brain, and there are opinions that even imagined smells change the perception of flavor (Kanwal, 2016). In addition, it is emphasized that the psychological state of the person (such as stress, happiness, anger, anger) can be associated with neurogastronomy.

Factors such as the physiological state of the person, the state of being a healthy person, hunger, satiety, and vitality are considered as other factors affecting the perception of taste (Kurgun, 2017). All these explanations reveal that the concept of neurogastronomy cannot be explained only by the five senses, but should be handled in a much more comprehensive way. In this study, studies on neurogastronomy were evaluated both in terms of chronology and by examining different dimensions of food and beverage preferences, and it was aimed to reveal the classification of people's food and beverage preferences in terms of neurogastronomy, and in this direction, a wide literature review was tried to be created.

Design/methodology/approach

In table, together with the concept of neurogastronomy, the factors affecting people's eating and drinking behaviors depending on this concept and the relationship of the five senses (sight, hearing, touch, smell, taste) with the perception of taste were investigated. In addition to the senses, it has been seen that various factors affect the perception of taste and a classification has been made within this framework. In this context, when the studies in the literature are examined, it has been determined that most of the studies related to vision and hearing are done. However, since there are few studies in the literature on the five senses, it is aimed to deal with all sense organs in this study.

Findings

Mankind; As an entity with social, biological and psychological structures, it is named as a biopsychosocial creature (Üngören, 2015), and therefore human behavior is affected by social, biological and environmental phenomena. Undoubtedly, the effect of these phenomena clearly shows itself in the food and beverage consumption activities of people. Among the sensory factors; senses such as taste, smell, hearing, sight and touch seem to affect the choice of food and beverage. According to Prescott et al.'s (2002) study, it is seen that sensory quality factors related to food such as taste, smell, structure affect eating and drinking preferences. In the appearance of flavor, sensational factors are effective in the first degree, factors that affect closely are second degree, factors that affect remotely are of third degree importance. All of them affect the perception of taste to a certain degree, but the strength of this effect varies relatively.

Practical implications

People's food preferences are affected by various demographic factors along with sensory factors, as well as many factors from afar and close. It is seen that the eating-drinking preferences of individuals are generally grouped under 4 main headings and are affected by 16 sub-factors. According to this; The common set of these 4 main titles consists of taste and sensory factors including 5 senses. According to the results obtained from the literature study, factors that directly affect individuals are evaluated within demographic and factors that closely affect them, while other factors that individuals are affected by the external environment are grouped under the name of factors that affect them from afar. The common point of all these factors is sensory factors and taste perception. It has been observed that in most of the existing literature studies, attention is drawn to the importance of taste and the 5 senses, especially within the field of neurogastronomy.

Originality / Value

Although there has been previous research in this field, a new concept was first developed with Shepherd's definition of neurogastronomy in 2006. The mental or physiological conditions of individuals also affect food and drink activities and taste perception. Therefore, it was seen that the factors affecting the

perception of taste could not be limited to the field of neurogastronomy only and a review was made in this direction. In line with the information obtained from the current literature studies, points affecting people's food choices have been determined. It has been observed that the sensory factors affect food and drink preferences mainly, as well as the factors that affect them up close and away by Steptoe et al. (1995). The results obtained according to this study are limited to the current literature review. Since the factors affecting eating and drinking preferences are not handled as a whole by the researchers, it is aimed to gather the studies in the literature in this study. For this reason, the data which obtained , were limited to the literature reviews of the studies in question.

1. GİRİŞ

İnsanların; koku, tat, dokunma, görme ve işitme duyularının beyinde oluşturduğu algıya paralel olarak yiyecek ve içecek tüketim davranışlarında gösterdiği değişiklikleri inceleyen çalışmalar nörogastronomi olarak adlandırılmaktadır (Shepherd, 2012; Karadeniz, 2000; Kurgun, 2017; Akbaba ve Çetinkaya, 2018). Ancak lezzetleri yorumlama becerisinin, (Şahin, 2020; Neville, 2011) hatıraların ve kültürün de (Karadeniz, 2000) beyindeki lezzet algısını etkilediğine yönelik çeşitli çalışmalar ve hayal edilen kokuların dahi lezzet algısını değiştirdiğine dair görüşler söz konusudur (Kanwal, 2016). İlave olarak kişinin içinde bulunduğu psikolojik durumun da (stres, mutluluk, öfke, kızgınlık gibi) nörogastronomi ile ilişkilendirilebileceği vurgulanmaktadır. İnsanın fizyolojik durumu, sağlıklı insan olma durumu, açlık, tokluk, zindelik gibi etkenler lezzet algısını etkileyen diğer unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Kurgun, 2017).

Bütün bu açıklamalar, nörogastronomi kavramının sadece beş duyu ile açıklanamayacağını çok daha geniş kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, nörogastronomi ile ilgili çalışmalar hem kronolojik açıdan hem de yiyecek içecek tercihlerinin farklı boyutları olarak incelenerek değerlendirilmiş ve insanların yiyecek ve içecek ile ilgili tercihlerinin nörogastronomi açısından sınıflandırılmasının ortaya konması amaçlanmıştır, bu doğrultuda geniş bir literatür taraması oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İlgili Kavramlar

Gastronomi sözlük anlamı olarak, Yunanca gastro “mide” ve Latince “yasa” sözcüklerinden oluşan, ülkelerin veya bölgelerin mutfaklarını birbirinden ayıran, o yörelere ait yiyecekleri, yeme-içme davranışlarını ve yiyecek hazırlama yöntemlerini ifade eder (Keskin, Örgün ve Akbulut, 2017; Akbaba ve Çetinkaya, 2018). Diğer bir ifade ile gastronomi, tarladan sofraya kadar her türlü yiyecek içecek hammaddesinin nihai dönüşüne kadar geçen tüm süreci ifade eden bir kavramdır.

Nöroloji sinir anlamındaki “neuron” ve çalışma manasına gelen “logia” kelimelerinden oluşmakta olup (Uzbay, 2015) genel olarak sinir sistemi ile ilgilenen bilim dalına verilen bir isimdir. Önceleri “nöro” eki tıp biliminin faaliyet sahası içerisinde kullanılmıştır. Ancak zamanla insan davranışlarını inceleyen sosyal bilim dallarında da nöroloji ve bu bilim dalları arasındaki bağlantılara odaklanan araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunlara örnek olarak; nörogastronomi (Shepherd, 2012), nöromuhasebe (Demircioğlu ve Ever, 2021), nöropazarlama (Çubuk, 2012), nörofelsefe (Özkan, 2017), nöroetik (Soyhan, 2017), nöroteknoloji (Ergen ve Ülman, 2012), nörohukuk (Uzbay, 2015) gibi çalışma alanları örnek olarak gösterilebilir.

İnsanların; koku, tat, dokunma, görme ve işitme duyularının beyinde oluşturduğu algıya paralel olarak yiyecek ve içecek tüketim davranışlarında gösterdiği değişiklikleri inceleyen çalışmalar nörogastronomi olarak adlandırılmaktadır (Shepherd, 2012; Karadeniz, 2000; Şahin, 2020; Kurgun, 2017; Akbaba ve Çetinkaya, 2018).

Nörogastronomi konusunda yapılan bilimsel çalışmaların genellikle işitsel, görsel, koku tat almaya yönelik olduğu ve bu unsurların yiyecek içecek tüketimi esnasında gösterilen davranışları farklı açılardan da

etkilediği yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur (Barham ve ark., 2010; Arıkan ve Ekincek, 2016; Spence, 2015; Kurgun, 2017; Pandell, 2017; Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009; Areni ve Kim, 1993; Spence, 2012; North ve Hargreaves, 1998; North ve ark., 2003; Roballey ve ark., 1985; Wilson, 2003). Nörogastronomi kavramı, insanların yeme-içme faaliyeti esnasında gösterdiği davranışları araştırmaya yönelik ileriye sürülmüştür (Shepherd, 2012; Karadeniz, 2000; Şahin, 2020; Kurgun, 2017; Akbaba ve Çetinkaya, 2018).

Nörogastronomi üzerine yapılan çalışmalarda Shepherd (2012)'ın yaptığı çalışmalar önemli bir yer tutar. Shepherd; gıda bilimi, fizyoloji, psikiyatri, bilişsel nörobilim, nörofarmakoloji, biyokimya, antropoloji, davranışsal psikiyatri gibi bilim dallarının nörogastronomi ile olan bağlantısını ortaya koymuştur. Bu bilim dallarının önde gelenlerinin yiyecek ve içeceklerle ilgili bağlantıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Bilim dalları ve gıda ile ilgili çalışma konuları

Bilim dalı	Yiyeceklerle ilgili çalışma konuları
Gıda Bilimi	Ağzımızda yiyeceği nasıl çiğnediğimiz ve yuttuğumuz
Fizyoloji	Kokunun nefes alırken, verirken, yiyecekleri çiğnerken ve yutarken burnumuzdan nasıl algılayıcı hücrelere taşındığı
Psikiyatri	Kokunun nasıl tat ve diğer duyuyla birleşerek lezzeti oluşturduğu
Bilişsel Nöroloji	Lezzetin beynimizde yarattığı etkilerin beyin görüntüleme teknolojileri ile tespit edilmesi
Nörofarmakoloji	Aşırı yeme-içme ihtiyacı ile alkol, sigara ve uyuşturucu bağımlılığının nasıl beynin aynı bölgelerini etkilediğini
Biyokimya	Vücudumuzun beynimizle bağlantısı olan kanda dolaşan hormonların açken nasıl yemeye başlamamız gerektiğini sinyalini ve tokken nasıl yemek yemeği artık kesmemiz gerektiğini sinyalini beynimize ilettiğini belirlemek
Antropoloji	Yemeğin pişirilmeye başlamasının insan evriminde temel itici güç olması
Davranış Psikiyatrisi	Maymunlarda ve insanlarda koku duyusunun bilinenden daha fazla gelişmiş olduğu
Arkeoloji	Tarihi alanlarda çıkarılan gıda ile ilgili bulgular
Arkeobotanik	Geçmiş bitki türlerinin yiyeceklerle olan ilişkisi
Ziraat	Günümüz bitki türlerinin yiyeceklerle olan ilişkisi
Tıp	Hastalık tedavilerinde ve kimi zaman teşhislerinde kullanılan yiyecek içecekler

Kaynak:(Shepherd, 2012; Akbaba ve Çetinkaya, 2018)

2.2. Lezzet Kavramı

İnsanoğlu; sosyal, biyolojik ve psikolojik yapıya sahip bir varlık olarak biyopsikososyal bir canlı şeklinde isimlendirilmekte (Üngören, 2015) ve dolayısıyla insan davranışı sosyal, biyolojik ve çevresel olgulardan etkilenmektedir. Hiç kuşkusuz bu olguların etkisi insanın yiyecek içecek tüketim faaliyetlerinde kendini belirgin bir şekilde göstermektedir.

Psikoloji ve bilişsel bilim dallarında duyuşsal bilgilerin alınarak, organizma içinde yorumlanması, seçilmesi ve nihai olarak düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda algı olayı, duyu organlarının fiziki olarak uyarılması ile sinir sistemine bağlı sinyallerden oluşmaktadır (Kara, 2020:255). Bu çerçevede duyuşlar aracılığıyla biriktirilip beyne gönderilen iletiler örgütlendiği zaman anlamlı bir bütünlük kurmaktadır. Organizmanın, algısal olarak seçim süreçlerinde algılamaya etki eden faktörler, algılayan kişi ile uyarana göre değişiklik göstermektedir. Uyarın ve algı seçimine etki eden bileşenler; bireyin algı eşiği, dışarıdan aldığı uyarıları örgütlemesindeki seçicilik ve ilgi alanları gibi parametrelerden oluşmaktadır. Bu değişkenler genellikle, hayat boyunca edinilen deneyim ve içinde bulunulan hallerle alakalı beklentiler olduğu gibi bilinç ise algı sürecinde bu parametreleri örgütleyerek anlamlandırmaktadır (Gezer, 2012).

Lezzet; en kısa tanımıyla damak havsalasıdır (Kanpak, 2009). Bir yemeği tükettiğimizde ondan alınan his, tat olarak algılanmasına rağmen, asıl olarak bu his; ağız ve burun boşluklarında bulunan çeşitli reseptörleri, yemeğin hissettirdiklerinin beyindeki toplamıdır (Işık, 2010). Yemeğin ne denli lezzetli olduğu tekrar istenmesiyle ölçülebilir (Kanpak, 2009). Yiyecek ve içeceklerin algılanmasının, tüketim tercihleriyle ilişkisine dair birçok çalışma bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada, besinlerin tatlarına yönelik verilen yanıtlarda

genetik değişikliklerin rolü olduğu gibi bu genetik farklılıklar tüketilen gıdanın miktar ve çeşidini değiştirmektedir. Tat reseptör genlerinde olan farklılıklar özellikle çocuklarda, acı ve tatlı lezzetlerin algılanmasında yaşanan değişiklikler sonucu bireysel farklılıklara sebep olmaktadır. Ayrıca, ekşi lezzetteki gıdaların seçiminde genetik faktörlerin önemli düzeyde katkısı mevcuttur. (Kabaran ve Mercanlıgil, 2013:122).

Shepherd (2012); insan beynindeki lezzet sisteminin, duyu organlarının (koku, tat, dokunma, ses ve görünüş) reseptörlerdeki uyarıcıları algılaması ve onları sinirsel sembollere dönüştürmesiyle başladığını ifade etmektedir.

İnsanların, sahip oldukları kişilik özelliklerindeki farklılıklar sebebiyle tat ve koku algılama seviyelerinde farklılıklar mevcuttur. Bu yüzden, çeşitli tat algılarına yönelik düşkünlük ya da isteksizlik durumları olabilmektedir (Karaman ve Çetinkaya, 2020:885).

2.3. Lezzet Algısının Duyusal Faktörler ile Olan İlişkisi

Duyusal faktörlerin içerisinde yer alan; tat, koku, işitme, görme ve dokunma gibi duyarların yiyecek-içecek seçimini etkilediği görülmektedir. Prescott ve ark. (2002) tarafından yapılan çalışmaya göre yeme-içme tercihlerini tat, koku, yapı gibi yiyeceklerle ilgili duyusal nitelik faktörlerinin yeme-içme tercihinin etkilediği görülmektedir.

Tat ve Koku: Tat; dilimizde hissettiğimiz acı, tatlı, ekşi, tuzlu ve umamiye olan duyarlılık iken, lezzeti tüm duyarımıza bağlı olarak beynimiz oluşturmaktadır. Dilin her bölgesi tadı algılayabilmekte, sadece bazı bölgeleri daha yoğun olarak hissetmektedir. Alkoloid içeren yiyecekleri; acı, iyonik bileşikler; tuzlu, asitli gıdaların bir kısmını ekşi, şekerli yiyecekleri tatlı, bazı aminoasitler ve nükleotidler ise umami olarak algılanmaktadır. Lezzet oluşumu ise direkt kokuyla başlamaktadır. Koku ve tat arasındaki bağlantı bilinen bir gerçektir ve lezzetli yiyeceklerin kokuları da hoş algılanmaktadır. Koku ve tat duyusu, yeme sırasında pek çok kimyasal uyarıcının açığa çıkması nedeniyle kimyasal duyarlar olarak adlandırılmıştır. Uçucu olan maddeler (koku bileşikler); burun ve geniz yoluyla, uçucu olmayan bileşikler (tat bileşenleri) ise tükürük ile ağız boşluğuna aktarılmaktadır (Karadeniz, 2000; Barham ve ark., 2010). Yenilen gıdalardan çıkan uçucu moleküller, beyinde çabucak değerlendirilmekte ve lezzet algısının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Uçucu maddelerin, burundaki koku alma reseptörlerini tetiklemesi ile koku algısı, tat ve koku algılarının birleşimi ise lezzet algısı şeklinde tanımlanmaktadır (Akbaba ve Çetinkaya, 2018).

Kokular, beyindeki farklı bölgeleri harekete geçirerek beynimizde koku görüntüleri yaratmakta ve bu koku görüntüleri ne yediğimizi anlamamızı sağlamaktadır. Bir koku, ilk defa alındığında hafızadaki diğer kokularla karşılaştırılır ve önceki deneyimlere göre olumlu veya olumsuz duyarlar yaşamamıza neden olur (Akbaba ve Çetinkaya, 2018). Baştürk (2019) tarafından yapılan araştırmada, restoranların tercih edilmesini etkileyen faktörler arasında ilk olarak; koku ve doku faktörleri olduğundan bahsedilmiştir.

Görme: Görme, koklama ve tat almadan oluşan duyarlarla ilgili bir deneyimde görsellik ilk etabı oluşturur. Yemeğin çekici görüntüsü iştahı artırırken, çirkin bir sunum tam tersi etki yaratır. Eğer yemek çekici bir tabakta güzel bir süslemeyle sunulursa konuk yemeğin lezzet, kalite ve malzemelerinin de iyi olduğunu varsayabilir. Böylece yemek tadılmadan olumlu bir değerlendirme kazanır (Arıkan ve Ekincek, 2016:21-23). Tüketicinin tek ihtiyacı tat ve lezzet olmadığı gibi görsellik ve estetik ihtiyacı da önemlidir. İnsanların hoş zaman geçirmeleri için uygun biçimlerde tasarlanan mekanlar gibi, yemeğin tabakta; garnitür, sos, baharat ve dekor benzeri unsurlarla uygun şekilde yerleştirilmesi ve renkleriyle konunun görsel estetik ihtiyacını tatmin etmektedir (Böyükıılmaz ve Yaman, 2018:254).

Bazı çalışmalarda, çevresel faktörlerinde bireylerin yiyecek tüketimleri esnasında algı süreçlerini etkilediği görülmüştür. Örneğin; restoranlarda oturma yeri seçiminde tüketicilerin, çevrenin estetik ve ambiyans algılarına etkileri mevcuttur. Misafirlerin, kişisel alandan duydukları memnuniyet artışı tüketicilerin ortama dair hem ambiyans hem de estetik algılarını yükseltmektedir (Mil, 2012:101).

Fiziksel çevre şeklinde tanımlanan restoran atmosferi, bireylerin yemek yediği fiziksel ortam, olumlu ve olumsuz izlenim oluşmasında etkili role sahiptir. Sadece fiziksel çevre olarak ele alınmaması gereken atmosfer, fiziksel unsurların dışında sosyal ve psikolojik unsurları da kapsamaktadır. Aydınlatma, renk, alan tasarımı gibi görsel unsurlar; müzik ve müzik dışındaki sesler gibi işitsel unsurlar ve koku algısıyla ilgili unsurlarda restoran atmosferinin unsurlarıdır. Bu öğelerin aşırı seviyede algılanması, bireylerde memnuniyetsizliklere neden olmaktadır (Çakıcı ve İflazoğlu, 2019:494).

Bireylerin, porsiyon miktarının algılanmasını etkileyen faktörler arasında yiyeceğin rengi, şekli ve tabağın büyüklüğü önemlidir. Güngör (2014) çalışmasında, çeşitli tabak büyüklükleri kullanılmış ve katılımcıların tabaktaki görüntünün bütünlüğüne değil tabakla beraber yiyeceğin miktarına odaklandıklarından yiyecek miktarını doğru algılayamadıkları, yiyeceklerin servis edilme şekillerindeki farklılıkların miktar algısını değiştirdiği saptanmıştır.

Garber ve ark. (2000) göre; gıda renginin, tüketicinin lezzeti doğru algılama, farklı tat profilleri ve tercihleri oluşturma yeteneğini etkilediğini, etiketleme ve lezzet dâhil diğer bilgi kaynaklarıyla ilgili olduğu görülmüştür. Gıdanın renginin; tüketicinin zihninde, beklenen lezzet algısı ile bağlantılı olduğu ve gıdaların karakteristik olmayan renk seçimlerinde sorunlar olduğu fikri desteklenmektedir.

Restoranlarda, rengin işlevsel kullanımları görülebilir. Söz gelimi; fast-food restoranlarında, masa ve sandalyeler kahverengi, restoran duvarları açık kahverengi ile sarı-pembe renk karışımlarındadır. Bunun nedeni, insanların kahverengi renk tonundan rahatsız hissetmeleri ve yemeklerini hemen yiyip, kalkmalarının hedeflenmesidir (Mazlum, 2011:134).

Dokunma: Dokunma duyusu, elle dokunma ve ağızda dokunma olarak ikiye ayrılabilir. Elle dokunma hissi maddelere direkt temas yoluyla oluşur, bireylerin dokunma uzvu derileridir ve doku reseptörleri deride dokunma hissi uyandırır (Boyacı, 2019). Beyinde aktif olarak hissedilen bütün dokunma şekilleri; yumuşaklık, sertlik, sıcaklık, soğukluk ve acı gibi hislerin algılanmasına neden olur (Hulten ve ark, 2009).

Ağızda dokunma his ve dokusal özellikleri; pürüzsüz, kremsi, viskoz (kalın), gevrek, çıtır, esnek, pütürlü, sert, yumuşak, kaygan, pürüzlü, buruk, sıcak, soğuk, ılık, yakıcı acı, tahriş edici acı, kolay parçalanır, yapışkan, kuru, dağılan şeklinde sıralanabilir (Shepherd, 2012).

Ağızda dokunuş özelliklerinden en önemlisi, ağızdaki bir gıda maddesinin dokusunun algılanmasını en çok etkileyen sıcaklık hissidir. Örneğin, kapsaisin (acı hissi veren madde) içeren maddeler; sıcak olduğunda daha yoğun, soğuk olduğunda daha az yoğun ve tatlı gıda maddelerini daha yoğun hissederken, ekşi daha az yoğun hissedilmektedir. Tat yoğunluğuna duyarlılık normal ağız sıcaklığında (22-37 derece arasında) en yüksektir (Kurgun, 2017; Akbaba ve Çetinkaya, 2018).

Spence (2015) tarafından, elde tutulan bir yiyeceğin oluşturduğu hissin ağızdaki dokunun algısını da etkilediği tespit edilmiştir. Örneğin, elde tutulan bir çubuk kraker ne kadar yumuşak hissedilirse ağızda o kadar bayat algılandığı bilinmektedir.

Yapılan çalışmalarda, sert kaşıkların herhangi bir sodyum katkısı olmadığında tuzluluk hissi yarattığı doğrulanmaktadır (Kurgun, 2017; Pandell, 2017).

İşitme: İşitme veya duyma, TDK'ye göre canlıların çevrelerinde meydana gelen sesleri duyma organı ile algılamasıdır. Yiyecek içeceklerle ilgili insan davranışını etkileyebilecek bir işitsel öğe olarak müzik ele alındığında, bu konuda birçok çalışmanın olduğu ve müziğin farklı davranışsal sonuçlar ortaya çıkardığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Akkuş Karkin ve Akkuş, 2009; Areni ve Kim, 1993; Spence, 2012; North ve Hargreaves, 1998; North ve ark., 2003; Roballey ve ark., 1985; Wilson, 2003). Müzik ve müzik dışındaki sesler gibi işitsel unsurlar ve koku algısıyla ilgili unsurlarda restoran atmosferinin unsurlarıdır (Çakıcı ve İflazoğlu, 2019:494).

Klasik müziğin, satın almaya ve bulunulan restoran ortamında daha uzun kalmaya sebep olduğu birçok çalışmayla ortaya konmuştur. Bu çalışmalardan çıkan sonuçlara göre, “Popüler müziğe nazaran, klasik müzik dinletildiğinde daha pahalı şarapların tercih edildiği” (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:309) bildirilmiştir. Klasik müziğin, müşterileri daha fazla ürün satın almalarını etkilemekten ziyade, daha pahalı ürünler satın almaya yönlendirdiği açıkça görülmektedir (Areni ve Kim, 1993:336-340). Müziğin, satın almaya etkisiyle ilgili bir başka çalışma incelendiğinde; Spence, North ve ark. yaptığı çalışmaya atıfta bulunarak, “bir süpermarkette arka fonda Fransız akordeon müziği çalarken, Fransız şarabının satın alınma oranının, Alman müziğe oranla daha fazla olduğunu bildirmiştir (Spence, 2012:510). Bir başka çalışmada, Klasik müziğin para harcama isteği doğurduğu ve yemek satın almaya yönlendirdiği ortaya konulmuştur. Klasik, pop ve kolay dinlenen müziğin, müziksiz duruma nazaran satışlarda pozitif yönde bir etkisi olduğu açıkça ortaya konmuştur (North ve Hargreaves, 1998:2254).

2003 yılında North ve arkadaşlarının çalışmasına göre; “Klasik müziğin, konukların daha çok para harcamalarında etkili olduğu” (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:307) bildirilmiştir. Mevcut bulgular, klasik müziğin harcama niyetlerini artırdığını göstermiştir. Klasik müzik, üst düzey bir atmosferi yansıttığı için satın alma üzerine pozitif bir etkisi bulunmaktadır (North ve ark., 2003:717). Başka bir çalışmaya göre ise klasik müzikle ilgili zıt bir sonuç ortaya konulmuş, klasik müziğin müşteriler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. “Klasik müziğin, atmosfere uygun olmadığı ve konukların az miktarda içki tüketmelerine sebep olduğu” bildirilmiştir. “Klasik müzik, atmosfere uygun olmadığı gibi konukların ortamdaki daha erken ayrılmasına yol açmıştır.” (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:309) Bu çalışmaya göre; restoranda çalan müzik tarzı, insanların algısını değiştirmektedir. Örnek olarak; klasik müzik restoranın lüks ve sofistike algılanmasına, popüler müzik iyimser algılanmasına, caz müzik ise restoranın melankolik ve pasif algılanmasına sebep olmaktadır (Wilson, 2003:100).

Müziğin yeme-içme davranışı üzerine etkileriyle ilgili çalışmalar incelendiğinde; bu bağlamda ilk çalışma, Thomas ve ark. tarafından 1985 yılında yapılan “Müziğin Yeme Davranışı Üzerindeki Etkisi” isimli araştırmada ortaya konulmuş, müzik temposunun dakikadaki ısırik sayısı ve toplam yemek süresi üzerindeki etkileri incelenmiş ve habersiz on bir denek bu uygulamaya katılmıştır. Üç müzik koşulu kullanılmıştır; hızlı tempo, yavaş tempo ve müziğin olmadığı koşul. Hızlı müzikte dakikadaki ısırik sayısında önemli bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Toplam yemek süresinde önemli bir farka rastlanılmamıştır.

“Hızlıya kıyasla yavaş tempolu müzikte tüketilen alkollü içki miktarının arttığı, yiyecek tüketiminde değişiklik olmadığı” (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:306) bildirilmiştir. Arka planda çalan müziğin temposunun, müşterilerin yemek yeme hızını etkilediği görülmektedir (Milliman, 1986:288).

“Hızlı müziğe oranla yavaş tempolu müzikte konukların yemeklerini yemeleri daha uzun sürmektedir.” (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:309). Bar müziği, müşterilerin barda kalma süresini artırmıştır (Jacob, 2006:718). “Bar müziğinin, diğerlerine kıyasla müşterilerin harcama miktarını artırdığı (Akkuş Karkın ve Akkuş, 2009:309) bildirilmiştir.

Canlı müzik faaliyetinin; konukların memnun olma düzeyi, restoranda kalım süresi, restorana yeniden gelme isteğini ve daha fazla harcama düzeyi üzerinde pozitif bir katkısı olduğu belirlenmiş, aynı zamanda restoran bakımından da canlı müziğin; restoran geliri, kuver sayısı ve kişi başı geliri artırdığı saptanmıştır (Bekar ve Bekar, 2020:1407).

Yapılan bir araştırmaya göre müziğin tonu önemsiz konumdayken müziğin tercih edilmesi ortamda harcanan süreyi artırmıştır. Bu çalışmada, iki değişken kullanılmış, her iki değişkenin de (tercih edilen müzik veya tempo) algılanan süre üzerinde önemli bir etkiye sahip olmamasına rağmen, müzik tercihinin, tempoya kıyasla ortamda geçirilen süreyi etkilediği ortaya konulmuştur (Caldwell ve Hibbert, 2002:895). Bir başka çalışmaya göre ise müziğin hızının yeme-içme davranışı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı vurgulanarak zıt bir sonuç elde edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, ortamda müziğin bulunduğu durumlarda gıda tüketiminin ve sıvı alımının daha fazla olduğu görülmüştür. Müzik dinlerken ortamda geçirilen sürenin de fazla olduğu

ortaya koyulmuştur. Fakat müziğin hızı ve ses seviyesi herhangi bir değişiklik ortaya koymamıştır (Stroebele ve De Castro, 2006:285). Özkan ve Bilici (2018:20,21), Jordan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmaya atıfta bulunarak, “müdahale grubunun kontrol grubuna oranla %24 daha az enerji aldığı görülmüş ve aynı zamanda yeme farkındalığıyla yiyecek tüketimi arasında nedensel bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir”.

Bu konuya paralel olarak, bir başka çalışmada ise doğal yeme ortamında kakao tadının, tatlılığın ve sütlülüğün laboratuvar ortamına göre daha fazla hissedildiği, acılık ve kremalı tat hissinin daha az hissedildiği görülmektedir. Sevilen ve nötr müzik, tatlı tatları artırırken, sevilmeyen müziğin acı tatları artırdığı gözlemlenmiştir (Kantono ve ark., 2018:43).

Yapılan farklı bir çalışmaya göre yapılanların aksine yumuşak tonda müziğin, insanların daha az yemek yemesine ve akşam yemeği ortamının daha keyifli olarak değerlendirilmesine neden olduğu sonucunu ortaya sermiştir (Karapetsa ve ark., 2015:260).

Spence (2015), tiz sesli müziklerin şekerli tatları daha iyi algılamamızı sağladığı sonucuna ulaşan bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya göre doğru müziğin şarapların tadını artırabileceği ortaya konmuştur. Biswas ve ark. (2018:55) desibelden düşük seste müziklerin farkındalık ve hassasiyet yarattığı, nihai olarak sağlığınıza uygun yiyecekler tercih etmemize neden olduğunu ifade etmektedir. Sesin 70 desibelin üzerine çıktığı zamanlarda şekerli ve yağlı yiyecekleri tercih etme olasılığımızın %20 arttığı ifade edilmektedir. Bu araştırmaya göre; yüksek sesli müziğin gerginliği artırdığı, bireylerin gerginken sağlıklı yiyeceklerdense şekerli, yağ ve tuz oranı yüksek yemekleri daha çekici bulduğunu ifade etmektedir. Örneğin; The Fat Duck restoranda kullanılan fon müziğinin, asitli yemeklerin tatlarını artırdığı öne sürülmektedir (Spence, 2013).

Bireylerde, yaşlanma durumuyla beraber duyuşsal kayıplar ortaya çıktığı gibi bu kayıplar bireylerin yemek yemesini daha az zevkli duruma getirmektedir. Duyuma ve görme algılarındaki kayıplar, sosyal izolasyona neden olarak tek başına yemek yemeye neden olabilmektedir. (Whitney ve Rolfes, 2002; Zallen, Blake Hooks ve O'Brien, 1990: akt. Karakuş, 2013).

2.4. Lezzet Algısının Diğer Faktörler ile Olan İlişkisi

Lezzetin ortaya çıkmasında birinci derecede duyuşsal faktörler etkilidir, yakından etkileyen faktörler ikinci derece, uzaktan etkileyen faktörler üçüncü derecede önemlidir. Hepsisi belirli derecelerde lezzet algısını etkilemektedir ancak bu etkinin gücü göreceli olarak değişmektedir.

2.4.1. Yakından Etkileyen Faktörler

Demografik Faktörler: Yapılan bazı araştırmalar, demografik faktörler ile yeme-içme davranışı arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Demografik faktörler içerisinde yer alan yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim gibi unsurların tüketicilerin yiyeceklerle karşı tutumlarına ve sağlıklı beslenme bilgilerine bağlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir (Öztürk ve Tekeli, 2021). Beş tat (tuzlu, tatlı, acı, ekşi ve umami) algılarına dair eşik üstü yoğunlukları çeşitli yaş aralıkları bulunan bireylerde, yapılan araştırma sonucunda 60-75 yaş aralığındaki bireylerin 19-33 yaş aralığındaki kişilere oranla algılama seviyelerinin daha az olduğu saptanmıştır (Serin ve Şanlıer, 2018:895). Durmaz ve ark. (2019) tarafından yapılan çalışmada, katılımcı genç kesimin yiyecek ve içecek tercihlerindeki en önemli faktörlerin başlıca lezzet, görünüm, güvenilirlik ve gıdaya kolay erişim olarak ifade edildiğini bildirmişlerdir. Fiyat, çevresel etki ve besin değeri gibi diğer kriterlerin genç tüketiciler tarafından pek önemsenmediği yapılan analizler sonucunda ortaya konulmuştur. O'Mahony ve Hall tarafından yapılan literatür araştırmasında, ev dışında yemek yeme davranışını sosyodemografik faktörlerin etkilediği ortaya konmuştur (Özdemir, 2010). Akşit Aşık (2019) tarafından yapılan araştırmada, X ve Y kuşaklarının yemek seçimindeki ortak kriterleri arasında lezzet, ekonomiklik ve yiyeceklerin sağlıklı olması etmenleri bulunurken, X kuşağının yemek seçimini etkileyen faktörlerin besin çeşitliliği ve kalori oranı olduğu görülmüştür. Y kuşağının ise yemek seçiminde doyuruculuk, öznel kalite kriterleri ve yemeğin kolay hazırlanabilmesi gibi faktörleri benimsediği görülmektedir.

Sağlıkla İlgili Faktörler: Sağlık faktörleri içerisinde yer alan hastalık, kilo kontrolü, organik beslenme gibi kaygıların gıda tercihinin etkilediği birçok çalışma ile ortaya konulmuştur. Örnek olarak [Ree ve ark. \(2008\)](#) tarafından yapılan çalışmada, gıda seçimini etkileyen en önemli faktörün sağlıkla ilgili endişeler ve kilo alma, kalp hastalıkları gibi sağlığa dair sebepler olduğu aktarılmıştır. [O'Mahony ve Hall \(2007a\)](#) tarafından, genç kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre kadınların yeme-içme tercihlerini etkileyen faktörlerin başında; sağlıklı beslenme, fiziksel görünüm kaygısı, yemeğin doyurucu olması, kilo kontrolü ve pazarlama gibi etkenler bulunmaktadır. [Narine ve Badrie \(2007\)](#) tarafından yapılan anket çalışmasına göre bireylerin dışarıda yemek yeme tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerin sırasıyla; sağlık/beslenme, güvenlik/sanitasyon ve menü fiyatı olduğu ortaya konulmuştur. Bireylerin yeme-içme tercihlerini, çevre ve güdüler dışında sağlıkla ilgili faktörler de etkilemektedir. Söz gelimi, normalde kırmızı et tüketimi yapan bir birey, kendisine gut (protein hastalığı) teşhisi konulduğunda kırmızı et ürünlerini satın almamaktadır ([Durmaz ve ark., 2011](#)). Uzun zaman besin gereksinimini karşılayamayan tüketici, bünyesinde kronik açlık besin unsuru ve bununla birlikte hormon ve nörotransmitter metabolizma bozulmaları ortaya çıkmaktadır. ([Behremen, 2015:121](#)). [Kadioğlu ve Ergün \(2015\)](#) tarafından yapılan araştırmada, ergenlik dönemlerinde bireylerde, aileden ayrı yemek yeme davranışına yönelim, yemek seçimlerinin değişmesi ve beslenmeyle alakalı riskli davranışlar gözlemlenebilir. Özellikle kalori ve yağ açısından zengin, hızlı tüketim besin miktarında yükselme ile fiziksel aktivitelerde azalma, yeme bozuklukları ile obezite oranlarının artmasına sebep olabilmektedir. [Lindeman ve Väänänen'in \(2000\)](#) yaptıkları anket çalışmasındaki anlamlılık değerleri incelendiğinde, yemek seçimini etkileyen faktörlerden en önemli etkenin sağlık olduğu vurgulanmıştır.

Deneyimle İlgili Faktörler: Diğer faktörlerin içerisinde yer alan deneyim unsurunun, yiyecek seçimlerinde etkili olduğu ortaya konulmuştur. Yemek seçimleri, psikolojik ve duysal unsurlardan etkilenmektedir. Gıda tercihi; dinamik bir süreç olup bireysel deneyimleri, yemekle ilgili inançları, sosyal aktiviteleri, sosyal çevredeki değişiklikleri içermekte ve beğenme ya da beğenmeme üzerine kuruludur. Ayrıca çeşitli dışsal ve içsel faktörlerin etkisine dayanan seçimleri içermektedir ([Lau ve ark., 1984](#)). Yapılan başka bir çalışmaya göre; bireylerin yemek seçimini etkileyen faktörler beş boyutta ele alınmıştır. Bu faktörler sırasıyla; kültürel ve dini, sosyo-demografik, motivasyon, bireysel seçim ve geçmiş tecrübeler olarak sıralanmaktadır. Araştırmanın sonucunda, katılımcıların yeme-içme tercihinin etkileyen en önemli faktörün duysal çekicilik faktörü olduğu görülmüştür ([Diken ve Girgin, 2018](#)). [Gustafsson \(2004\)](#) tarafından yapılan çalışmada, diğer faktörlere ek olarak marka, tecrübe ve karakter gibi etmenlerin bireylerin yemek tercihlerini etkileyen unsurlar olduğu ortaya koyulmuştur. Konuyla alakalı yapılmış araştırmalarda, yiyecek seçiminde etkili olan faktörlerin, çalışmaya katılan kişilerin önemsedikleri faktörler olduğu bilinmektedir ([Özdemir, 2010](#)). [Çamlıca \(2020\)](#) çalışmasında, turistlerin bir destinasyonu seçme ve söz konusu destinasyona tekrar gitmelerinde, müşteri tatmini ve yiyecek kalitesinden etkilenmelerinin önemli olduğundan bahsetmektedir. Destinasyona misafir olan bireylerin, yiyeceğin kalitesine dair olumsuz tecrübeleri diğer olumlu tecrübeler üzerinde de etkilidir.

Psikolojik Faktörler: Psikolojik faktörlerin içerisinde yer alan kişilik yapısı, ruh hali, gösteriş tüketimi, imaj ve beslenme kaygısı gibi unsurların, yeme içme tercihinin etkilediği görülmektedir. [Kılıçlar ve ark. \(2018\)](#) tarafından yapılan çalışmaya göre; içedönük olan bireylerde gıda seçimi yaparken organik ve doğal ürünleri tercih ettikleri, dışadönük bireylerde ise tam aksine genetiği değiştirilmiş gıdalara yönelim olduğu gözlemlenmiştir. [O'Mahony ve Hall \(2007b\)](#) tarafından yine genç kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre algılanan beden imajının, satın alma ve tüketim kararını etkileyen başlıca etmenler olduğu ortaya konulmuştur. Dışarda tüketilen yemekler, besin öğelerinin alınmasında önemli kaynak haline gelmekte ve çoğunlukla bireylerin normalden çok fazla enerji almasına sebep olmaktadır. Fizyolojik gereksinimlerin dışında ruhsal durumlarla yemek tercihi, yemeğin miktarı ve sıklığı arasında bağlantı mevcuttur. Bireylerin yeme davranışlarının; neşe, keder, öfke ve anksiyete gibi farklı duygulara göre değiştiği kabul gören bir durumdur ([Güngör, 2014](#)). [Nişancı ve ark. \(2018\)](#), tarafından yapılan çalışmada, tüketicilerin dışarıdan yemek yemesini etkileyen en önemli unsurun, psikolojik rahatlatma olduğu saptanmıştır. Diğer önemli unsurların ise;

durumsal faktörler, itibar ve sosyalleşme isteği olduğu görülmektedir. Ayrıca, bireylerin dışarıda fizyolojik ihtiyaçlarını gidermekten ziyade psikolojik olarak bir rahatlama, farklı bir deneyim elde etme ve atmosfer nedeniyle dışarıda yemek yediği görülmüştür. Bireylerin, yakınları ile vakit geçirmek amacıyla dışarıda yemek yedikleri saptanmıştır. [Serin ve Şanlier \(2018\)](#) tarafından yapılan araştırmada, düzensiz yemek yeme alışkanlığı olan bireylerin negatif duygularla başa çıkmak amacıyla yemek yedikleri gözlemlenmiştir. Bireylerin, stres yoğunluğu arttıkça iştahları artarken, düzenli yemek yiyen ve ideal kiloya sahip bireylerde pozitif duyguların iştahı açtığı görülmüştür.

2.4.2. Uzaktan Etkileyen Faktörler

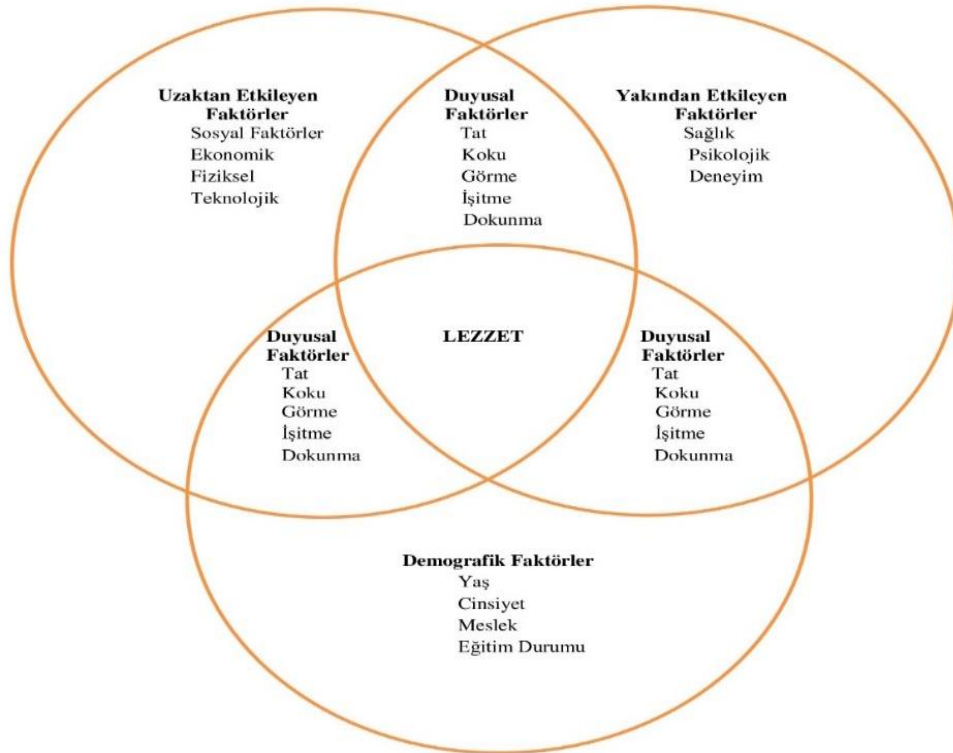
Sosyal Faktörler: Yapılan bazı araştırmalar, sosyal faktörler ile yeme-içme davranışı arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. [Marshall'ın \(1993\)](#) çalışmasına göre yiyecek seçimi rastgele bir süreç değildir, sosyal yaşam ve sosyal sistemdeki güç dağılımlarından bahseden örüntülü bir faaliyettir. Gıdalar da diğer her şey gibi kendine özgü bir anlam taşıyan sosyal bir belirteç görevi görmektedir. [Unur ve Kaya \(2010\)](#) tarafından yapılan araştırmaya göre, 18-35 yaş arasındaki kesimin fast-food işletmelerine ilgi göstermesinin ikinci nedeni sosyal aktivite olarak görülmesidir. [Girgin ve Karakaş \(2017\)](#) tarafından yapılan çalışmada; yemek seçimleri ve yeme içme davranışlarının genetik eğilim ve bilgi birikiminin ışığında şekillendiği bildirilmiştir. Bunlar sırasıyla; sosyal, kültürel ve inanç değerleri gibi sosyo-demografik unsurlardır. Gıda seçimini etkileyen duygusal ve gıda dışı etmenlerle birlikte senkronize bir sonuç ortaya koyarak kişinin bireysel seçimlerini etkilediği görülmüştür. [Oğuzalp \(2020\)](#) yaptığı çalışmada; öğrenciler, yemek yeme ihtiyaçlarını kolaylık olması ile arkadaşlarıyla iyi vakit geçirecekleri değişik bir ortamda bulunma gereksinimlerini göz önüne alarak gidermektedir. Bu sonuçlar sebebiyle, yemek yenilen alanların arkadaş gruplarının iyi zaman geçireceği şekilde planlanması önerilmektedir. Sosyal faktörler içerisinde yer alan politik, inanç sistemleri ve kültürün gıda tercihlerini etkilediği bazı araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Bu araştırmalarda, inanç sistemiyle birlikte ülkeler arası anlaşmazlıkların da gıda tüketimi ve tercihinde etkin rol oynadığı görülmektedir. Örnek olarak [Marashi'nin \(2019\)](#) yaptığı araştırmada, kebab kültürüne kısıtlama getirildiği görülmüştür. [Değişgel ve Özdoğan, \(2021\)](#) tarafından yapılan çalışmada ise İtalya'nın Bergamo şehrinde, 2009 yılında yabancı kültürle ait yiyecekler sunan tüm restoranların açılmasının yasaklanması gibi birçok yasaktan bahsedilmektedir. Gıda tercihlerini etkileyen birçok etken mevcuttur. Genel beslenme alışkanlıkları, sosyal çevre, medya ve besinlere erişilebilirlik de gıda tercihlerini etkilemektedir ([Kabaran ve Mercanlıgil, 2013](#)).

Ekonomik Faktörler: [Yalım Özdiñ \(2004\)](#), tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin hızlı tüketime yönelik gıdaları daha fazla tükettiği gözlemlenmiştir. Bir başka açıdan bakıldığında aylık harçlığı daha fazla olan öğrencilerin, fast food tipi gıdayı daha fazla tükettiği gözlemlenmiştir. Bu tip yemeklerin miktarının doyurucu nitelikte olmasına bağlı olarak, hızlı tüketim noktasında öğrencilerin verilen ücretin karşılığını tam olarak aldıklarını düşündükleri saptanmıştır. [Narine ve Badrie \(2007\)](#) tarafından yapılan anket çalışmasında, yeme-içme tercihini etkileyen faktörler arasında menü fiyatının da yeme içme tercihini etkilediği görülmüştür. [Unur ve Kaya \(2010\)](#) tarafından yapılan araştırmada, 18-35 yaş arasındaki kesimin fast food işletmelerine daha fazla ilgi gösterdiği görülmüştür. Bunun önemli sebeplerinden ilki düşük gelir düzeyi, ikincisi ise sosyal bir aktivite olarak görülmesidir. Bireylerin, gelir düzeylerinde olan artışla beraber geleneksel besinlerin yerini çeşitlilik, sağlık, kalite ve kolaylık kriterlerine sahip gıdalar ile organik ürünler almaktadır. Sosyal ve kültürel farklılıklar da beslenme seviyesini önemli ölçüde etkilemektedir ([Batman ve ark., 2015](#)). [Canoğlu ve Ballı \(2018\)](#), tarafından yapılan araştırmada, tüketicilerin kebab restoranlarını tercih ederken lezzet, tazelik ve temizliğe önem vermelerinin yanı sıra “alınan hizmetin ödenecek tutara değmesi” ve fiyatın uygunluğu da bireylerin yiyecek içecek faaliyetlerini etkileyen unsurlar olarak bildirilmiştir. Ayrıca yemeğin sunumu, mekânın manzarası ve tanınırlık önemsiz bulunmuştur. Ekonomik faktörlerin içinde yer alan ulaşım, fiyat ve erişim gibi etmenler yeme-içme tercihlerini etkilemektedir. Örnek olarak [Hebden ve ark., \(2015\)](#) tarafından yapılan çalışmada, yemek seçimindeki en önemli etkenlerin sırasıyla; yemeğin lezzeti, yemeklerin kolay ulaşılabilir olması, fiyatına göre kaliteli bir yemek yemek, yiyeceğin sağlıklı olması, kişiyi iyi hissettirmesi,

güzel kokması ve bireyi dinç tutması olarak belirtilmiştir. Yazıt ve ark. (2017), çalışmalarında katılımcıları ürünlere yönelten algının, yaşa ve fiyata göre değişiklikler gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Fiziksel Faktörler: Restoranlarda oturma yeri seçiminde tüketicilerin, çevrenin estetik ve ambiyans algılarına etkileri mevcuttur. Misafirlerin, kişisel alandan duydukları memnuniyet artışı tüketicilerin ortama dair hem ambiyans hem de estetik algılarını yükseltmektedir (Mil, 2012:101). İşletme başarısını arttırmak amacıyla hizmetin kalitesinde etkili olan atmosfer, ambiyans, tüketici beklentileri, dış çevre, iş gören özellikleri, açık ve kapsamlı tasarlanmış menü, hijyen kuralları gibi temel konular titiz ve dikkatlice ele alınmalıdır. Temel konular ele alındığında müşteri memnuniyeti oluşacaktır (Badem ve Öztel, 2018). Müşteriler, fiziksel ortamda mekânsal kalabalıktan rahatsız olduklarında bile lezzet ve algılanan değeri göz önünde tutarak söz konusu restorana dair olumlu davranışsal niyet besledikleri görülmüştür (Çakıcı ve İflazoğlu, 2019:494). Tilekli tarafından yapılan derlemede, tüketicinin restoran seçiminde etkili olan unsurların başlıca; dekor, atmosfer, yemeklerin iyi oluşu, kolay ulaşım ve servis hızı olduğu bildirilmiştir. Fiziksel faktörlerin içinde yer alan mekân, iç dekorasyon, mimari tarz ve benzeri ögelere örnek olarak Ha ve Jang, (2010) tarafından yapılan çalışmaya göre; bir restorandan içeri girildiğinde göze çarpan ve hissedilen ilk şeyin restoranın atmosferi olduğundan bahsedilmektedir. Restoran atmosferi, restoran çalışanlarının görünüşü ve sayısı, diğer müşterilerin özellikleri, personelin yetkinliği, atmosferik unsurlar, menülerin şekli, rengi, içerikleri ve odak bölgeleri ilk etapta lezzet algısını etkileyen unsurlardandır (Liu ve Jang, 2009:496). Ayrıca mekânın kalabalık olması ve müşteri yoğunluğu, kişiler tarafından ‘iyi bir restoran’ olarak algılanırken, mekânın boş olması bu durumun tam aksine bireylerde kötü bir intiba yaratmaktadır (Tse ve ark., 2002).

Teknolojik Faktörler: Dünya üzerinde bulunan ve çoklu duyuşsal deneyim hizmeti sunan restoranlarda teknolojiye dayanarak yararlanıldığı bilinmektedir. Teknolojik faktörlerin, hem bireylerin dikkatini çektiği hem de yeme-içme davranışlarını etkilediği görülmektedir. Örneğin, Londra’da bulunan The Fat Duck isimli restoran yemekleri okyanus dalgalarının seslerini çalan kulaklıklarla servis eden bir restorandır. Çin’in Şangay şehrinde bulunan tek masalı bir restoran olan Ultraviolet restoranda; projektörler, sahne ve UV aydınlatma, 360 derece duvar projeksiyonu gibi teknolojik ekipmanlardan yararlanılmaktadır (Wang, 2013).

Şekil 1. Bireylerin Yeme İçme Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bir tablo ortaya konulmuş ve yapılan literatür taramasından yola çıkılarak farklı çalışmalardan çıkan bazı sonuçlar tablo aracılığı ile bir araya toplanmıştır. Farklı yazarlar tarafından yapılan çalışmalarda bu tablodaki bilgileri teyit eder niteliktedir.

Bu tabloda nörogastronomi kavramıyla birlikte, bu kavrama bağlı olarak insanların yeme içme davranışlarını etkileyen faktörler ve beş duyunun (görme, işitme, dokunma, koklama, tatma) lezzet algısıyla ilişkisi araştırılmıştır. Duyuların yanında çeşitli faktörlerin de lezzet algısını etkilediği görülmüş ve bu çerçevede bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu kapsamda literatürde yapılmış çalışmalara bakıldığında en çok görme ve işitme duyusuyla ilgili çalışmaların yapıldığı saptanmıştır. Ancak beş duyuyla ilgili literatürde az sayıda çalışma bulunduğundan bu araştırmada bütün duyu organlarının ele alınması hedeflenmiştir.

İnsanların, lezzet algısını etkileyen çeşitli faktörlerin bulunduğu ilk çağlardan beri bilinmektedir. Bu alanda daha önceden beri süregelen araştırmalar olsa da Shepherd'ın ilk olarak 2006 yılındaki nörogastronomi tanımıyla yeni bir kavram oluşmuştur. Bireylerin içinde bulunduğu ruhsal ya da fizyolojik durumlar da yeme-içme faaliyetlerine ve lezzet algısına etki etmektedir. Bu yüzden lezzet algısını etkileyen faktörlerin sadece nörogastronomi alanı ile sınırlandırılmayacağı görülmüş ve bu yönde bir derleme yapılmıştır. Mevcut literatür çalışmalarından ulaşılan bilgiler doğrultusunda insanların, yemek seçimlerini etkileyen noktalar belirlenmiştir. Yeme-içme tercihlerini temel olarak duysal faktörlerin, bunlar dışında yakından ve uzaktan etkileyen faktörlerin etkilediği görülmüştür. [Steptoe ve ark. \(1995\)](#) tarafından yapılan çalışmaya göre beslenmeyi tetikleyen 9 ayrı hususa değinilmiştir. Bunlar sırasıyla; sağlık, ruh hali, kolay ulaşım, duysal nitelikler, yiyeceğin natürel içeriğe sahip olması, fiyat, kilo kontrolü, alışkanlık ve ahlaki endişeler olarak belirtilmiştir.

Tabloda da gösterildiği gibi merkezde lezzet faktörü bulunmaktadır. Duysal ve demografik faktörler, lezzet etmenini doğrudan etkilemektedir. Bunlar dışında bulunan diğer faktörler ise daha önce bu kapsamda yapılmış diğer çalışmalar incelenerek uzaktan ve yakından etkileyen faktörler olarak iki gruba ayrılmıştır. Lezzetin ortaya çıkmasında birinci derecede duysal faktörler önemliyken, yakından etkileyen faktörler ikinci derece, uzaktan etkileyen faktörler üçüncü derecede önemlidir. Ayrıca hepsi belirli derecelerde lezzet algısını etkilemektedir ve bu etkinin gücü göreceli olarak değişmektedir.

Duysal faktörler, temel olarak etkilemektedir fakat yakından ve uzaktan etkileyen faktörlerde etkilediği için nörogastronomi bağlamında mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Ortaya konulan tablo bu durumu doğrular niteliktedir. Bu çalışmada bireylerin, yeme içme faaliyetlerini etkileyen faktörlerin yeni olmadığı ve çok eski çağlardan beri var olduğu tespit edilmiştir. Bunların, temel olarak duysal faktörlerden etkilendiğini ancak uzaktan ve yakından etkileyen faktörlerin de etkili olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bireylerin, yeme-içme tercihlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Nörogastronomi alanı içerisinde bu konuya ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmış ve birden çok faktörün birbiriyle bağlantılı olarak bu tercihleri etkilediği sonucu desteklenmiştir. Yapılan bu çalışmada, geçmişe dönük literatür taraması yapılmış ve tek tek ele alınan sonuçlar bir arada ifade edilmeye çalışılmıştır.

İnsanların, yemek tercihlerini duysal faktörlerle birlikte çeşitli demografik faktörler ve bunların yanı sıra uzaktan ve yakından birçok faktör etkilemektedir. Bireylerin yeme-içme tercihlerinin, genel olarak 4 ana başlık altında toplandığı ve 16 alt faktörden etkilendiği görülmektedir. Buna göre; söz konusu 4 ana başlığın ortak kümesi lezzet ve 5 duyuyu kapsayan duysal faktörlerden oluşmaktadır. Literatür çalışmasından ulaşılan sonuçlara göre, bireyleri doğrudan ilgilendiren etmenler demografik ve yakından etkileyen faktörler içerisinde değerlendirilirken, bireylerin dış çevreden etkilendiği diğer faktörler ise uzaktan etkileyen faktörler adı altında toplanmaktadır. Bütün bu faktörlerin ortak noktası ise duysal faktörler ve lezzet algısıdır. Mevcut literatür çalışmalarının çoğunda, özellikle nörogastronomi alanı içerisinde lezzet ve 5 duyunun önemine dikkat çekildiği gözlemlenmiştir.

Bu çalışmaya göre ulaşılan sonuçlar, mevcut literatür taramalarının ele alınması ile sınırlıdır. Yeme-içme tercihlerini etkileyen faktörler, araştırmacılar tarafından çoğunlukla bütün olarak ele alınmadığından bu çalışmada literatürdeki araştırmaların bir araya toplanması amaçlanmıştır. Bu sebeple ulaşılan veriler, söz konusu çalışmaların literatür taramaları ile sınırlandırılmıştır.

Gelecek araştırmalarda; konuyla ilgili anket çalışmaları yapılarak, bireylerin yeme-içme tercihlerinde etkili olan faktörler çeşitli analizlere tabi tutulabilir. Bu çalışmada, uzaktan ve yakından etkileyen faktörlerden bahsedilmiştir ancak bu sınıflandırma içsel ve dışsal faktörler olarak da değerlendirilebilir. Bu derlemeden yola çıkılarak, lezzet algısını etkileyen faktörlerle ilgili sosyal ve psikolojik çalışmalar yapılabilir. Beş duyuyla ilgili, tıp uzmanları ve psikologlar tarafından deney çalışmaları yürütülebilir. Nörogastronomi, yiyecek içecek hizmetleri sektöründe, farklı ülkelerde bulunan restoranlarda dikkat çekici unsur ve pazarlama aracı olarak kullanılmakta ancak ülkemizde bu duruma benzer bir örnek bulunmamaktadır. Türkiye’de de bu kapsamda hizmet faaliyeti yürütülüp yürütülemeyeceği konusu yiyecek içecek hizmeti sunan işletmeler ve gastronomi uzmanları tarafından araştırılabilir.

4. KAYNAKÇA

- Akbaba, A. & Çetinkaya, N. (2018). *Gastronomi ve Yiyecek Tarihi*. Detay Yayıncılık.
- Akkuş Karkın, G. & Akkuş, Ü. (2009). Müziğin Tüketim Davranışı Üzerine Etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 303-317.
- Akşit Aşık, N. (2019). X ve Z Kuşağı Tüketicilerin Yiyecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (4), 2599-2611.
- Areni, C. S. & Kim, D. (1993) The Influence of Background Music on Shopping Behavior: Classical Versus Top-Forty Music in a Wine Store. *in NA - Advances in Consumer Research*, 20, 336-340.
- Arıkan, A. D. & Ekincek, S. (2016). Yemeklerin Görsel Sunumu. *Bir İletişim Biçimi Olarak Gastronomi*. Detay Yayıncılık.
- Badem, E. & Öztel, A. (2018). Restoran Seçiminde Tüketiciyi Etkileyen Faktörlerin DEMATEL Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Bir Uygulama. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 3(1), 70-89.
- Barham, P., Skibsted, L.H., Bredie, W.L.P., Frost, M.B., Moller, P., Risbo, J., Snitkjaer, P. & Montensen, L.M. (2010). Molecular gastronomy: A new scientific discipline. *Chemical Reviews*, 110, 2313-2365.
- Baştürk, H. (2019). *Marinalarda Faaliyet Gösteren Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Tüketici Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Batman, O. Sarıışık, M. & Gökçe, C. A. (2015). Öğrencilerin Beslenme Alışkanlıklarına Dair Kısıtlar Nelerdir? Yükseköğrenim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *International Conference On Eurasian Economies*. (ss. 257-265). Kazan, Rusya.
- Behremen, C. (2015). *Yiyecek ve İçecek İşletmelerinin Nöropazarlama Faaliyetlerinde Duyusal Algıların Etkisi: Psikonörobiyokimya Perspektifi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Bekar, E. & Bekar, A. (2020). Fine-Dining Restoran İşletmelerinde Canlı Müzik: Müşteriler ve İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (2), 1396-1412.
- Bilir, Z. & Avcı, E. (2020). Gastronomide Yeni Bir Pazarlama Alanı: Nörogastronomi. *Turizm ve Seyahat Gazetesi*. (Erişim Tarihi: 02.01.2022) <https://bit.ly/3JwLAT5>.

- Biswas, D. Lund, K. & Szocs, C. (2018). Sounds like a healthy retail atmospheric strategy: Effects of ambient music and background noise on food sales. *Journal of The Academy of Marketing Science*. 47(1), 37-55.
- Boyacı, D. (2019). *Duyuların Lezzet Algısı ve Satın Alma Niyetine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Böyükılımaz, S. & Yaman, M. (2018). Mutfak Sanatlarında Gösterge Biliminin Tabak Sunumlarına Yansımaları. *Uluslararası Turizm İşletme Ekonomi Dergisi*, 2(2), 253-259.
- Caldwell, C. & Hibbert, S. A. (2002). The Influence of Music Tempo and Musical Preference on Restaurant Patrons' Behavior. *Psychology & Marketing*, 19(11), 895-917.
- Canoğlu, M. & Ballı, E. (2018). Tüketicilerin Kebap Restoranı Tercihlerini Etkileyen Faktörler-Adana Örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(1).
- Cullen, P. (1994). Time, Tastes and Technology: The Economic Evolution of Eating out. *British Food Journal*, 96(10), 4-9.
- Çakıcı, A. C. & İflazoğlu, N. (2019). Kalabalık Restoran Algısının Davranışsal Niyetlere Etkisi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 488-497.
- Çamlıca, Ç. (2020). *Turistlerin Yiyeceklerin Kalitesine İlişkin Algılarının Tatmine ve Tatminin Davranışsal Niyete Etkisi: Nevşehir Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Çubuk, F. (2012). Pazarlamada uygulamaya yönelik yeni bir yaklaşım: Nöropazarlama. (Erişim Tarihi: 06.01.2021). (<https://hdl.handle.net/20.500.12469/2032>)
- Değişgel, S. & Özdoğan, O. N. (2021). Gastronomik İrkçilik. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(2), 1009-1029.
- Demircioğlu, E. & Ever, D. (2021). Nörobilimin muhasebeye etkisi: Nöromuhasebe. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 612-623.
- Diken, B. & Girgin, G. K. (2018). Turistlerin Gıda Karar Sürecinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 21 (40), 551-581.
- Durmaz, Y. Bahar, R. O. & Kurtlar, M. (2011). Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 114-133.
- Durmaz, Y. Düzgün, M. & Sürme, M. (2019). Genç Tüketicilerin Yiyecek ve İçecek Tercihlerini Etkileyen Faktörler ve Gaziantep Merkezinde Bir Araştırma. *Research Studies Anatolia Journal* 2(5), 172-184.
- Ergen, M. & Ülman, Y.I. (2012). Nörobilim, Nöroteknoloji, Yalan Tespiti ve Etik. (Erişim Tarihi: 05. 02. 2021). <http://hdl.handle.net/11443/245>
- Garber, J. L. L. Hyatt, E.M. & Starr, J. R. G. (2000). The Effects Of Food Color İn Perceived Flavor. *Journal Of Marketing Theory And Prattice*, 59-72.
- Gezer, H. (2012). Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 1-10.
- Girgin, G. K. & Karakaş, B. (2017). Türklerin Gıda Tercihlerinde Etkili Olan Motivasyonların Belirlenmesi. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 20(38).
- Gustafsson, I. B. (2004). Culinary arts and meal science – a new scientific research discipline. *Blackwell Publishing Ltd., Food Service Technology*, 4, 9-20.

- Güngör, E. Ö. (2014). *Üniversite Öğrencilerinde Porsiyon Algısı ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ha, J. & Jang, S.C. (2010). Effects of service quality and food quality: the moderating role of atmospherics in an ethnic restaurant segment. *International Journal of Hospitality Management*, 29, 520–529.
- Hebden L. Chan H.N. Louie J.C.Y. Rangan A. & Allman-Farinelli M. (2015). You are what you choose to eat: factors influencing young adults' food selection behavior. *J Hum Nutr Diet*. 28, 401-408.
- Hulten, B. Broweus N. & Van Dijk, M. (2009). What is Sensory Marketing? *Sensory Marketing*. 1-23. (Erişim Tarihi: 07.06.2021). https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230237049_
- Işık, M. (2010). Lezzet Nedir, Gurme Kimdir? (Erişim Tarihi: 12.05.2021). <https://www.xing.com/communities/posts/lezzet-nedir-gurme-kimdir-1005284403>
- Jacob, C. (2006). Styles of Background music and consumption in a bar: An empirical evaluation. *International Journal of Hospitality Management*, 25(4), 716-720.
- Kabaran, S. & Mercanlıgil, S. M. (2013). Adolesan Dönem Besin Seçimlerini Hangi Faktörler Etkiliyor?. *Güncel Pediatri Dergisi*, 11, 121-7.
- Kadioğlu, M. & Ergün, A. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Yeme Tutumu, Öz-Etkililik ve Etkileyen Faktörler. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 96-104.
- Kanpak, K. (2009). Tat nedir, Lezzet Nedir, Gurme Kimdir? (Erişim Tarihi: 12.05.2021). <http://blog.milliyet.com.tr/tatnedir--lezzet-nedir--gurme-kimdir-/Blog/?BlogNo=219313>
- Kantono, K. & Hamid, N. vd. (2018). The effect of music on gelato perception in different eating contexts. *Food Research International*, 113, 43–56.
- Kanwal, K. J. (2016). Brain tricks to make food taste sweeter: How to transform taste perception and why it matters. (Erişim Tarihi: 04.05.2021). <https://sitn.hms.harvard.edu/flash/2016/brain-tricks-to-make-food-taste-sweeter-how-to-transform-taste-perception-and-why-it-matters/>
- Kara, Ö. (2020). Thomas Reid'in Algı Teorisinde Görme. *APJİR*, 4(2), 250-267.
- Karadeniz, F. (2000), Lezzet algılama mekanizması. *Gıda*, 25 (5), 317-324.
- Karakuş, S. Ş. (2013). Tat Algılamayı Etkileyen Faktörler. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 4(1), 26-34.
- Karaman, E. E. & Çetinkaya, N. (2020). Gıda Tercihinde Duyuların Rolü: Tat Duyusunun Tat Testi ile Demografik Özelliklere Göre Farklılığının Tespiti. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 883-898.
- Karapetsa, A. A. Karapetsas, A. V. vd. (2015). The Role of Music on Eating Behavior. *ENCEPHALOS*, 52, 59-63.
- Keskin, E. Örgün, E. & Akbulut, B. A. (2017). Gastronomi Kavramının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(3), 255-267.
- Kılıçlar, A. Şahin, A. Sarıkaya, G. S. & Bozkurt, İ. (2018). Kişilik Tiplerinin Gıda Tercihlerine Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 779-811.
- Kurgun, H. (2017). *Gastronomi Trendleri Milenyum ve Ötesi*. Detay Yayıncılık.
- Lau, D. Kronld, M. & Coleman, P. (1984). Psychological factors affecting food selection. *In Nutrition and behavior*, 397-415.
- Lindeman, M. Väänänen, M. (2000). Measurement of ethical food choice motives. *Appetite*, 34, 55-59.

- Liu, Y. & Jang, S. (2009). The effects of dining atmospherics: an extended mehrabian–russell model. *International Journal of Hospitality Management*, 28 (4), 494–503.
- Marashi, İ. A. (2019). Gastronomic racism' and the Christchurch massacre. TRTWORLD (ErişimTarihi:06.05.2021). <https://www.trtworld.com/opinion/gastronomic-racism-and-the-christchurch-massacre-25215>
- Marshall, D. (1993). Appropriate meal occasions: understanding conventions and exploring situational influences on food choice. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 3(3), 279-301.
- Mazlum, Ö. (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 125-138.
- Mil, B. (2012). *Alan Algısının Turistlerin Yemek Deneyimi Memnuniyetine Etkileri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Milliman, R. E. (1986). The Influence of Background Music on the Behavior of Restaurant Patrons. *Journal of Consumer Research*, 13(2), 286-289.
- Narine, T. & Badrie, N. (2007). Influential Factors Affecting Food Choices of Consumers When Eating Outside the Household in Trinidad, West Indies. *Journal of Food Products Marketing*, 13(1), 19-29.
- Neville, T. (2011). Shepherd, Gordon M.: Neurogastronomy: how the brain creates flavor and why it matters. *Library Journal*, (19), 94.
- Nişancı, Z. N. Özdoğan, Y. & Bölüktepe, F. E. (2018). Dışarıda Yemek Yeme Davranışının Nedenlerini Belirlemeye Yönelik İzmir İlinde Bir Araştırma. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 60-71.
- North, A. C. & Hargreaves, D. J. (1998) The Effect of Music on Atmosphere and Purchase Intentions in a Cafeteria. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(24), 2254-2273.
- North, A. C. Shilcock, A. & Hargreaves, D. J. (2003). The Effect of Musical Style on Restaurant Customers' Spending. *Environment and Behavior*, 35(5), 712-718.
- Oğuzalp, A. (2020). *Üniversite Öğrencilerinin Restoran Tercihini Etkileyen Faktörler: Konya Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- O'Mahony, B. & Hall, J. (2007). An Exploratory Analysis of the Factors That Influence Food Choice Among Young Women. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 8(2), 51-72.
- O'Mahony, B. & Hall, J. (2007). The Influence of Perceived Body Image, Vanity and Personal Values on Food Consumption and Related Behaviour. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 14(1), 57–69.
- Özdemir, B. (2010). Dışarıda Yemek Yeme Olgusu: Kuramsal Bir Model Önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 218-232.
- Özkan, B. (2017). Bilinç-kimlik etkileşiminin nörofelsefe açısından temellendirilmesi. (Erişim Tarihi: 06.07.2021). <https://hdl.handle.net/20.500.12415/3669>
- Özkan, N. & Bilici, S. (2018). Yeme Davranışında Yeni Yaklaşımlar: Sezgisel Yeme ve Yeme Farkındalığı. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 16-24.
- Öztürk, E. & Tekeli, S. (2021). Tüketicilerin Besin Seçim Güdüsü: Y ve Z Kuşaklarının Karşılaştırılması. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 147-182.

- Pandell, L. (2017). Neuroscience comes to dinner: How brain tweaks could change our diet. (Erişim Tarihi: 03.06.2021). <https://grist.org/food/neuroscience-comes-to-dinner-how-brain-tweaks-couldchange-our-diet/>
- Park, C. (2004). Efficient or enjoyable? Consumer values of eating-out and fast food restaurant consumption in Korea. *Hospitality Management*, 23, 87–94.
- Prescott, J. Young, O. O'Neill, L. Yauc, N.J.N. & Stevens, R. (2002). Motives for food choice: a comparison of consumers from Japan, Taiwan, Malaysia and New Zealand. *Food Quality and Preference*, 13, 489–495.
- Ree, M. Riediger, N. & Moghadasian, M. H. (2008). Factors affecting food selection in Canadian population. *European Journal of Clinical Nutrition*, 62, 1255–1262.
- Riley, M. (1994). Marketing Eating Out: The Influence of Social Culture and Innovation. *British Food Journal*, 96(10), 15–18.
- Roballey, T. & McGreevy, C. (1985). The Effect of Music on A Eating Behavior. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 23(3), 221-222.
- Serin, Y. & şanlıer, N. (2018). Duygusal Yeme, Besin Alımını Etkileyen Faktörler ve Temel Hemşirelik Yaklaşımları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9(2), 135-146.
- Shepherd, G. M. (2012). *Neurogastronomy How the Brain Creates Flavor and Why It Matters*. New York: Columbia University Press.
- Soyhan, M. (2017). Heyecan verici bir başlık: Nöroetik ve Zihin Beden Problemi. (Erişim Tarihi: 04.05.2021). <http://www.estudamdergi.org/index.php/etik/article/view/30>
- Spence, C. (2012). Auditory contributions to flavour perception and feeding behaviour. *Physiology & Behavior*, 107, 505–515.
- Spence, C. (2013). Multisensory Flavor Perception. *Current Biology*, 23(9), 365-369.
- Spence, C. (2015). Multisensory Flavor Perception. *Cell*, 161, 24-35.
- Stepoe, A. Pollard, T. M. & Wardle, J. (1995). Development of a Measure of the Motives Underlying the Selection of Food: the Food Choice Questionnaire. *Appetite*, 25, 267–284.
- Stroebele, N. & De Castro, J. M. (2006). Listening to music while eating is related to increases in people's food intake and meal duration. *Appetite*, 47, 285–289.
- şahin, E. (2020). Gastronomide Güncel Bir Yaklaşım- Nörogastronomi. (Erişim Tarihi: 07.06.2021). https://jotags.org/2020/vol8_specialissue4_article12.pdf.
- Tilekli, M. M. *Dışarıda Yemek Yeme Olgusu*. 19 Mayıs Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, Yiyecek İçecek Hizmetleri Yönetimi Ders Notları. (Erişim Tarihi: 05.04.2021). <https://avys.omu.edu.tr/lessons/1/16/4863-932001/295989-74914>
- Tse, A.C.B. Sin, L. & Yim, F.H. (2002). How a crowded restaurant affects consumers'attribution behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 21(4), 449-454.
- Unur, K. & Kaya, D. (2010). Hızlı Yiyecek (Fast Food) Tüketicilerinin Özellikleri ve Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Mersin Örneği. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2).
- Uzbyay, İ. T. (2015). Beyni Anlamak Sadece Nörobilim ile Mümkün Mü? Beyin Yüzyılında Nörolojik Bilimlerden Sosyal Bilimlere Yeni Açılımlar, Yeni Yaklaşımlar. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 119-155.

- Üngören, E. (2015). Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsyal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 193-219.
- Yalım Özdiç, İ. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Fast Food Tüketim Alışkanlıkları ve Tüketim Noktası Tercihlerini Etkileyen Faktörler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 71 -79.
- Yazıt, H. Cinnioğlu, H. & Demirdelen, D. (2017). Restoran Müşterilerinin Helal Gıdaya Yönelik Algılarının Belirlenmesi: Tekirdağ Örneği. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 5(2), 3-17.
- Wang, Q. J. (2013). *Music, Mind, And Mouth: Exploring The Interaction Between Music And Flavor Perception*. (Yüksek Lisans Tezi). Master Of Science In Media Arts And Sciences At The Massachusetts Institute Of Technology, Massachusetts, ABD.
- Wilson, S. (2003). The Effect of Music on Perceived Atmosphere and Purchase Intentions In A Restaurant. *Society for Education, Music and Psychology Research*, 31 (1), 93-112.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.07.2022).

Lise Öğrencilerinin Rekreatif Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi

Büşra CÖHCE^a, Serap DUYGUN^b, Erhan Nuh ÖZTÜRK^c,
Ali Eren KIRŞANLIOĞLU^d

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - busracohce@hotmail.com - ORCID No: 0000-0003-1772-9386

^b Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - serap.duygun2769@gmail.com - ORCID No: 0000-0003-2669-9596

^c Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - enuhozturk@kmu.edu.tr - ORCID No: 0000-0001-5070-8195

^d Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - alierenkirsanlioglu@gmail.com - ORCID No: 0000-0002-1022-4548

Öz

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin rekreatif farkındalık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın evrenini Karaman ili oluştururken, örneklem grubunu ise Ermenek ilçesinde okuyan lise öğrencilerinin gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Çalışma 176 kadın ve 155 erkek olmak üzere toplam 331 bireyden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından¹ oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu” na ek olarak 41 maddeden oluşan “Rekreatif Farkındalık Ölçeği (RFÖ)” kullanılmıştır. Bu veriler SPSS 23.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde Rekreatif Farkındalık Ölçeği (RFÖ) üzerinden almış oldukları puan ortalamaları ile verilerin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlenmesi amacıyla uygulanan Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için istenen normal dağılım ve varyansların eşitlikleri varsayımları karşılanmadığından, uygulanacak farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir. Elde edilen verilerden sonuç olarak katılımcıların cinsiyet ve ebeveynlerinin birlikte olma durumu değişkenlerine göre bazı alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencileri, Rekreatif, Rekreatif Farkındalık

Investigation of Recreational Awareness Levels of High School Students

Abstract

The purpose of this study is to examine the recreational awareness levels of high school students according to the variables of gender, class level, income status of the family, education level of the family, the state of being together with their parents and the leisure time they allocate for themselves in a day. The universe of the study was determined on the voluntary basis of the sample group of high school students studying in Ermenek district of Karaman province. The study consists of a total of 331 individuals, 176 women and 155 men. In addition to the "Personal Information Form" created by the researchers as a data collection tool in the study, the "Recreational Awareness Scale (RFS)" consisting of 41 items was used. In the analysis of the data, the Kolmogorov-Smirnov Test were used to determine the distribution of the data with the mean scores obtained from the Recreational Awareness Scale (RFS). Since the assumptions of normal distribution and equality of variances required for the application of parametric tests were not met, Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis Tests, which are non-parametric tests, were preferred for the difference analysis to be applied. As a result of the data obtained, it was determined that there were significant differences in some sub-dimensions according to the variables of the gender of the participants and the state of being together with their parents.

Key Words: High School Students, Recreation, Recreational Awareness

Received : 2022-07-24

Accepted : 2022-08-23

Published : 2022-10-27

Cite as : Cöhce, B., Duygun, S., Öztürk, E.N., Kırşanlıoğlu, A.E. (2022). Lise Öğrencilerinin Rekreatif Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Anatolia Social Research Journal* , 1(1), 52-62

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

In this study, it was aimed to examine the recreational awareness levels of high school students. In this study, a non-random, convenient sampling method was determined in the sampling selection, which is a descriptive survey model of the study group. The universe of the study was determined on the voluntary basis of the sample group of high school students studying in Ermenek district of Karaman province. The study consists of a total of 331 individuals, 176 women and 155 men. In addition to the "personal information form" created by the researchers as a data collection tool in the study; The Recreational Awareness Scale (RFÖ), which consists of 41 items and 3 sub-dimensions (Pleasure-Enjoyment, Social-Achievement, Self-Development) by Ekinci and Özdilek (2019), has been shown to be a measurement tool that measures the recreational awareness of high school students. The Recreational Awareness Scale, which consists of 41 items, is a 5-point Likert type scale. In the RFÖ, the items are answered as "I totally agree", "I do not agree", "I am undecided", "I agree" and "I completely agree". Scoring is "Totally Agree" 1, "Disagree" 2, "Undecided" 3, "Agree" 4, and "Totally Agree" 5 points.

Design/Methodology/Approach

In the analysis of the data, the Kolmogorov-Smirnov Test and the Shapiro-Wilk test were used to determine the distribution of the data with the mean scores obtained from the Recreational Awareness Scale (RFI). Since the assumptions of normal distribution and equality of variances required for the application of parametric tests were not met, Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis Tests, which are non-parametric tests, were preferred for the difference analysis to be applied. In examining the difference between two independent groups, the data set should show normal distribution of the data in both groups, as well as the group variances should be equal and meet the group assumptions. It is important that the difference between three or more independent groups is normally distributed in the main cases from which the sample is selected within the scope of the analysis process, and that their variances are equal. In data sets where these assumptions cannot be met, the Kruskal-Wallis Test, one of the non-parametric tests, is recommended to examine the difference between more than three independent groups and the Mann Whitney-U Test to examine the difference between two independent groups. Participants; The Kolmogorov-Smirnov Test and the Shapiro-Wilk test, which were applied to determine the distribution of the data with the mean scores obtained from the Recreational Awareness Scale (RFS), are presented within the scope of significance values (p). Significance values (p) show that the data is in a nonparametric structure ($p < 0.05$). Since the assumptions of normal distribution and equality of variances required for the application of parametric tests were not met, Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis Tests, which are non-parametric tests, were preferred for the difference analysis to be applied.

Findings

As a result of the data obtained, it was determined that there were significant differences in some sub-dimensions according to the variables of the gender of the participants and the state of being together with their parents. The results of the Mann-Whitney U test were presented in the gender variable; It was determined that there was a significant difference between male and female participants in terms of all sub-dimensions (pleasure and entertainment, social success, self-development) scores of the Recreational Awareness Scale ($p > 0.05$). Recreational Awareness Scale scores of female participants (Mean=3.86) were significantly higher than male participants' Recreational Awareness Scale scores (Mean=3.63) ($U=11.178, p=.005$). Female participants' "pleasure and fun" sub-dimension scores (Mean=3.90) were significantly higher than male participants' "pleasure and fun" sub-dimension scores (Mean=3.70) ($U=11.159, p=.016$). Women's "social success" scores (Mean=3.77) are significantly higher than men's "social success" sub-dimension scores (Mean=3.44) ($U=10.858, 500; p=.001$). "Self-development" sub-dimension levels of female participants (Mean=4.00) were found to be significantly higher than male participants' "self-development" sub-dimension scores (Mean=3.69) ($U=11.656, 500; p=.022$). According to the Mann-Whitney U test results of the other significant variable of being together with the mother and father, it was determined that there was a significant difference only in the "self-development" sub-dimension of the Recreational Awareness Scale in terms of the

mothers and fathers being together ($p < 0.05$). The "self-development" scores of the participants whose parents were together (Mean=3.92) were significantly higher than the scores of the participants whose parents were not together ($M=3.34$) ($U=4.426, p=.021$). According to the analysis results of our study, there is no significant difference in other variables of the Recreational Awareness scale (Family income status, education level of parents, free time they allocate for themselves in a day, and class level).

Practical Implications

The aim of this study is to contribute to the literature by applying the Recreation Awareness Scale to high school students. Because the age range of high school children is an important factor in creating awareness of recreational activities. Since it is both the end of childhood and the transition period to young adulthood, the contribution of different social environments and activities to their physical and mental development is undeniably important. In this study, we can contribute to both themselves and their environment by raising awareness of the recreational activities of high school students, thanks to this awareness throughout their lives.

Originality / Value

We think that it is a good work to introduce and know about the newly developing recreation in our country. In addition, this study provides the opportunity for high school students to recognize recreational awareness not only as an activity but also as a department at the university. Therefore, this application can be expanded and developed by reaching more high school students, by conducting studies and activities related to recreational awareness with high school students. As a result, high school students' awareness of recreational activities will increase, as well as their interest, desire and pleasure in activities will increase in direct proportion. In addition, this situation will not only contribute to high school students' self-development and social success, but will also help them to relax psychologically and physiologically, and to continue their lives as happy individuals.

1. GİRİŞ

Sanayi devriminde hayatımıza makine gücünün girmesinin sonucunda iş ortamlarında bireylere duyulan ihtiyacın azalmasıyla beraber kişilerin çalışma saatlerinde değişimler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bireylerin serbest zamanın artmış olması sonucunda rekreasyon kavramı ortaya çıkmıştır. Rekreasyonun sözlükteki karşılığı Latince "Recreatio" sözcüğünden üretilmiştir. Bu sözcük yenilenme, onarım, iyileştirme anlamlarına gelmektedir. Literatürde bireyin monoton hayatından uzaklaşması, fizyolojik ve psikolojik olarak iyi olma hali anlamına gelmektedir (Gökçe, 2015). İnsanların serbest zamanlarında bulundukları bu faaliyetleri tanımlayan bir kavram ve durum olarak da karşımıza çıkmaktadır rekreasyon. İnsanların çalışma zamanları dışında kalıp serbest zamanlarda bulunduğu etkinlikler ile alakalıdır (Karaküçük, 1999).

Rekreasyon insanların serbest zamanlarında, gündelik hayatın bunalıcı ve rutin olan çalışmalarından sıyrılmak için, rahatlamak, hoşlandıkları ve haz aldıkları etkinlikleri içermektedir. Şimdiki zamanın getirdiği teknoloji ilerlemeleri ile serbest zamanın artması rekreasyonel etkinliklere olan ilgi ve talep artış göstermektedir (Altunkasa ve Uzun, 1991).Gün geçtikçe gelişmesi üzerine yeni kavramları ve tanımları çıkan rekreasyon, insanların kendi isteğiyle çevreye zarar vermeden yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla serbest zamanlarını en verimli şekilde değerlendirmeleridir (Tütüncü,2012).Rekreasyon insanlar için kendilerini yenilemek, geliştirmek, ilgilerinin ve yeteneklerinin farkına vararak hem iş hayatında oluşan hem de özel hayatlarında ki sorumluluklarından uzaklaştırarak eğlenceli ve rahatlatıcı bir ortam sağlamaktadır (Murathan ve ark., 2019).

Genel olarak rekreasyon kavramını kısaca tanımlamak istersek zamana değer katmak ve bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır diyebiliriz (Kılıçman, 2020).Rekreasyon tanımlarına nerelerde nasıl olduğuna baktığımızda hemen hemen her toplumda kendini gösterse de ortaya çıkış durumunu da göz önünde bulunduracak olursak serbest zamanlarının daha fazla olmasından gelişmiş ülkelerde daha

fazla zorunluluk doğurmuştur. Buda gün geçtikçe rekreasyonun önemini fazlaca artırmakta ve geliştirmektedir.

Artık rekreasyon genel geçer bir durumdan çıkarak üniversitelerde ders ve bölüm olarak faaliyet göstermektedir (Zorba, 2008).

Hemen her yerde gördüğümüz ve içinde bulunduğumuz rekreasyon kavramının en iyi faaliyette bulunduğu yer okullardır. Okullarda ki çocuklar ve gençler değişmekte olan dünya da arkadaş seçimleri, arkadaş edinme şekilleri ve bu arkadaşlıklardan olumsuz alışkanlıklar değişmekte ve artmaktadır (Büküşoğlu, 2005). Bu açıdan baktığımız zaman şuan ki durumda rekreasyon etkinliklerinin eğitimle iç içe olup eğitimle dayanaklandırılması, parasal ve ruhani olarak gelişmeye sağladığı ortam ve çalışmakta olan bireylerde başarıma gücünü artırdığı için önemli, bedensel ve psikolojik durumu tedavi edici olmasıyla ve halk içinde olumlu olmayan durumların en aza indirgenmesi bakımından önemli ve geliştirici bir kavramdır (Yılmaz, 2020).

Rekreasyonla gelen iyileşmenin daha da artabilmesi için ilerleyen zamanlar için ülkeye ve dünyaya güzel ve olumlu üretimle sağlayabilmeleri adına bu durumların dışında kalan yani serbest zamanlarını olumlu doğrultuda kullanıp standart bir durum haline getirilmesi için rekreasyona liselerde başlanmalı ve ilerlenmelidir (Yaşartürk, 2013).

Liselilerin o dönemde ilk ergenlik ve son ergenliğin başlarında olup gelişim döneminde olmaları sebeplerinden dolayı serbest ve boş zamanlarını uygun ve faydalı bir biçimde geçirmeleri büyük önem taşımakta ve üstüne konuşulması gereken bir durumdur. Bu nedenden dolayı serbest zaman ve rekreasyon kavramlarının taşıdığı değere liseliler için önemle incelenmelidir. Toplamak gerekirse konuyu liseliler için önemli olan okul ve ders çalışma zamanları gerisinde çıkan serbest zamanlarını nasıl ve en iyi şekilde ne yapmaları gerekiyor sorusuna cevap rekreasyon ile aranmalıdır (Tezcan, 1978).

Liseliler yaş aralığı itibarıyla aslında hem yalnız olmak istemektedirler hem de yaşlıları ile aktivitelere katılmak istemektedirler. Bu sebeple aslında yalnız olmak istemeleri tam olarak onların yansıttığı durum değildir çünkü yapmak istedikleri etkinlikler için kafa dengi bir arkadaş bulamadıklarından dolayı yaşamak zorunda kaldıkları bir durum diyebiliriz. Bu sebepten dolayı rekreasyonel farkındalığa erişebilseler ve rekreasyon aktivitelerinin onları sosyalleştirecek ve bir arada tutacak özelliğini bilip bundan yola çıkıp bunun kişiler arası bağlarının artmasına, yaş aralıklarından dolayı o evrenin getirdiği özellikleri, bedensel ve sosyal süreci sağlıklı bir durumda atlatmalarına yardımcı olacaktır. Kısaca hem lise öğrencileri için hem de içinde bulundukları sosyal toplum için rekreatif aktivitelere katılımın ve bundan doğan rekreasyonel farkındalığın ne kadar önemli ve bir o kadar gerekli olduğunu bir kez daha görmüş oluyoruz (Ekinci ve ark., 2015).

“Farkındalık” kavramı, rekreasyonu oluşturan bir etken ya da onu ortaya çıkaran bir durum olarak, faaliyete katılma seçiminin birincil sebebi veya rekreasyonun plan ve programının en önemli unsuru olarak da değerlendirilebilir (Barnett, 2005).

Rekreasyonel farkındalık, insanların rekreasyon etkinliklerinden sonra bu etkinliklerin bireylere sağladığı katkılarla ilgili yaşadığı farkındalık durumuyla ilişkilidir. Rekreasyonun sağladığı katkılara bakılacak olursa psikolojik, zihinsel, çevresel, ekonomik ve sosyolojik olarak incelenmektedir (Mannell ve Stynes, 1991).

Serbest zaman etkinliklerinden faydalanma ve bu etkinliklere katılma rekreasyonel farkındalık için önemlidir. Çünkü rekreasyonel farkındalık bireyin bu hayatta bende varım deme yollarından birisidir. Bunun sonunca insanlar için rekreasyon ne anlama gelmekte ve rekreasyon insanlara nasıl bir farkındalık kazandırmakta olduğunu göstermektedir (Demirel ve ark., 2021).

Rekreasyonel farkındalığın sağladığı katkıları düşündüğümüzde bu kavramın ne kadar önemli olduğunu görebilmemiz için hem bireyi etkileyen durumları hem de bireyin etkilendiği durumlar olarak iki ayrı boyutta da ele alabiliriz (Kılıçman, 2020).

İnsan için en değerli olan ve geriye getirilmesi mümkün olmayan vakit eğer istenildiği gibi verimli kullanılmazsa bazı olumsuz durumlar olabilir bu olumsuz durumlar ilk önce bireyi ve daha sonra bireyin yaşadığı toplumu etkiler (Tsaur ve ark., 2012).

Serbest zaman dilimlerinde gerçekleştirilen rekreasyon aktiviteleri hem bireyi hem de toplumu etkilediğini belirtmiştik. Bunun sonucunda insanların rekreasyonel farkındalıkları büyük önem taşımaktadır.

Çünkü insanların serbest zaman da yaşadıkları tecrübe ve tavırlarında ki güdülenme ile psikolojik olarak iyi olmalarını sağlamaktadır. Psikolojik iyi olma bedensel iyiliği getirecektir ardından sosyalleşme ile hayatları boyu gelişimlerini yönlendirecek etkinlikleri belirlemek ve faaliyete geçirmek için hatta serbest zaman engelleri ile baş etmek için psikolojik taktikler bizi bireysel rekreasyonel farkındalığa götürür. Bu farkındalık sonrası rekreatif etkinlik alanları bireylere sunulacak olan hizmetlerin hem niteliğini hem de sayısını artıracaktır ve dolayısıyla bu artış toplumsal gelişime de katkı sağlayarak beraberinde toplumsal rekreasyonel farkındalığı da ulaşmamızı sağlar (Er ve Kılıçman, 2021).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada çalışma grubunun betimsel tarama modeli niteliğinde olan örnekleme seçiminde seçkisiz olmayan, uygun örnekleme yöntemi belirlenmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2010).

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Karaman ili oluştururken, örneklem grubunu ise Ermenek ilçesinde öğrenim gören 176 kız ve 155 erkek olmak üzere toplam 331 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma grubu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemi seçilmiştir. Araştırmaya katılım gönüllük esasına göre yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmada “kişisel bilgi formu” na ilave olarak; Rekreasyon Farkındalık Ölçeği (RFÖ), Ekinci ve Özdilek (2019) tarafından 41 madde ve 3 alt boyuttan (Haz- Eğlence, Sosyal-Başarı, Kendini Geliştirme) oluşan Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği'nin lise öğrencilerinin rekreasyonel farkındalıklarını ölçen bir ölçme aracı olduğu gösterilmiştir. 41 madde den oluşan Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği 5'li likert tipi bir ölçektir. RFÖ' de maddeler “Tamamen Katılıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Katılıyorum” ve “Tamamen Katılıyorum” gibi yanıtlanmaktadır. Puanlama ise “Tamamen Katılıyorum” 1, “Katılmıyorum” 2, “Kararsızım” 3, “Katılıyorum” 4 ve “Tamamen Katılıyorum” cevabı ise 5 puan almaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması Ve Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımlarını belirlemek için yüzde ve frekans yöntemleri, verilerin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlenmesi amacıyla uygulanan Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır. Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için istenen normal dağılım ve varyansların eşitlikleri varsayımları karşılanmadığından, uygulanacak farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgileri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	176	53,2
	Erkek	155	46,8
	Toplam	331	100,0
Kaçınıcı sınıf	9. sınıf	138	41,7
	10. sınıf	125	37,8
	11. sınıf	47	14,2
	12. sınıf	21	6,3
Baba eğitim düzeyi	ilkokul	120	36,3
	ortaokul	93	28,1
	Lise	85	25,7
	Lisans ve üzeri	33	10,0
	Toplam	331	100,0

Anne baba birlikte mi	evet	297	89,7
	hayır	34	10,3
	Toplam	331	100,0
Bir gün içerisinde kendinize ayırdığınız boş zaman süresi?	Hiç	26	7,9
	1-3 saat	152	45,9
	3-5 saat	103	31,1
	5 saat ve üzeri	50	15,1
	Toplam	331	100,0

Tablo 2. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Dağılımları

Ölçek/Alt Boyut	Madde Sayısı	N	Ort.	Ss	p
Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ) 41		331	3,68	,825	,002
RFÖ1 (Haz ve Eğlence)	10	331	3,71	,935	,000
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	18	331	3,61	,837	,003
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	13	331	3,74	,951	,000

Bağımsız iki grup arasındaki farkın incelenmesinde, veri setinin her iki grup kapsamındaki verilerin normal dağılım göstermeleri yanında grup varyanslarının eşit olması varsayımlarını karşılaması gerekmektedir (Lorcu, 2015). Bağımsız üç ya da daha fazla grup arasındaki farklılığın da analiz süreci kapsamında örneklemin seçildiği ana kütlelerin normal dağılım göstermesi ve bunun yanında varyanslarının da eşit olması gözetilmektedir (Alpar, 2014, Lorcu, 2015). Bu varsayımların karşılanamadığı veri setlerinde, üçten fazla bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenebilmesi için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis Testi ile iki bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenebilmesi için Mann Whitney-U Testi önerilmektedir (Baştürk, 2011; Orhunbilge, 2000; Alpar, 2014, Lorcu, 2015). Katılımcıların; Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ) üzerinden almış oldukları puan ortalamaları ile verilerin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlenmesi amacıyla uygulanan Kolmogorov-Smirnov Testi ile Shapiro-Wilk testi anlamlılık değerleri (p) Tablo 2 kapsamında sunulmuştur. Anlamlılık değerleri (p) verilerin parametrik olmayan (NonParametric) bir yapıda olduğunu göstermektedir ($p < 0.05$). Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için istenen normal dağılım ve varyansların eşitlikleri varsayımları karşılanmadığından, uygulanacak farklılık analizleri için Non- parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine göre Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği Puanlarına ilişkin Mann Whitney-U Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	Sıra Ort.	U	p
Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	Kadın	176	3,86	179,99	11.178	*,005
	Erkek	155	3,63	150,12		
RFÖ1 (Haz ve Eğlence)	Kadın	176	3,90	177,88	11.549	*,016
	Erkek	155	3,70	152,51		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	Kadın	176	3,77	181,80	10.858,500	*,001
	Erkek	155	3,44	148,05		
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	Kadın	176	4,00	177,27	11.656,500	*,022
	Erkek	155	3,69	153,20		

Tablo 3'te Mann-Whitney U testi sonuçları sunulmuş olup; kadın ve erkek katılımcılar arasında Rekreasyonel Farkındalık Ölçeğinin tüm alt boyutları (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) puanları bakımından anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir ($*p < 0.05$). Kadın katılımcıların Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği puanları (Ortc.=3,86) erkek katılımcıların Rekreasyonel Farkındalık Ölçeği puanlarından (Ortc.=3,63) anlamlı şekilde daha yüksektir ($U=11.178, p=,005$). Kadın katılımcıların “haz ve eğlence” altboyutu puanları (Ortc.=3,90) erkek katılımcıların “haz ve eğlence” alt boyutu puanlarından

(Ortc.=3,70) anlamlı biçimde daha yüksektir ($U=11.159, p=,016$). Kadınların “sosyal başarı” puanları (Ortc.=3,77) erkeklerin “sosyal başarı” alt boyutu puanlarından (Ortc.=3,44) anlamlı şekilde daha yüksektir ($U=10.858,500; p=,001$). Kadın katılımcıların “kendini geliştirme” alt boyutu düzeyleri (Ortc.=4,00) erkek katılımcıların “kendini geliştirme” alt boyutu puanlarından (Ortc.=3,69) anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur ($U=11.656,500; p=,022$).

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre göre Rekreatif Farkındalık Ölçeği Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	p
Rekreatif Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	9.sınıf	138	3,86	3,247	,355
	10.sınıf	125	3,70		
	11.sınıf	47	3,70		
	12. sınıf	21	3,92		
RFÖ1 (Haz ve Eğlence)	9.sınıf	138	4,00	3,338	,336
	10.sınıf	125	3,80		
	11.sınıf	47	3,70		
	12. sınıf	21	3,80		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	9.sınıf	138	3,80	2,552	,466
	10.sınıf	125	3,61		
	11.sınıf	47	3,66		
	12. sınıf	21	3,77		
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	9.sınıf	138	4,00	2,992	,393
	10.sınıf	125	3,92		
	11.sınıf	47	3,38		
	12. sınıf	21	4,00		

Tablo 4’te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf düzeylerinin (9., 10., 11. ve 12. Sınıf) Rekreatif Farkındalık Ölçeğinin tüm alt boyutları (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 5. Katılımcıların Aile Gelir Durumları Değişkenine bakımından Rekreatif Farkındalık Ölçeği Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	H	p
Rekreatif Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	Düşük	53	2,148	,342
	Orta	262		
	Yüksek	16		
RFÖ1 (Haz ve Eğlence)	Düşük	53	2,448	,294
	Orta	262		
	Yüksek	16		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	Düşük	53	2,641	,267
	Orta	262		
	Yüksek	16		
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	Düşük	53	,837	,658
	Orta	262		
	Yüksek	16		

Tablo 5’te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri (düşük, orta, yüksek) bakımından Rekreatif Farkındalık Ölçeği alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 6. Katılımcıların Ebeveynlerinin Birlikte Olma Değişkeni bakımından Rekreatyonel Farkındalık Ölçeğine ait Puanlarının Farklılıklarına ilişkin Mann-Whitney U Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	Sıra Ort.	U	P
Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	Birlikte	297	3,80	169,03	4.418, ¹	,088
	Ayrı	34	3,43	139,51		
RFÖ1(Haz ve Eğlence)	Birlikte	297	3,80	167,17	4.702	,511
	Ayrı	34	3,80	155,79		
RFÖ2(Sosyal Başarı)	Birlikte	297	3,66	168,46	4.318,500	,167
	Ayrı	34	3,52	144,51		
RFÖ3(Kendini Geliştirme)	Birlikte	297	3,92	170,10	4.426	*,021
	Ayrı	34	3,34	130,18		

Tablo 6 kapsamında sunulmuş olan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre katılımcıların ebeveynlerinin birlikte olmaları bakımından sadece Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği “kendini geliştirme” alt boyutunda anlamlı farklılık bulunduğu belirlenmiştir (* $p<0.05$). Anne ve babası birlikte olan katılımcıların “kendini geliştirme” puanları (Ortc.=3,92), ebeveynleri birlikte olmayan katılımcıların puanlarından (Ortc.=3,34) anlamlı şekilde daha yüksektir ($U=4.426, p=,021$).

Tablo 7. Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine göre Rekreatyonel Farkındalık Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	p
Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	İlkokul	155	3,73	2,849	,331
	Ortaokul	83	3,78		
	Lise	67	3,73		
	Lisans ve üzeri	26	3,86		
RFÖ1 (Haz ve Eğlence)	İlkokul	155	3,70	3,938	,268
	Ortaokul	83	3,80		
	Lise	67	3,90		
	Lisans ve üzeri	26	4,00		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	İlkokul	155	3,61	2,884	,410
	Ortaokul	83	3,66		
	Lise	67	3,72		
	Lisans ve üzeri	26	3,86		
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	İlkokul	155	3,92	4,836	,184
	Ortaokul	83	3,94		
	Lise	67	3,90		
	Lisans ve üzeri	26	4,11		

Tablo 7’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Katılımcıların anne eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği ve alt boyutları (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 8. Katılımcıların Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği Puanlarının, Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine bakımından incelenmesine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	p
Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	İlkokul	120	3,87	2,536	,469
	Ortaokul	93	3,78		
	Lise	85	3,63		
	Lisans ve				

RFÖ1(Haz ve Eğlence)	üzeri	33	3,80	2,057	,561
	İlkokul	120	3,95		
	Ortaokul	93	3,80		
	Lise	85	3,80		
	Lisans ve üzeri	33	3,90		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	İlkokul	120	3,66	1,114	,774
	Ortaokul	93	3,66		
	Lise	85	3,61		
	Lisans ve üzeri	33	3,72		
	İlkokul	120	4,00	6,296	,098
RFÖ3 (Kendini Geliştirme)	Ortaokul	93	3,92		
	Lise	85	3,76		
	Lisans ve üzeri	33	3,92		
	İlkokul	120	4,00		
	Ortaokul	93	3,92		

Tablo 8’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Katılımcıların baba eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği ve alt boyutları (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 9. Katılımcıların Bir Gün İçerisinde Kendilerine Ayırdıkları Boş zaman Değişkeni Bakımından Rekreatyon Farkındalık Ölçeği Düzeyleri Farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	H	p
Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği (RFÖ)	Hiç	26	,098	,992
	1-3 saat	152		
	3-5 saat	103		
	5 saat ve üzeri	50		
RFÖ1(Haz ve Eğlence)	Hiç	26	3,821	,281
	1-3 saat	152		
	3-5 saat	103		
	5 saat ve üzeri	50		
RFÖ2 (Sosyal Başarı)	Hiç	26	,413	,937
	1-3 saat	152		
	3-5 saat	103		
	5 saat ve üzeri	50		
RFÖ3(Kendini Geliştirme)	Hiç	26	,846	,838
	1-3 saat	152		
	3-5 saat	103		
	5 saat ve üzeri	50		

Tablo 9’da Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Katılımcıların bir gün içerisinde kendilerine ayırdıkları boş zaman değişkeni bakımından Rekreatyonel Farkındalık Ölçeği ve alt boyutları (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Liselerde eğitim görmekte olan öğrencilerin rekreatyonel farkındalık düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelemesi amaçlanmıştır. Yapılan anketlerin analiz sonuçlarına göre öğrencilerin en yüksek farkındalığı kendini geliştirme alt boyutunda görülürken, en düşük farkındalığı ise sosyal başarı alt boyutunda görülmektedir (Tablo 2). Rekreatyonel farkındalık, insanların rekreatyon etkinliklerinden sonra bu etkinliklerin bireylere sağladığı katkılarla ilgili yaşadığı farkındalık durumuyla ilişkilidir (Mannell ve Stynes, 1991). Bu açıdan baktığımızda çalışmamızın analiz sonuçlarıyla literatürün bir bütünlük içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Yapmış olduğumuz çalışmada lise öğrencilerinin Rekreatif Farkındalık Ölçeğinin cinsiyet değişkenine göre tüm alt boyutlarında (haz ve eğlence, sosyal başarı, kendini geliştirme) anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların Rekreatif Farkındalık Ölçeği puanları ve “haz ve eğlence”, “sosyal başarı”, “kendini geliştirme” alt boyutları erkek katılımcıların Rekreatif Farkındalık Ölçeği puanlarından anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo3)

Çalışmamızda lise öğrencilerinin Rekreatif Farkındalık Ölçeğinin ebeveynlerinin birlikte olmaları açısından bakıldığında bir tek “kendini geliştirme” alt boyutunda anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo6). Anne ve babası birlikte olan katılımcıların “kendini geliştirme” puanları, ebeveynleri birlikte olmayan katılımcıların puanlarından anlamlı şekilde daha yüksektir.

Çalışmamızın analiz sonuçlarına göre Rekreatif Farkındalık ölçeğinin diğer değişkenlerinde (Aile gelir durumları, Anne ve babanın eğitim düzeyi, Bir gün içerisinde kendilerine ayırdıkları boş zaman ve Sınıf düzeyi) anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Bir gün içerisinde kendilerine ayırdıkları boş zaman değişkeninde de benzer şekilde [Ekinci\(2017\)](#) “sosyal başarı” ve “kendini geliştirme” alt boyutlarında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Analiz sonuçlarına göre Rekreatif Farkındalık Ölçeğinin sınıf düzeyi değişkeninde de aynı şekilde [Üstün ve Aktaş Üstün \(2020\)](#) de anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilerek benzerlik göstermektedir.

5. ÖNERİLER

Bu çalışmamızın amacı literatüre Rekreatif Farkındalık Ölçeğinin lise öğrencilerine uygulayıp katkı sağlamaktır. Lakin bu uygulama daha fazla lise öğrencilerine ulaşarak, lise öğrencileri ile rekreatif farkındalık ile ilgili çalışmalar ve etkinlikler yapılarak genişletilip geliştirilebilir. Bunun sonucunda lise öğrencilerinin rekreatif etkinliklere farkındalıkları artacağı gibi etkinliklere olan ilgi, istekleri ve alacakları haz da doğru orantılı bir şekilde artacaktır. Ayrıca bu durum lise öğrencilerinin kendilerini geliştirmelerine ve sosyal başarılarına katkı sağlamakla kalmayıp psikolojik, fizyolojik olarak da rahatlamalarına mutlu bireyler olarak hayatlarını sürdürmelerine yardımcı olacaktır.

6. KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2014). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlilik-Güvenirlik: SPSS’de Çözümleme Adımları İle Birlikte*, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Altunkasa, M., Uzun, G., (1991). Rekreatif Planlamada Arz ve Talep. Çukurova Üniversitesi Yayınları: 6-80, Adana. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (2), 248 – 252.
- Barnett, L. A. (2005). Measuring the abcs of leisure experience: Awareness, boredom, challenge, distress. *Leisure Sciences*, 27(2), 131-155.
- Baştürk, R. (2011). *Bütün Yönleriyle SPSS Örnekli Nonparametrik İstatistiksel Yöntemler*. Anı Yayıncılık.
- Büküşoğlu, N., Bayturan A.F.(2005).Serbest Zaman Etkinliklerini Gençlerin Psikososyal Durumlarına İlişkin Algısı Üzerindeki Rolü, *Ege tıp dergisi*, 44 (3),173-177.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak E.K., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş., Demirel F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 6. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, M., Kaya, A., Budak, D., Bozoğlu, M. S., & Er, Y. (2021). Effect of Covid-19 pandemic on recreational awareness and quality of life. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 23(2), 197-207.
- Ekinci, N. E., Demirel, M., Demirel, D. H., & Işık, U. (2015). Lise öğrencilerinin yalnızlık algılarının rekreatif etkinliklere katılımları ve bireysel değişkenlere göre incelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 71-78.

- Ekinci, N. E. (2017). *Üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinlikler hakkındaki farkındalıklarının araştırılması*. (Doktora tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Gökçe, H. (2015). *Rekreasyonel Etkinliklerin Üniversiteye Giriş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Öz-Yeterlik, Sınav Kaygısı Ve Serbest Zaman Doyum Düzeyleri Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Karaküçük, S. (1999), *Rekreasyon ve Boş Zamanları Değerlendirme*, 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Er, Y. & Kılıçman, İ. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Tatminine Ulaşmaları Yolunda, Rekreasyonel Farkındalık ve Sosyal Medya Bağımlılığının Olası Etkileri*. İstanbul: Efe Akademi Yayıncılık.
- Kılıçman, İ. (2020). *Rekreasyon Farkındalığı ve Sosyal Medya Bağımlılığının Yaşam Doyumu Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Karaman.
- Lorcu, F. (2015). *"Örneklerle veri analizi SPSS uygulamalı."* Ankara: Detay Yayıncılık 1 (2015).
- Mannell, R.C. and Stynes D.J. (1991). A retrospective: the benefits of leisure. In B.L. Driver, P.J. Brown & G.L. Peterson (Eds.). *Benefits of leisure*. Stage College, PA: Venture Publishing, pp. 461-473.
- Murathan, T., Türker, A. ve Murathan, F. (2019). Investigation of University Students Attitudes toward Leisure Time Activities (Ardahan University Sample). *Turkish Journal of Sport and Exercise*. 21 (2): 162-169.
- Orhunbilge, N. (2000), *Örnekleme Yöntemleri ve İstatistik Testleri*, Avcıol Basım Yayın, 2.Baskı, İstanbul.
- Tezcan, M. (1978), Boş zamanların değerlendirilmesi sorununun sosyolojik ve eğitimsel yönleri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 11(1), 165-179.
- Tsaur, S. H., Liang, Y. W., ve Hsu, H. J. (2012). A multidimensional measurement of work- leisure conflict. *Leisure Sciences*, 34(5), 395-416.
- Tütüncü, Ö., (2012), Rekreasyon ve Rekreasyon Terapisinin Yaşam Kalitesindeki Rolü, work- leisure conflict. *Leisure Sciences*, 34(5), 395-416.
- Üstün, Ü.D., Üstün, N.A. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Etkinliklerin Faydaları Hakkındaki Farkındalıklarının İncelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 38-48.
- Yaşartürk, F. (2013). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Eğilimlerinin Belirlenmesi Bartın İli Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, U. (2020). *Ortaokul Yöneticilerinin Rekreasyon Farkındalık Algı Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). T.C. Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Batman.
- Zorba, E. (2008). Türkiye’de Rekreasyona Bakış Açısı ve Gelişimi, *Gazi Haber Dergisi*, 52-55

Covid-19 Salgını'nın Bist 30 Endeksindeki Holdinglerin ve Yatırım Şirketlerinin Finansal Tablolarına Etkisi: Yatay Analiz Yöntemiyle Bir Bakış

Gökhan YALÇIN^a

^a Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye - gokhan.yalcin1090@gmail.com - ORCID NO: 0000-0003-4871-2093

Öz

Aralık 2019'da ortaya çıkmış ve hızlı bir şekilde yayılarak tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi sosyal ve ekonomik bir krize dönüşmüştür ve çoğu işletmenin finansal performansını olumsuz etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı Borsa İstanbul'da işlem gören ve BIST 30 endeksi kapsamında bulunan holdinglerin ve yatırım şirketlerinin finansal tablolarının Covid-19 pandemisinden ne şekilde etkilendiğinin analiz edilmesidir. BIST 30'daki holdinglerin ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait finansal tabloları yatay analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analizde kullanılan finansal tablolar bilanço olup, veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan elde edilmiştir. Sonuç olarak BIST 30'da yer alan holdinglerin ve yatırım şirketlerinin, Covid-19 salgınının yol açtığı küresel ekonomik krizden olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Bu anlamda, holdinglerin ve yatırım şirketlerinin özellikle kısa vadeli yükümlülükleri ve borçlanma oranlarında olağan dışı artışlar gözlemlenmiş, karlılık oranlarında da aynı ölçüde azalmalar tespit edilmiştir. Salgının etkisinin; mali kuruluş olan holding ve yatırım şirketlerinde ciddi anlamda önem arz ettiği izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, BIST 30, Mali Tablolar Analizi, Yatırım Şirketleri.

The Effect of the Covid-19 Output On the Financial Statements of Bist 30 Index Holdings and Investment Companies: A Look By Horizontal Analysis Method

Abstract

The Covid-19 pandemic, which emerged in December 2019 and spread rapidly and affected the whole world, turned into a social and economic crisis. It has adversely affected the financial performance of many businesses. The aim of this study is to analyze how the financial statements of holdings and investment companies traded in Borsa Istanbul and included in the BIST 30 index are affected by the Covid-19 pandemic. The financial statements of the holdings and investment companies in BIST 30 for the years 2019 and 2020 were analyzed using the horizontal analysis method. The financial statements used in the analysis are the balance sheet and the data was obtained from the Public Disclosure Platform. As a result, it has been determined that the holdings and investment companies in BIST 30 were adversely affected by the global economic crisis caused by the Covid-19 epidemic. In this sense, extraordinary increases were observed in the short-term liabilities and borrowing rates of holdings and investment companies, and decreases were observed in the profitability ratios at the same rate. The effect of the epidemic; It has been observed that it is of serious importance in holding and investment companies, which are financial institutions.

Keywords: Covid-19, BIST 30, Financial Statements Analysis, Investment Companies.

Received : 2022-06-18

Accepted : 2022-06-26

Published : 2022-10-27

Cite as : Yalçın, G. (2022). Covid-19 Salgını'nın Bist 30 Endeksindeki Holdinglerin Ve Yatırım Şirketlerinin Finansal Tablolarına Etkisi: Yatay Analiz Yöntemiyle Bir Bakış. *Anatolia Social Research Journal* , 1(1), 63-79

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The Covid-19 pandemic, which has affected the whole world, has turned into a social and economic crisis. It has adversely affected the financial performance of most businesses, except for companies operating in some exceptional sectors. This event, which turned into a global social and economic crisis in a short time, had a strong impact on the performances of businesses operating in Turkey. Although there are differences on the basis of business and sector, this effect was generally negative. The aim of this study is to analyze how the financial statements of holdings and investment companies traded in Borsa Istanbul and included in the BIST 30 index are affected by the Covid-19 pandemic.

Desing/ Methodology/ Approach

The method used in the study is basically descriptive analysis and data analysis. In this context, the balance sheets of the holdings and investment companies in BIST 30 for the years 2019 and 2020 were analyzed using the horizontal analysis (comparative financial statement analysis) method. The financial table used in the analysis is the balance sheet, and the data related to these are obtained from the Public Disclosure Platform (KAP). The data were obtained from the annual balance sheets of 7 holding and investment companies in BIST 30 for the years 2019 and 2020. The 7 holding and investment companies indexed in BIST 30 are as follows; Doğan Group of Companies Holding A.Ş. , Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş., Kardemir Karabük Iron and Steel Industry and Trade Inc., Koç Holding A.Ş., Tav Airports Holding A.Ş., Tekfen Holding A.Ş. , Turkey Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. are businesses.

Findings

There are balance sheet figures of 7 holding and investment companies indexed in BIST 30. The balance sheet contains figures for both 2019 and 2020. Balance sheet figures are annual. The change in these figures is reflected as both the amount and the proportional change (% rate) in the table below. The analysis evaluations and results of the holdings and investment companies in BIST 30, respectively, are as follows:

-Doğan Group of Companies Holding A.Ş. is a holding operating in various sectors. When the balance sheet of the enterprise is examined, it is seen that its profit has increased by 125% in 2020 compared to the previous year. The company also strengthened its capital structure by increasing its equity by 23%. The company, which increased its financial investments, showed an increase of 106% in this item in 2020. The reason for the 25% increase in the stocks of the company and the emphasis on financial investments is the stagnation in the real sector. However, the company's short-term borrowings decreased by 2% in 2020, while its long-term borrowings increased by 78% in the same year. Therefore, the company chose to meet its financing needs with long-term borrowing. The increase of 120% in the Bank Loans item indicates that the company obtains the financing from the banks.

-Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. is a holding operating in various sectors. When the balance sheet of the enterprise is analyzed, it is seen that its profit has increased by 26% in 2020 compared to the previous year. The company also strengthened its capital structure by increasing its equity by 16%. There is an astronomical increase of 3229% in the commercial receivables of the company. This may indicate that the risk level of the enterprise has increased. However, while the company's short-term borrowings increased by 33% in 2020, this increase was due to its debts to banks. Likewise, long-term borrowings increased by 17% in the same year. While the indebtedness level of the company increases, the fact that the indebtedness is mostly stemming from short-term debts increases the risk level.

- Kardemir Karabuk Iron and Steel Industry and Trade Inc. is a holding operating in various sectors. The business has been adversely affected by the pandemic, and its profitability rates have decreased. The figures in the financial statements show that the business has become more risky. When the balance sheet of the enterprise is analyzed, it is seen that the profit obtained in 2020 decreased by 25% compared to the previous year. The Company's Cash and Cash Equivalents increased by as much as 570%. This is an indication that the business is affected by the recession in the real sector. However, while the company's short-term borrowings

increased by 2177% in 2020, this increase was due to its debts to banks. As a matter of fact, bank loans increased by 2403% in the same year. While the indebtedness level of the company increases, the fact that the indebtedness is mostly stemming from short-term debts increases the risk level.

-Koç Holding A.Ş. is a holding operating in various sectors. Although the business does not seem to be adversely affected by the pandemic, the company's profitability has increased, but its financial structure has become more risky. When the balance sheet of the business is analyzed, it is understood that it has made 111% more profit in 2020 compared to 2019. The company's Cash and Cash Equivalents also increased by 60% compared to 2019. This is an indication that the business is affected by the recession in the real sector. However, the short-term portion of the company's long-term borrowings increased by 527% in 2020, while its long-term borrowings increased by 182% in total. The Company's Receivables from Finance Sector Activities increased by 11378%. This may be a harbinger of losses or liquidity problems that may occur in the future. However, the company has strengthened its capital by increasing its equity of the parent company by 28% in 2020.

-Tav Airports Holding A.Ş. operates in the aviation industry. Sectors such as aviation, tourism and transportation are the sectors that have been hit hardest by the pandemic. Therefore, Tav Airports Holding A.Ş. has also been adversely affected by the epidemic. The profitability of the company, which lost 2.2 billion TL in 2020, decreased by 196% compared to the previous year. The company's long-term debts increased by 33% in 2020, while its short-term borrowings increased by 106% in the same year. Currency translation differences in the company's balance sheet increased by 68%. All these may be a harbinger of liquidity problems that may occur in the future. In addition, the company has strengthened its capital by increasing its equity of the parent company by 25% in 2020.

-Tekfen Holding A.Ş. is a holding operating in various sectors. The business has been adversely affected by the pandemic. When the balance sheet of the enterprise is analyzed, it is seen that it lost 60 million TL in 2020 and its profitability decreased by 104% in the same year compared to 2019. The company's Cash and Cash Equivalents also increased by 20% compared to 2019. This is an indication that the business is affected by the recession in the real sector. However, the company's long-term and short-term borrowings increased by 27% and 360%, respectively, in 2020. This indicates that the company's indebtedness has increased significantly. This is a development that increases the risk. It is seen that the stocks of the company increased by 40% in 2020 compared to the previous year. This situation indicates the stagnation in real activities.

-Turkey Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. It is a business operating in various sectors. The business does not seem to have been affected much by the pandemic. When the balance sheet of the enterprise is analyzed, it is seen that its profitability in 2020 increased by 12% compared to 2019. The company's Cash and Cash Equivalents also increased by 12% compared to 2019. This is not a radical increase given the other businesses surveyed. The company's financial investments increased by 407% in 2020. This is an indication that the business is affected by the recession in the real sector. However, the company's long-term borrowings increased by 18% in 2020, while its short-term borrowings decreased by 15% in the same year. This is a positive situation for the company's indebtedness. Because it indicates that the short-term liquidity risk is reduced. It is observed that the equity of the company's parent company increased by 52% in 2020 compared to the previous year. This situation shows that the company is going to strengthen its capital as a precautionary measure.

As a result, it has been determined that most of the companies in BIST 30 were adversely affected by the Covid-19 outbreak, as in every global crisis. The impact of the Covid-19 outbreak differs on a sectoral basis. As seen in our study, it has been observed that holding and investment companies indexed in BIST 30 generally prefer to strengthen their capital.

Practical Implications

Although the Covid-19 epidemic emerged in December 2019, it started to show its first effects globally at the beginning of 2020. For this reason, the data were separated as pre-crisis and post-crisis, and the data of the 2019 balance sheet (annual balance sheet) was based on the pre-crisis period, while the post-crisis period

was analyzed with the help of the data in the 2020 (annual) balance sheet. The fact that Covid-19 is a new case and there is not enough information and research on this subject is one of the limitations of the study.

Originality/ Value

In the study, only the data of 7 holding and investment companies indexed in BIST 30, one of the stock indices within Borsa Istanbul, were analyzed and the others were excluded. The balance sheets of the holdings and investment companies in BIST 30 for the years 2019 and 2020 were analyzed using the horizontal analysis method. In the direction of the study, there is no study that has been researched and conducted before. In the study, analysis of BIST 30 indexed company data, examination of holding and investment companies, comparison and analysis of the years before and after Covid-19 with the horizontal analysis method; demonstrates the originality of the study.

1. GİRİŞ

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi sosyal ve ekonomik bir krize dönüşmüştür. Bazı istisnai sektörlerde faaliyette bulunan firmalar dışında çoğu işletmelerin finansal performansını olumsuz etkilemiştir. Kısa bir süre içerisinde küresel çapta sosyal ve ekonomik bir krize dönüşen bu olay Türkiye’de faaliyette bulunan işletmelerin performanslarını da güçlü bir şekilde etkilemiştir. İşletme ve sektör bazında farklılık arz etse de bu etki genel manada negatif şekilde gerçekleşmiştir. Bu kısımda Covid-19 pandemisinin BIST 30’da endekslenen holding ve yatırım şirketlerinin mali performansları üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

Mali tablolar analizi, işletmelerin geçmiş ve mevcut durumlarını izlemenin yanı sıra gelecekteki durumlarını da analiz etmeye olanak sağlamaktadır. Böylece işletmelerin güçlü ve zayıf yanları, karşı karşıya olduğu riskler ve gelecekte karşılaşılabileceği tehlikeler ve fırsatlar da analiz edilebilir. Mali tablolar analizi statik ve dinamik analiz olmak üzere iki temel bileşenden oluşur. Statik analiz işletmenin belli bir andaki durumunun analiz edilmesi iken dinamik analizde ise işletmenin durumu belli bir süreci kapsayacak şekilde gerçekleştirilir (Demir, 2020: 413-414). Dolayısıyla, bu çalışmada kullanılan analiz yöntemi, dinamik analiz kapsamına dahildir. Mali tablolar analizinde birçok analiz metodu bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanları ise karşılaştırmalı analiz (yatay analiz), yüzde yöntemiyle analiz (dikey analiz), eğilim yüzdeleri analizi (trend analizi) ve rasyo (oran) analizidir (Demir, 2020: 414).

Çalışmada kullanılan yöntem temelde betimsel analiz ve veri analizidir. Bu kapsamda, BIST 30’daki holdinglerin ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait bilançoları yatay analiz (karşılaştırmalı mali tablolar analizi) yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizde kullanılan finansal tablo bilanço olup bunlara ilişkin veriler ise Kamuyu Aydınlatma Platformu’ndan (KAP) elde edilmiştir. Veriler BIST 30’un içerisinde bulunan 7 adet holding ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yılları için yıllık bilançolarından elde edilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmanın araştırma soruları şunlardır:

- (i) “Covid-19 pandemisi BIST 30’da faaliyette bulunan holding ve yatırım şirketlerinin finansal tablolarında (mali performanslarında) özel bir etki yaratmış mıdır”?
- (ii) “Bu etkinin varlığı varsayımı altında, etkinin nicel ve nitel temelde özellikleri (yönü, büyüklüğü vs.) nelerdir?”

Covid-19 salgını Aralık 2019’da ortaya çıkmış olmakla birlikte küresel çapta ilk etkilerini 2020 yılı başında göstermeye başlamıştır. Bu sebeple veriler kriz öncesi ve kriz sonrası olarak ayrılmış olup kriz öncesi için 2019 yılı bilançosuna (yıllık bilanço) ait veriler temel alınmışken kriz sonrası süreç ise 2020 yılı (yıllık) bilançosundaki veriler yardımı ile analiz edilmiştir. Covid-19’un görece yeni bir vaka olması ve bu konuda yeterli düzeyde bilgi ve araştırmanın bulunmuyor olması çalışmanın kısıtlarındandır. Bununla birlikte, çalışmada yalnızca Borsa İstanbul bünyesindeki pay endekslerinden olan BIST 30’da endekslenen 7 adet holding ve yatırım şirketine ait veriler analiz edilmiş olup diğerleri kapsam dışı tutulmuştur.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1. Covid-19 Salgınının Etkileri

Covid-19 salgınının işletmelerin mali performanslarına etkilerini incelemiş olan akademik çalışma sayısı oldukça az sayıda olmakla birlikte hızla bir şekilde artış göstermektedir. Covid-19'un borsalar üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların önemli bir kısmı salgının borsa endeks rakamları ya da pay senedi getirileri üzerindeki etkisine odaklanmış olup finansal durum analizi gerçekleştiren çalışma sayısı ise sınırlıdır. Yine de literatür incelemesinde bir takım akademik çalışmalar karşımıza çıkmaktadır.

[Demir \(2020\)](#) Covid-19 salgınının BIST 100'de işlem gören şirketlerin üzerinde meydana getirdiği etkileri oran analizi yöntemi ile incelediği çalışmasında Covid-19 pandemisinin incelenen ülkelerin finansal tablolarını etkilediği fakat bu etkinin sektörel bazda farklılıklar arz ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Benzer şekilde, [Peker ve Demirhan \(2020\)](#) Covid-19 pandemisinin BIST'te işlem gören pay senetlerinin getirileri ile getirilerin volatiliteleri üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında bu etkinin sektörel bazda farklılık arz ettiğini tespit etmişlerdir. Bu farklılığın ise temelde ilgili sektörlerin küresel ekonomiye olan bağlantıları, teknoloji düzeyleri ve de ürün ve emek hareketliliği ile olan ilişkilerinden kaynaklandığını tespit etmişlerdir.

[Baur ve Trench \(2020\)](#) Covid-19 salgınının Avustralya Borsası'na kayıtlı olan ASX100 bünyesindeki şirketlerin mali performansları üzerindeki etkisini ve bu işletmelerin Covid-19 pandemisine karşı ne tür tedbirler aldığını araştırmışlardır. Salgının şirketlere farklı düzeylerde etki ettiğini ve işletmelerin bu negatif etkilere karşı sermaye artırımı, kemer sıkma politikaları, kâr payı ödemelerinin ötelenmesi gibi politikalar ile karşılık verdiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca salgının yıkıcı etkilerinin sektörel bazda farklılık arz ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

[Yıldırım ve Kılıç \(2021\)](#) Covid-19 pandemisinin işletmeler üzerindeki olası etkilerini araştırdıkları makalelerinde BIST Ulaştırma Endeksi'nde 6-2019, 9-2019, 12-2019, 3-2020, 6-2020 ve 9-2020 dönemlerinde faaliyette bulunan işletmelerin finansal tablolarını incelemişlerdir. Finansal tablolardaki rakamlardan elde edilen finansal oranlara göre ulaştırma sektöründe faal bulunan işletmelerin salgın öncesi ve sonrası finansal yapı, karlılık, likidite ve varlık kullanım oranları incelenmiş ve sektördeki işletmelerin Covid-19 salgınından olumsuz şekilde etkilendiği tespit edilmiştir.

2.2. BIST 30 Endeksi

Borsa İstanbul (BIST) bünyesinde çeşitli endeks ve endeks grupları (sınıflandırmaları) mevcuttur. Bunlar piyasa hareketlerinin izlenebilmesi, ihraca konu olan finansal ürünlere dayanak varlık olmaları ve de kolektif yatırım araçları açısından bir çeşit karşılaştırma kıstası olarak kullanılmaları gibi amaçlarla oluşturulmuştur. BIST bünyesindeki bu endeks grupları;

- BIST Pay Endeksleri,
- BIST KYD Endeksleri,
- BIST Strateji Endeksleri
- BIST Altına Dayalı Endeksler olmak üzere dört ana grup altında toplanır ([BIST, 2021a](#)).

Bahsi geçen endeks gruplarından BIST Pay Endeksleri BIST'te işlem görmekte olan payların fiyat ve getiri performanslarının gruplar hâlinde ölçülebilmesi amacıyla oluşturulmuştur ([BIST, 2021b: 1](#)). BIST pay endekslerinden BIST 100 Endeksi BIST pay piyasası için temel endekstir, Yıldız Pazar işlem görmekte olan şirketlerden seçilen toplam 100 paydan oluşur, BIST 50 ve BIST 30'daki payları da kapsar. Benzer şekilde, BIST 50 Endeksi de Yıldız Pazar'da işlem görmekte olan şirketlerden seçilen toplam 50 paydan oluşur, BIST 30'daki payları da kapsar. BIST 30 Endeksi ise yine Yıldız Pazar'da işlem gören şirketlerden oluşan toplam 30 paydan oluşur ([BIST, 2021b: 6](#)). Bunların dışında BIST Bankacılık endeksi, BIST Temettü endeksi, BIST Temettü 25 endeksi ve BIST KOBİ Sanayi endeksi gibi başka endeksler de bulunmaktadır. BIST pay piyasası için temel endeks pozisyonunda bulunan BIST 100 endeksi piyasa ve işlem hacmi bakımından en yüksek ilk 100 hisse senedinden oluşur. Bu kural BIST 50 ve BIST 30 için de sırasıyla piyasa ve işlem hacmi bakımından en yüksek ilk 50 ve ilk 30 pay olmak üzere aynen geçerlidir.

3. YÖNTEM

Borsa İstanbul bünyesindeki pay endekslerinden olan BIST 30’da endekslenen 7 adet holding ve yatırım şirketine ait veriler analiz edilecek olup, diğerleri kapsam dışı tutulacaktır. Çalışmada, BIST 30’daki holdinglerin ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait bilançoları yatay analiz (karşılaştırmalı mali tablolar analizi) yöntemi ile analiz edilecektir.

4. BULGULAR

Aşağıda yer alan Tablo 1’de BIST 30 kapsamında endekslenen işletmelerin listesi sektörel olarak sınıflandırılmış şekilde yer almaktadır.

Tablo 1. BIST 30 Endeksindeki Şirketlerin Listesi

N O	İŞLETME ADI	SEKTÖR
1	EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI T.A.Ş.	İMALAT / ANA METAL SANAYİ
2	GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.	İMALAT / KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER
3	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.	İMALAT / KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER
4	SASA POLYESTER SANAYİ A.Ş.	İMALAT / KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER
5	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.	İMALAT / KİMYA İLAÇ PETROL LASTİK VE PLASTİK ÜRÜNLER
6	ARÇELİK A.Ş.	İMALAT / METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI
7	FORD OTOMOTIV SANAYİ A.Ş.	İMALAT / METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI
8	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	İMALAT / METAL EŞYA MAKİNE ELEKTRİKLİ CİHAZLAR VE ULAŞIM ARAÇLARI
9	KOZA ALTIN İŞLETMELERİ A.Ş.	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI / KÖMÜR VE LİNYİT MADENCİLİĞİ
1	KOZA ANADOLU METAL MADENCİLİK İŞLETMELERİ A.Ş.	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI / METAL CEVHERİ MADENCİLİĞİ
1	AKBANK T.A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	YAPI VE KREDİ BANKASI	MALİ KURULUŞLAR / BANKALAR
1	EMLAK KONUT GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIĞI A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI
1	DOĞAN ŞİRKETLER GRUBU HOLDİNG A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
1	HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
2	KARDEMİR KARABÜK DEMİR ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
2	KOÇ HOLDİNG A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
2	TAV HAVALİMANLARI HOLDİNG A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ

2	TEKFEN HOLDİNG A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
2	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.	MALİ KURULUŞLAR / HOLDİNGLER VE YATIRIM ŞİRKETLERİ
2	ASELSAN ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	TEKNOLOJİ / SAVUNMA
2	BİM BİRLEŞİK MAĞAZALAR A.Ş.	TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET, LOKANTALAR VE OTELLER / PERAKENDE TİCARET
2	TURKCELL İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş.	ULAŞTIRMA, DEPOLAMA VE HABERLEŞME / HABERLEŞME
2	TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.	ULAŞTIRMA, DEPOLAMA VE HABERLEŞME / HABERLEŞME
2	PEGASUS HAVA TAŞIMACILIĞI A.Ş.	ULAŞTIRMA, DEPOLAMA VE HABERLEŞME / ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA
3	TÜRK HAVA YOLLARI A.O.	ULAŞTIRMA, DEPOLAMA VE HABERLEŞME / ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA

Kaynak: (KAP, 2021a.)

Çalışma da, BIST 30’da endekslenen 7 adet mali kuruluşlar/holdingler ve yatırım şirketlerine ait veriler analizleri bulunmaktadır. BIST 30’daki holdinglerin ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait bilançoları yatay analiz (karşılaştırmalı mali tablolar analizi) yöntemi ile analiz edilecektir.

Aşağıdaki tablolarda sırasıyla; Tablo 2’de Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. işletmesine, Tablo 3’de Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. işletmesine, Tablo 4’te Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi Ve Ticaret A.Ş. işletmesine, Tablo 5’te Koç Holding A.Ş. işletmesine, Tablo 6’da Tav Havalimanları Holding A.Ş. işletmesine, Tablo 7’de Tekfen Holding A.Ş. işletmesine, Tablo 8’de Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. işletmesine ait bilanço rakamları yer almaktadır.

Bilançoda hem 2019 yılı hem de 2020 yılına ait rakamlar bulunmaktadır. Bilanço rakamları yıllıktır. Bu rakamlardaki değişim ise aşağıdaki tabloda hem tutar hem de oransal değişim (% oran) olarak yansıtılmıştır.

Tablo 2. Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. Bilanço Rakamları

DOĞAN ŞİRKETLER GRUBU HOLDİNG A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	31.12.2020	31.12.2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	2.905.947	3.278.832	-372.885	-11%
Finansal Yatırımlar	2.424.023	1.177.726	1.246.297	106%
Türev Araçlar	22.683	18.993	3.690	19%
Stoklar	778.944	621.783	157.161	25%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	8.177.654	6.988.247	1.189.407	17%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	192.089	202.845	-10.756	-5%
Ticari Alacaklar	33.033	26.083	6.950	27%
Maddi Duran Varlıklar	1.741.232	1.102.314	638.918	58%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	1.162.973	663.874	499.099	75%
Ertelenmiş Vergi Varlığı	111.516	97.796	13.720	14%

TOPLAM DURAN VARLIKLAR	5.515.549	4.252.344	1.263.205	30%
TOPLAM VARLIKLAR	13.693.203	11.240.591	2.452.612	22%
KAYNAKLAR				
KISAVADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	1.701.390	1.740.974	-39.584	-2%
İhraç Edilmiş Borçlanma Araçları	21.570	136.713	-115.143	-84%
Banka Kredileri	88.508	71.071	17.437	25%
İlişkili Taraflara Ticari Borçlar	1.726	363	1.363	375%
Türev Araçlar	41.263	339	40.924	12072%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	2.887.079	2.831.079	56.000	2%
UZUNVADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	1.061.045	596.455	464.590	78%
Banka Kredileri	896.923	407.133	489.790	120%
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	274.575	128.885	145.690	113%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	1.427.887	778.172	649.715	83%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	4.314.966	3.609.251	705.715	20%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	8.439.989	7.136.609	1.303.380	18%
Ödenmiş Sermaye	2.616.938	2.616.938	0	0%
Net Dönem Karı veya Zararı	1.390.240	616.789	773.451	125%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	9.378.237	7.631.340	1.746.897	23%
TOPLAM KAYNAKLAR	13.693.203	11.240.591	2.452.612	22%

Tablo 3. Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. Bilanço Rakamları

HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	2020	2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	19.828.118	22.447.203	-2.619.085	-12%
Finansal Yatırımlar	35.799.568	28.210.697	7.588.871	27%
Vadeli Mevduatlar	16.348	0	16.348	
Türev Araçlar	8.463.520	3.137.883	5.325.637	170%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	269.491.344	206.970.925	62.520.419	30%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	73.524.030	62.169.382	11.354.648	18%

Ticari Alacaklar	566	17	549	3229%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Alacaklar	116.970.690	100.134.183	16.836.507	17%
Türev Araçlar	14.455.362	13.490.781	964.581	7%
Maddi Duran Varlıklar	7.959.621	7.295.877	663.744	9%
Ertelenmiş Vergi Varlığı	719.275	353.154	366.121	104%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	231.767.030	199.376.954	32.390.076	16%
TOPLAM VARLIKLAR	501.258.374	406.347.879	94.910.495	23%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	13.713.590	10.342.807	3.370.783	33%
Banka Kredileri	13.713.590	10.342.807	3.370.783	33%
Uzun Vadeli Borçlanmaların Kısa Vadeli Kısımları	20.387.488	15.312.189	5.075.299	33%
Banka Kredileri	20.053.065	15.005.313	5.047.752	34%
Ticari Borçlar	5.023.674	3.995.658	1.028.016	26%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar	292.375.186	237.928.489	54.446.697	23%
Türev Araçlar	5.795.534	1.790.818	4.004.716	224%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	351.320.596	278.812.101	72.508.495	26%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	40.094.326	34.414.620	5.679.706	17%
Banka Kredileri	38.494.543	32.736.661	5.757.882	18%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar	18.066.046	14.463.018	3.603.028	25%
Türev Araçlar	9.108.320	7.271.155	1.837.165	25%
Ertelenmiş Gelirler (Müşteri Sözleşmelerinden Doğan Yükümlülüklerin Dışında Kalanlar)	137.410	83.279	54.131	65%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	73.154.884	61.058.335	12.096.549	20%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	424.475.480	339.870.436	84.605.044	25%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	37.996.499	33.258.317	4.738.182	14%
Ödenmiş Sermaye	2.040.404	2.040.404	0	0%
Net Dönem Karı veya Zararı	4.767.573	3.779.736	987.837	26%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	76.782.894	66.477.443	10.305.451	16%

Tablo 4. Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Bilanço Rakamları

KARDEMİR KARABÜK DEMİR ÇELİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	31.12.2020	31.12.2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	1.440.224.611	214.925.986	1.225.298.625	570%

Finansal Yatırımlar	2.912	39.349.751	-39.346.839	-100%
Ticari Alacaklar	1.280.971.039	963.888.795	317.082.244	33%
Türev Araçlar		13.226.171	-13.226.171	-100%
Diğer Dönen Varlıklar	23.273.597	11.698.643	11.574.954	99%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	4.931.643.736	3.332.149.150	1.599.494.586	48%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	485.969	485.969	0	0%
Diğer Alacaklar	3.430.226	277.896	3.152.330	1134%
Maddi Duran Varlıklar	5.819.238.652	5.605.754.579	213.484.073	4%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	31.646.996	32.042.651	-395.655	-1%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	5.887.884.803	5.693.929.674	193.955.129	3%
TOPLAM VARLIKLAR	10.819.528.539	9.026.078.824	1.793.449.715	20%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	271.157.387	11.907.322	259.250.065	2177%
İlişkili Olmayan Taraflardan Kısa Vadeli Borçlanmalar	271.157.387	11.907.322	259.250.065	2177%
Banka Kredileri	269.916.367	10.782.326	259.134.041	2403%
Uzun Vadeli Borçlanmaların Kısa Vadeli Kısımları	444.620.759	416.163.327	28.457.432	7%
Ticari Borçlar	2.518.507.322	2.259.398.988	259.108.334	11%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	4.818.318.091	3.153.937.096	1.664.380.995	53%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	1.533.267.857	1.528.333.955	4.933.902	0%
Banka Kredileri	1.532.637.212	1.526.920.933	5.716.279	0%
Ticari Borçlar	79.269.519	58.525.280	20.744.239	35%
İlişkili Olmayan Taraflara Ticari Borçlar	79.269.519	58.525.280	20.744.239	35%
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	170.884.887	175.719.686	-4.834.799	-3%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	2.098.116.567	1.991.259.013	106.857.554	5%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	6.916.434.658	5.145.196.109	1.771.238.549	34%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	3.903.094.137	3.880.882.922	22.211.215	1%
Ödenmiş Sermaye	1.140.000.000	1.140.000.000	0	0%
Net Dönem Karı veya Zararı	60.651.819	80.645.302	-19.993.483	-25%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	3.903.093.881	3.880.882.715	22.211.166	1%
TOPLAM KAYNAKLAR	10.819.528.539	9.026.078.824	1.793.449.715	20%

Tablo 5. Koç Holding A.Ş. Bilanço Rakamları

KOÇ HOLDİNG A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	31.12.2020	31.12.2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	60.360.801	37.816.360	22.544.441	60%
Finansal Yatırımlar	6.126.643	0	6.126.643	
Ticari Alacaklar	20.478.731	19.272.813	1.205.918	6%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Alacaklar	157.462.310	1.371.816	156.090.494	11378%
Türev Araçlar	2.317.060	401.156	1.915.904	478%
Stoklar	18.651.844	17.430.843	1.221.001	7%
Diğer Dönen Varlıklar	24.809.568	2.742.046	22.067.522	805%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	341.574.474	82.228.762	259.345.712	315%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	73.171.712	1.579.942	71.591.770	4531%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Alacaklar	137.770.791	935.471	136.835.320	14627%
Maddi Duran Varlıklar	38.520.817	30.153.905	8.366.912	28%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	12.932.015	7.658.671	5.273.344	69%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	288.526.070	69.114.826	219.411.244	317%
TOPLAM VARLIKLAR	630.100.544	151.343.588	478.756.956	316%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	23.766.653	13.641.034	10.125.619	74%
Uzun Vadeli Borçlanmaların Kısa Vadeli Kısımları	47.957.577	7.644.733	40.312.844	527%
Ticari Borçlar	29.039.594	26.727.432	2.312.162	9%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar	274.101.362	0	274.101.362	
Türev Araçlar	4.688.529	124.311	4.564.218	3672%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	414.492.964	59.026.121	355.466.843	602%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	110.083.014	39.010.324	71.072.690	182%
Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar	3.069.577	0	3.069.577	
Türev Araçlar	6.748.047	142.587	6.605.460	4633%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	127.536.528	42.665.432	84.871.096	199%

TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	542.029.492	101.691.553	440.337.939	433%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	46.342.139	36.282.060	10.060.079	28%
Ödenmiş Sermaye	2.535.898	2.535.898	0	0%
Net Dönem Karı veya Zararı	9.272.570	4.391.159	4.881.411	111%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	88.071.052	49.652.035	38.419.017	77%
TOPLAM KAYNAKLAR	630.100.544	151.343.588	478.756.956	316%

Tablo 6. Tav Havalimanları Holding A.Ş. Bilanço Rakamları

TAV HAVALİMANLARI HOLDİNG A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	31.12.2020	31.12.2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	5.443.456	3.882.681	1.560.775	40%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	9.770.948	7.169.674	2.601.274	36%
Ticari Alacaklar	281.263	330.794	-49.531	-15%
Maddi Duran Varlıklar	1.642.771	1.368.222	274.549	20%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	15.474.535	11.526.381	3.948.154	34%
Ertelenmiş Vergi Varlığı	290.198	176.971	113.227	64%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	22.253.260	18.387.169	3.866.091	21%
TOPLAM VARLIKLAR	32.024.208	25.556.843	6.467.365	25%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	5.294.844	2.564.644	2.730.200	106%
Uzun Vadeli Borçlanmaların Kısa Vadeli Kısımları	1.125.545	948.177	177.368	19%
Diğer Borçlar	4.381.939	1.196.083	3.185.856	266%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	11.549.353	5.994.319	5.555.034	93%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	5.584.889	4.212.464	1.372.425	33%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	12.055.157	10.853.155	1.202.002	11%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	23.604.510	16.847.474	6.757.036	40%
ÖZKAYNAKLAR				
Yabancı Para Çevrim Farkları	6.558.916	3.899.004	2.659.912	68%
Net Dönem Karı veya Zararı	-2.283.284	2.368.497	-4.651.781	-196%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	8.419.698	8.709.369	-289.671	-3%
TOPLAM KAYNAKLAR	32.024.208	25.556.843	6.467.365	25%

Tablo 7. Tekfen Holding A.Ş. Bilanço Rakamları

TEKFEN HOLDİNG A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	2020	2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	3.259.116	4.094.625	-835.509	-20%
Finansal Yatırımlar	82.118	12.782	69.336	542%
Ticari Alacaklar	2.038.851	1.953.336	85.515	4%
Diğer Alacaklar	81.642	62.273	19.369	31%
Türev Araçlar	9.046	211	8.835	4187%
Stoklar	2.033.545	1.448.934	584.611	40%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	9.013.197	9.217.274	-204.077	-2%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	1.414.920	393.868	1.021.052	259%
Maddi Duran Varlıklar	2.576.975	2.135.206	441.769	21%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	136.095	106.459	29.636	28%
Ertelenmiş Vergi Varlığı	111.413	155.943	-44.530	-29%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	4.903.836	3.445.874	1.457.962	42%
TOPLAM VARLIKLAR	13.917.033	12.663.148	1.253.885	10%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	1.875.394	407.897	1.467.497	360%
Ticari Borçlar	3.418.087	3.330.480	87.607	3%
Kısa Vadeli Karşılıklar	596.524	357.635	238.889	67%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	7.474.512	6.645.129	829.383	12%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	272.613	215.458	57.155	27%
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	101.374	76.179	25.195	33%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	631.621	521.149	110.472	21%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	8.106.133	7.166.278	939.855	13%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	5.730.139	5.428.680	301.459	6%
Net Dönem Karı veya Zararı	-60.125	1.420.750	-1.480.875	-104%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	5.810.900	5.496.870	314.030	6%
TOPLAM KAYNAKLAR	13.917.033	12.663.148	1.253.885	10%

Tablo 8. Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. Bilanço Rakamları

TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş.				
	DÖNEM		DEĞİŞİM	
HESAP ADI	31.12.2020	31.12.2019	TUTAR	ORAN
DÖNEN VARLIKLAR				
Nakit ve Nakit Benzerleri	9.354.964	8.368.913	986.051	12%
Finansal Yatırımlar	2.159.846	426.120	1.733.726	407%
Ticari Alacaklar	4.352.606	3.572.022	780.584	22%
Türev Araçlar	4.941	25.764	-20.823	-81%
TOPLAM DÖNEN VARLIKLAR	21.216.994	17.241.254	3.975.740	23%
DURAN VARLIKLAR				
Finansal Yatırımlar	1.716.184	2.537.234	-821.050	-32%
Diğer Alacaklar	94.003	12.409	81.594	658%
Maddi Duran Varlıklar	16.240.518	14.684.667	1.555.851	11%
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	908.154	630.387	277.767	44%
TOPLAM DURAN VARLIKLAR	23.011.042	21.509.584	1.501.458	7%
TOPLAM VARLIKLAR	44.228.036	38.750.838	5.477.198	14%
KAYNAKLAR				
KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Kısa Vadeli Borçlanmalar	2.251.342	2.634.647	-383.305	-15%
Türev Araçlar	53.762	23.587	30.175	128%
Kısa Vadeli Karşılıklar	248.634	155.830	92.804	60%
TOPLAM KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	8.238.478	8.191.171	47.307	1%
UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER				
Uzun Vadeli Borçlanmalar	12.491.577	10.594.795	1.896.782	18%
Uzun Vadeli Karşılıklar	614.167	451.185	162.982	36%
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	209.453	196.946	12.507	6%
TOPLAM UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	13.498.325	11.426.282	2.072.043	18%
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	21.736.803	19.617.453	2.119.350	11%
ÖZKAYNAKLAR				
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	22.194.395	14.622.505	7.571.890	52%
Ödenmiş Sermaye	3.063.214	2.250.000	813.214	36%
Sermaye Düzeltme Farkları	320.075	181.426	138.649	76%
Net Dönem Karı veya Zararı	2.138.037	1.904.534	233.503	12%
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	22.491.233	19.133.385	3.357.848	18%
TOPLAM KAYNAKLAR	44.228.036	38.750.838	5.477.198	14%

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada, BIST 30'daki 7 adet holdinglerin ve yatırım şirketlerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait bilançoları yatay analiz (karşılaştırmalı mali tablolar analizi) yöntemi ile analiz edilmiştir. BIST 30'daki holdinglerin ve yatırım şirketlerinin sırası ile analiz değerlendirmeleri ve sonuçları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Tablo 2'de yer alan; Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir holdingdir. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında karını bir önceki yıla oranla %125 oranında arttırdığı görülmektedir. Şirket ayrıca özkaynaklarını %23 oranında arttırarak sermaye yapısını güçlendirmiştir. Finansal Yatırımlarını arttıran şirket bu kalemde 2020 yılında %106'lık bir artış sergilemiştir. Şirketin stoklarındaki %25'lik artış ve finansal yatırımlara ağırlık verilmesinin sebebi reel sektördeki durgunluktur. Bununla birlikte şirketin kısa vadeli borçlanmaları 2020'de 2% oranında azalırken uzun vadeli borçlanmaları ise aynı sene 78% oranında artmıştır. Dolayısıyla şirket finansman ihtiyacını uzun vadeli borçlanma ile sağlama yoluna gitmiştir. Banka Kredileri kalemindeki 120%'lik artış ise şirketin finansmanı bankalardan sağladığına işaretler.

Tablo 3'te yer alan; Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir holdingdir. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında karını bir önceki yıla oranla %26 oranında arttırdığı görülmektedir. Şirket ayrıca özkaynaklarını %16 oranında arttırarak sermaye yapısını güçlendirmiştir. Şirketin ticari alacaklarında ise 3229%'luk düzeyde astronomik bir artış söz konusu. Bu ise işletmenin risk düzeyinin arttığının göstergesi olabilir. Bununla birlikte şirketin kısa vadeli borçlanmaları 2020'de 33% oranında artarken bu artış bankalara olan borçlardan kaynaklanmıştır. Aynı şekilde, uzun vadeli borçlanmalar da aynı sene 17% oranında artmıştır. Şirketin borçluluk düzeyi artarken borçluluğun büyük oranda kısa vadeli borçlardan kaynaklanması ise risk düzeyini arttırmaktadır.

Tablo 4'te yer alan; Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir holdingdir. İşletme pandemiden olumsuz şekilde etkilenmiş, karlılık oranları azalmıştır. Finansal tablolarındaki rakamlar ise işletmenin daha riskli hale geldiğini göstermektedir. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında elde ettiği karın bir önceki yıla göre 25% azaldığı görülmekte. Şirketin Nakit ve Nakit Benzerleri 570% gibi yüksek bir oranda artmıştır. Bu ise işletmenin reel sektördeki durgunluktan etkilendiğinin göstergesidir. Bununla birlikte şirketin kısa vadeli borçlanmaları 2020'de 2177% oranında artarken bu artış bankalara olan borçlardan kaynaklanmıştır. Nitekim aynı yıl banka kredileri 2403% artış sergilemiştir. Şirketin borçluluk düzeyi artarken borçluluğun büyük oranda kısa vadeli borçlardan kaynaklanması ise risk düzeyini arttırmaktadır.

Tablo 5'de yer alan; Koç Holding A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir holdingdir. İşletme pandemiden olumsuz şekilde etkilenmemiş görünse de şirketin karlılığı artmış olsa da finansal yapısının daha riskli hale geldiği görülmektedir. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında 2019'a göre 111% oranında daha fazla kar elde ettiği anlaşılmakta. Şirketin Nakit ve Nakit Benzerleri de 2019'a nazaran 60% gibi yüksek bir oranda artmıştır. Bu ise işletmenin reel sektördeki durgunluktan etkilendiğinin göstergesidir. Bununla birlikte şirketin uzun vadeli borçlanmaların kısa vadeli kısımları 2020'de 527% oranında artarken uzun vadeli borçlanmaları da toplamda 182% oranında artmıştır. Şirketin Finans Sektörü Faaliyetlerinden Alacakları ise tam 11378% oranında artmıştır. Bu durum ilerleyen dönemlerde meydana gelebilecek olan zarar veya likidite sıkıntılarının habercisi olabilir. Bununla birlikte şirket 2020'de ana ortaklığa ait özkaynaklarını 28% oranında arttırarak sermayesini güçlendirmiştir.

Tablo 6'da yer alan; Tav Havalimanları Holding A.Ş. havacılık sektöründe faaliyet göstermektedir. Havacılık, turizm, ulaşım gibi sektörler ise pandemiden en ağır darbe alan sektörlerdir. Dolayısıyla Tav Havalimanları Holding A.Ş. de salgından önemli ölçüde olumsuz olarak etkilenmiştir. 2020 yılında 2,2 milyar TL zarar eden şirketin karlılığı bir önceki yıla göre 196% oranında azalmıştır. Şirketin uzun vadeli borçları 2020'de 33% oranında artarken kısa vadeli borçlanmaları da aynı yıl 106% oranında artmıştır. Şirketin bilançosundaki yabancı para çevrim farkları ise 68% oranında artış sergilemiştir. Tüm bunlar ilerleyen

dönemlerde meydana gelebilecek olan likidite sıkıntılarının habercisi olabilir. Bununla birlikte şirket 2020’de ana ortaklığa ait özkaynaklarını 25% oranında arttırarak sermayesini güçlendirmiştir.

Tablo 7’de yer alan; Tekfen Holding A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir holdingdir. İşletme pandemiden olumsuz şekilde etkilenmiştir. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında 60 milyon TL zarar ettiği ve aynı yıl karlılığının 2019’a göre 104% oranında azaldığı görülmektedir. Şirketin Nakit ve Nakit Benzerleri de 2019’a nazaran 20% oranında artmıştır. Bu ise işletmenin reel sektördeki durgunluktan etkilendiğinin göstergesidir. Bununla birlikte şirketin uzun vadeli borçlanmaları ve kısa vadeli borçlanmaları 2020’de sırasıyla 27% ve 360% oranında artış göstermiştir. Bu ise şirketin borçluluğunun önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Bu riski arttıran bir gelişmedir. Şirketin stoklarının da 2020 yılında bir önceki yıla göre 40% arttığı görülmekte. Bu durum ise reel faaliyetlerdeki durgunluğa işarettir.

Tablo 8’de yer alan; Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan bir işletmedir. İşletme pandemiden çok fazla etkilenmemiş görülmekte. İşletmenin bilançosu incelendiğinde 2020 yılında karlılığının 2019’a göre 12% oranında artış gösterdiği görülmektedir. Şirketin Nakit ve Nakit Benzerleri de 2019’a nazaran 12% oranında artmıştır. Bu incelenen diğer işletmeler de göz önüne alındığında radikal bir artış değildir. Şirketin finansal yatırımları ise 2020’de 407% oranında artmıştır. Bu durum işletmenin reel sektördeki durgunluktan etkilendiğinin göstergesidir. Bununla birlikte şirketin uzun vadeli borçlanmaları 2020’de 18% artarken kısa vadeli borçlanmaları ise aynı sene 15% oranında azalma göstermiştir. Bu ise şirketin borçluluğu açısından olumlu bir durumdur. Çünkü kısa vadeli likidite riskinin azaldığına işarettir. Şirketin ana ortaklığa ait özkaynaklarının da 2020 yılında bir önceki yıla göre 52% düzeyinde arttığı görülmekte. Bu durum ise şirketin önlem olarak sermayesini güçlendirme yoluna gittiğini göstermektedir.

Sonuç olarak BIST 30’da yer alan şirketlerin çoğunun her küresel krizde olduğu gibi, Covid-19 salgınından da olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Covid-19 salgının etkisi sektörel bazda farklılık göstermektedir. Çalışmamızda görüldüğü üzere, BIST 30’da endekslenen holding ve yatırım şirketleri genel olarak sermayesini güçlendirme yoluna gittiği görülmüştür.

6. KAYNAKÇA

- Baur, Dirk G. ve Trench, A. (2020). Covid-19 infection of Australian companies Erişim: <https://ssrn.com/abstract=3609110>, erişim tarihi: 14.08.2021.
- BIST (2021a). Erişim: <https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/2915/bist-endeksleri>, erişim tarihi: 07.08.2021.
- BIST (2021b) BIST Piyasa Değeri Ağırlıklı Pay Endeksleri Temel Kuralları, Borsa İstanbul, erişim: <https://www.borsaistanbul.com/files/bist-piyasa-degeri-agirlikli-pay-endeksleri-temel-kurallari.pdf>, erişim tarihi: 08.08.2021.
- BIST (2021c) Erişim: <https://www.borsaistanbul.com/tr/sayfa/246/kotasyon-sartlari>, erişim tarihi: 05.08.2021.
- Demir, Z. (2020). Covid-19’un BİST 100’deki şirketlerin mali tabloları üzerindeki etkisinin oran yöntemi ile analizi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2), 408-438. doi: 10.17218/hititsosbil.810202.
- Demirhan, E. (2020) COVID-19 Küresel Salgınının Türkiye CDS Primlerine ve BİST 100 Endeksine Etkisi, TEPAV Değerlendirme Notu: 2020-09, <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10101>, erişim tarihi: 12.08.2021.
- Dünya Bankası & IMF (2005) “Financial Sector Assesment: A Handbook”, DOI: 10.1596/978-0-8213-6432-1.
- Dünya Bankası (2020a). Erişim: The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World (worldbank.org), erişim tarihi: 13.08.2021.
- <https://tr.investing.com/indices/ise-30-historical-data>
- <https://tr.investing.com/indices/ise-30-historical-data>
- <https://tr.investing.com/indices/ise-30-historical-data>
- İSO (2009A), http://www.iso.org.tr/tr/web/statiksayfalar/Mecelis_Konusmalari_22-07-09.aspx.
- Kamuyu Aydınlatma Platformu (2021) Erişim: <https://www.kap.org.tr/tr/Pazarlar>, erişim tarihi: 05.08.2021.

- KAP (2021a) Erişim: <https://www.kap.org.tr/Endeksler>, erişim tarihi: 13.08.2021.
- Peker, Yakup; Demirhan, Ecem (2020). Covid-19 Küresel Salgınının Borsa İstanbul'daki Sektörel Etkileri. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, N202012, s. 1-
- WHO, (2021a). Erişim: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1, erişim tarihi: 05.08.2021.
- WHO, (2021b). Erişim: <https://www.who.int/news/item/13-10-2020-impact-of-covid-19-on-people's-livelihoods-their-health-and-our-food-systems#:~:text=The%20economic%20and%20social%20disruption,the%20end%20of%20the%20year.,> erişim: 17.08.2021.
- Yıldırım, Hayal; Kılıç, Meltem (2021) "Covid-19'un BIST'te Faaliyet Gösteren Ulaştırma Sektörlerinin Mali Tablolarına Etkisi", Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi, 1(1): 58-70.

Ortaokul Öğrencilerinin Rekreatyon Faaliyetlerine Katılım Zorlukları: Mut Örneği

Serkan ÇİFTÇİOĞLU^a

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - tekmeci753@gmail.com - ORCID No:0000-0001-7334-1461

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin rekreatyon faaliyetlerine katılım zorluklarını ortaya koymak ve bu zorluklara bir çözüm üretmektir. Günümüz de rekreatyon faaliyetlerine katılmanın bazı zorlukları görülmektedir. Araştırmada rekreatyon faaliyetlerine nelerin engel olduğu, ortaokul öğrencilerinin hangi zorlukları yaşayabileceği açıklanmıştır. Çalışmanın evreni Mersin'in Mut ilçesindeki ortaokullardır. Araştırmaya 52 kız 48 erkek öğrenci olmak üzere toplam 100 kişi katılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerden elde edilen veriler bilgisayar ortamına girilerek SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 27.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak; öğrencilerin rekreatyon faaliyetlerine katılım zorluklarının, boş zaman süresine ve cinsiyete göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreatyon, zaman, ortaokul

Challenges in Attending Recreational Activities for Secondary Students at Mut

Abstract

The aim of this study is reveal the difficulties of secondary school students' participation in recreational activities and find a solution to these difficulties. Today, some difficulties are seen in participating in recreational activities. In the research, what is the obstacle for recreational activities and what difficulties do middle school students have , declared that they can live. The center of the study is the secondary schools in the Mut district of Mersin. A total of 100 people, 52 women and 48 men, participated in the study. The data obtained from the scales used in the research were entered in the computer environment and analyzed using the SPSS program (Statistical Package for Social Sciences for Windows 27.00). As a result; it has been determined that the difficulties of students' participation in recreational activities differ according to leisure time and gender.

Keywords: Recreation, Time, Middle school

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The aim of this study is to reveal the difficulties of secondary school students' participation in recreational activities and to produce a solution to these difficulties. Recreation is very important for an individual. It plays a very important role in increasing the quality of life of people. Recreation is one of the important part of life that provides experiences that can describe positive developments in work life or other areas during a person's life. Effective use of free time by young people; It is important to prevent problems in terms of socio-cultural, economic, health and education. People can achieve many things in life by participating in recreational activities. For example, think of a student suffering from a mental problem, how does this

Received : 2022-02-15

Accepted : 2022-03-12

Published : 2022-10-27

Cite as : Çiftçiöğlu, S. (2022). Ortaokul Öğrencilerinin Rekreatyon Faaliyetlerine Katılım Zorlukları: Mut Örneği. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 80-90

mental problem show up in a student? His social environment may not be good, he may see himself alone in the class, sometimes children are a bit cruel, they are not at the level to think about this issue, to get rid of this situation, he can give himself to a recreational activity, he can participate a tennis course or sports club and make new friends there and start to express himself better.

It is also necessary to research whether there are necessary facilities to carry out recreational activities in places such as the province or district where they are located. Do the social environments make them happy? Do they feel safe there, has the institution provided an adequate security environment? Do they have the energy to participate in recreational activity? These are the factors that prevent recreational activities. Most importantly, do you have a financial situation? Can they adequately allocate a budget for monthly recreational activities? They should make an effort to participate in recreational activities by questioning them in this way and making a plan. The term "obstacle" in the literature of leisure time describes the reasons that prevent, limit and encounter people from participating in recreational activities in their free time. From another point of view, the reasons that come before them, the reasons that limit or prevent them are expressed with the concept of "obstacle". The decrease in the appropriate conditions for the participation of people in recreational activities, the decrease or disappearance of the availability of resources, the occurrence of situations that reduce their motivation can be an obstacle for the participation of the person in leisure activities. In particular, factors such as seasonal constraints, economic resources, social limitations, gender, physical resources and fashion prevent participation in recreational activities. Today, some difficulties are seen in participating in recreational activities. There are many factors that affect people's personalities. Family, society, friendship and biological factors are some of them and these factors affect participation in recreational activities.

Cultural barriers; Education, psychological, sociological, economic, demographic abilities and many different cultural factors affect their leisure activities. Educational barriers; Individuals who continue their education due to the lack of information are willing to participate in recreational activities, but they cannot participate in recreational activities. Social Barriers; The lack of friends and the social environment that people are in prevent participation in recreational activities. Economic barriers; one of the most important obstacles to participation in recreational activities in Turkey is the economic situation. Demographic barriers; when the restrictions in front of participation in recreational activities are examined according to demographic characteristics, there is a statistically significant difference between married and single individuals, and there is a difference in the level of disability between age groups. When the results are resulted, it has been seen a difference. For this reason, it is very important as it has a strong connection with demographic variables, and socio-demographic factors are another important factor that hinders leisure time. In the research, it is explained what hinders recreational activities and what difficulties secondary school students may experience.

Design/Methodology/Approach

In the study, data were collected by questionnaire technique. The questionnaire includes two different parts. These are the information form and the scale form. The universe of the study; In the 2021-2022 academic year, a total of 100 people who continue formal education in secondary schools in Mersin Province Mut district. The size of the sample was determined by obtaining information from the relevant Directorates of Mut District. In this context, the sample group of the research consisted of a total of 100 students, 52 women and 48 men. In the first part of the scale form, there is a "Personal Information Form" containing 12 questions in order to obtain the personal information of the individuals studying at secondary schools in Mut district of Mersin province. Scale of difficulty in participating in recreational activities: The scale of difficulty in participating in recreational activities was used. Five-point Likert-type evaluation is made. There are 16 questions. The researches of Oh and Caldwell (1999), Crawford and Jackson and Rucks (1995) were used to determine the factors affecting participation in recreational activities. Before the survey was conducted, the students were informed about the content and purpose of the study, after interviewing the authorized persons and units (MONE) and obtaining the necessary permissions, and then the data were collected using survey management. Data groups collected from the scales were analyzed by using SPSS for Windows 27.00 programs on the computer.

Findings

When the difficulties of participating in recreational activities of students were examined, it was determined that there were differences according to gender and leisure time. When we examine the gender in terms of participation in recreational activities, it is determined that the participation level of women in recreational activities is lower than that of men, and it is possible that the reasons for this are a traditional structure in the district where they live and this structure prevents girls from going out, that is, participating in a social environment.

The fact that the recreation activities are in the center is one of the obstacles, in this district where the study was conducted, the population is dominate numerically in the villages.

Practical Implications

In order to facilitate the participation of students in recreational activities, the municipality is required to provide transportation to the center on a certain day of the month or every two weeks. After providing this transportation, more attention will be paid to recreational activities. This interest and care will begin to change the structure of the society, projects will begin to be sent to the municipality by the public, and the society will begin to be in constant communication with each other. Social support personnel of the Directorate of National Education in the district are required to visit secondary schools and lead the activities in these schools on behalf of recreation. It would be appropriate for them to introduce the necessary recreation areas, who they will contact in these recreation areas, they are safe for themselves, they can go with their friends, there is no gender difference, they will support those who go to school, and explain to their families.

Originality/Value

When a key literature search was performed in this area, similar results were obtained with the findings of the present article. There are family, community, friendship and biological factors in the barriers to participation in recreational activities. (Keskin et al. 2015). Since most of the district lives in the village, there is a problem in coming to the center. Structural factors such as transportation, financial resources and business life make it difficult to participate in recreational activities (Gök and Uzun, 2015). With regard to the cultural structure of the district, the fact that women are a little behind compared to men also poses a major obstacle to participation in recreational activities. (Yurcu, 2016).

1. GİRİŞ

Genç bireylerin serbest zamanlarını verimli biçimde değerlendirmesi; eğitsel açıdan , sosyo- kültürel açıdan , ekonomik açıdan , sağlıksal ve eğitim açısından sorunlarının önlenme açısından önem arz eder (Korkmaz, 2000). Ortaokullar, öğrencilerini daha çok derse adapte etmeye çalışan onlara ahlakî düzeni, nasıl ahlaklı yaşayacaklarını, ailelerin bile veremeyeceği birçok konuda eğitim vermektedir. Bueğitimleri verirken öğrencilerin zamanını kötü kullanmalarını önererek onların daha verimli vakit geçirmelerini sağlamaktadırlar. Bu konuda rekreasyon faaliyetlerini öne çıkararak daha kaliteli bir hayat ortaya koymak daha sağlıklı bir yaşam sürmelerini sağlamak için okulda rekreasyonel faaliyetler yapmaktadırlar ve öğrencilerini rekreasyon faaliyetlerine yönlendirmektedirler. Rekreasyonu tanımlayacak olursak bireylerin iş dışındaki zamanlarda, kişisel gelişimlerini sağlamak, eğlenmek amacıyla gönüllü olarak katıldıkları faaliyetler bütünüdür (Kalkay, 2019).

Rekreasyon bir birey için oldukça önemlidir. İnsanların yaşam kalitesini arttırmakta oldukça büyük rol oynamaktadır. Rekreasyon, bir kişinin hayat süresince iş hayatındaki olumlu gelişmelere veyadiğer alanlara benzer şekilde tanımlayabilecek tecrübeler sağlayan yaşamın önemli parçalarından biridir. (Hajjar ve ark., 2016). İnsanlar rekreasyon faaliyetlerine katılarak hayatında birçok şeyi başarabilir. Mesela ruhsal problem çeken bir öğrenci düşünün, bu ruhsal problem bir öğrencide nasıl ortaya çıkar? Sosyal ortamı iyi olmayabilir, kendisini sınıfta yalnız görebilir, bazen çocuklar biraz gaddar olurlar bu konuyu düşünebilecek düzeyde olamazlar, bu durumdan kurtulmak için kendisini bir rekreasyon faaliyetine verebilir, bir tenis kursuna veya

spor kulübüne yazılabilir ve orada yeni arkadaşlar edinebilir ve kendisini daha iyi ifade etmeye başlayabilir. Bir yeteneği var ise bu yeteneği ortaya koyacaktır, ortaya çıkaracaktır. Rekreasyon faaliyetlerin sonucunda arkadaş edinebilip kendi yaşamını daha kaliteli bir hayata götürebilecektir. Yaşam kalitesini arttıran bir insan birçok işi başarabilir, başaran insan ileriki hayatında ne giyeceğini, nasıl yaşayacağını belirlemeye başlar yani kendisine bir hedef belirler ve artıkyaşam kalitesi git gide arttırabilir.

2. LİTERATÜR TARAMASI VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

2.1. Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımı Engelleyen Faktörler

Engel kavramı ; Bir hareket veya davranışın gerçekleşmesine mâni olan gerekçe veya sebeplerin birleşmesi sonucunda oluşan somut yada soyut yapı' (Lapa ve Tercan, 2013) şeklinde anlatılabilen 'engel' kavramı , başta rekreasyon alanı araştırmalarına çalışma konusu olan bir terimdir. Kişilerin rekreasyonel aktivitelere katılm sağlamalarını, rekreasyonel faaliyet hizmetlerini kullanım göstermelerini ve bu aktivitelerden zevk almalarını sınırlayan faktörler rekreasyon faaliyetlerine katılım engelleri olarak belirtildiği bilinmektedir (Çetinkaya ve ark., 2016). "Engel" terimi serbest zamanın alanyazınında "kişilerin serbest zamanlarında rekreatif aktivitelere katılımlarına engel olan, kısıtlayan ve kişiler tarafından karşılaşılan nedenler"i anlatmaktadır (Ayhan ve ark., 2018; Has, 2016; Gürbüz ve Karaküçük, 2007). Bir başka açıdan, kişinin serbest vakitlerinde rekreasyonel aktivitelere katılımları konusunda önlerine çıkan nedenler, sınırlayan yada mani olan sebepler "engel" kavramı ile ifade edilmektedir (Gürbüz ve Karaküçük, 2007). Kişilerin rekreasyonel faaliyetlere katılımlarına yönelik uygun şartların azalım göstermesi, kaynakların ulaşılabilirliğinin azalım göstermesi yada yok olması , güdülenmelerini azaltan durumların oluşması, kişinin serbest zaman faaliyetlerine katılımında engelleyici olabilmektedir (Ergül, 2008). Özellikle mevsimlik kısıtlar, ekonomik kaynak, sosyal sınırlama, cinsiyet, fiziksel kaynaklar ve moda gibi etmenler, rekreasyonel aktivitelere katılıma engel olmaktadır (Sevil, 2012).

İnsanlar bir birey olarak serbest zamanlarında rekreasyon faaliyetlerine katılmak ister, bu faaliyetlere katılırken bazı durumlarının müsait olması gerekmektedir. yetişkin olmayan bireyleri aileleri girişimci ruhlu yetiştirmesi gerekmektedir. Aileler çocuklara rekreasyon alanlarını tanıtmalı o alanlara götürüp öğrenmelerine yardımcı olması gerekmektedir. Çünkü kendi başına bir birey olmayan çocuk yalnız başına rekreasyon alanlarını araştıramaz bir rekreasyon faaliyetine katılamaz. Güvenlik açısından da sıkıntılar olabilir olası bir durumda çocukta büyük bir korkuya sebep olabilir ve çocuk bu korkuyu yaşadktan sonra bir daha girişim de bulunamayabilir hayat boyunca buna alışması gerekmektedir. Bulundukları il, ilçe gibi yerlerde rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerekli tesisler var mı? araştırmalarında gerekmektedir. Gittikleri sosyal ortamlar onları mutlu ediyor mu? Kendilerini orada güvenli hissediyorlarmı, yeterli güvenlik ortamını kurum sağlamış mı? Rekreasyon faaliyetine katılacak enerjileri var mı? Bunlar rekreasyon faaliyetlerini engelleyen faktörlerdir en önemlisi ise maddi durum var mı? Yeterli olarak aylık rekreasyon faaliyetlerine bir bütçe ayırabiliyorlar mı? Bunları bu şekilde sorgulayıp bir plan yaparak rekreasyon faaliyetlerine katılmaya çaba göstermeleri gerekmektedir.

Crawford ve ark. (1991) geliştirdiği kuram, kişilerin rekreasyonel faaliyetlere katılımlarını engelleyen genel üç boyut olan kısıtlar;

- içsel kısıtlar,
- kişiler-arası kısıtlar ,
- yapısal kısıtlar,

olduğunu belirtmiştir .

"İçsel kısıtlara "ilgi eksikliği, stres, depresyon, endişe, öz-yeterlilik vb." terimleri örnek verilebilir. Kişiler arası kısıtlardaysa, kişilerin rekreasyonel faaliyetlere katılım göstermesi için gerek olan "diğer kişilerin olmayışı ya da kişilerin yalnız katılmak istememesi" bulunmaktadır.Yapısal kısıtlara ise "parasal yetersizlik, zamansal yetersizlik, kötü hava, bilgi ve ulaşım eksikliği ", sosyal ve kültürel yapı vb. örnek gösterilebilir (Nyaupane ve Andereck, 2008)."

Yukarıdaki kısıtların etki kuvvetleri ise ,kişiler yada gruplara göre farklılık göstermektedir (Jackson, 2000). Örnek olarak, vakitleri çalışan bireylere oranla fazlalık gösteren öğrenci kesimi, ekonomik güç açısından çalışan bireylerden daha çok sınırlanmaktadır.

Rekreasyonel faaliyetlere katılım engelleri bireysel, bireyler arası ve yapısal olmak üzere üç çeşittir. Konuyla alakalı araştırmalarda “engeller”, “bariyerler”, “kısıtlamalar” yada “sınırlamalar” kavramları kullanıldığı gözlemlenmektedir (Tütüncü ve ark., 2011).

2.1.1. Bireysel Engeller

İnsanların kişiliklerine etki eden birçok etken vardır, aile ,toplum,arkadaşlık ve biyolojik etkenler bunların bazılarıdır ve bu etkenler rekreasyonel aktivitelere katılımı etkilemektedir(Keskin ve ark., 2015). Kültürel Engeller; Serbest vakitlerdeki hareketlerini eğitim, psikolojik , sosyolojik, ekonomik, demografik yetiler ve farklı birçok kültürel faktör etkilemektedir (Yurcu, 2016). Eğitimsel engeller; bilginin eksik oluşundan ötürü eğitimlerine devam eden bireyler rekreatif aktivitelere katılım göstermeye istekli olsalarda rekreasyonel faaliyetlere katılım gösteremezler (Bosna ve ark., 2017). Sosyal Engeller; arkadaşların eksik oluşu ve kişilerin içinde olduğu sosyal ortam rekreatif faaliyetlere katılıma engel teşkil eder (Serçek,2015). Ekonomik engeller; Türkiye’de rekreatif faaliyetlere katılımındaki en önemli engellerin başında ekonomi durumu gelmektedir (Ertüzün ve Fişekçioğlu, 2013). Demografik engeller; demografik özelliklere göre rekreatif aktivitelere katılımın önündeki kısıtlar incelendiğinde Evli ve bekâr bireylerin aralarında istatistiksel açıdan anlam teşkil eden farklılık vardır , yaş gruplarının arasındada engel seviyesinde farklılık vardır. Sonuçları değerlendirecek olursak, farklılık oluşmuştur. Bu sebeple demografik değişkenlerle kuvvetli bir bağ sahip olduğundan oldukça önem taşır ve sosyodemografik etkenler, serbest vakitleri engelleyen başka bi önem arz edenetkendir (Aşıkutlu ve Müderrisoğlu, 2010).

2.1.2. Bireyler Arası Engeller

İnsanlar arasında yetenek, eğitim, kültür ve fiziki bakımdan çeşitli farklılıklar bulunur insanların bazıları sayısal da bazı ise sözelde yeteneklidir. Rekreatif aktiviteler sosyal ortamda olduğu için toplum içerisinde birçok insan olacaktır ve bu insanlar yapılan etkinliklerde bireysel farklılıklarını ortaya koyacaklardır. Toplumda kendisinin beceri bakımından eksik gören insanlar bir daha o faaliyetlere katılımında kendisini eksik görecektir ve faaliyetine burada son verecektir. Bireyler arası farklılıklar bu tip sorunlara ortam çıkmasına neden olmaktadır. Aile engelleri; insanlar ailelerine bağımlı bireylerdir. Ailelerin hepsi birbirlerinden farklıdır, eğitim , kültür ve yaşama bakışları farklılık gösterir bundan dolayı ailelerin sosyolojik yaşantıları etkilenmektedir. Bazı aile ve fertler rekreatif faaliyetlere olumsuz bakabilirler bu durumda rekreasyonel faaliyetlere katılım sergilemede engel oluşturabilir. Çevre engelleri; insanlar doğrudan veya dolaylı olarak diğer bireylerden, doğadan ve sosyal çevreden etkilenen bir canlıdır (Öksüz,2012). Zaman engelleri; rekreatif çalışmalarda faaliyetlere katılmayı engelleyen boyutlardan birisi zaman kısıtıdır ve zaman kısıtının 4 alt boyutu bulunur (Gümüş ve Özgül Alay,2017);

1. serbest zaman sürelerinin uygun olmayışı.
2. sıkı çalışma süreleri.
3. serbest zamanın yetersiz olması.
4. Programlarının uygun olmaması.

2.1.3. Yapısal engeller

zaman, ulaşım, parasal kaynaklar, olanakların uygunluk durumu, hayat döngüsü, mevsim ve iş yaşamı gibi harici kısıtlardır. Bireysel engel boş zaman kısıtları içinde en güçlüsüdür, yapısal engeller ona oranla daha az güçlü bir engel türüdür (Çetinkaya,2016). Tesis yetersizliği; rekreasyonel faaliyetler için tesis imkanı gereklidir. Tesislerin yetersizliği için daha çok bölgesel yönetim güçlerine iş düşmektedir(Tez ve ark.,2014). Ulaşım yetersizliği; kentleşmenin temel olan bir problemde ulaşım sıkıntısıdır. Kişiler yaşadığı stresli kent ortamlarından uzaklaşması ve serbest zamanlarını iyi değerlendirmek amacıyla göl ve deniz kıyılarında serbest zamanlarını değerlendirmektedir. Ulaşım sorunları ise evlere yakın imkanların olmayışı ve ulaşımın vakit almasıdır (Gök ve Uzun, 2015).

Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir;

H1: Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu cinsiyete göre farklılaşmaktadır.

H2: Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu başarı durumuna göre farklılaşmaktadır.

H3: Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu gelire göre farklılaşmaktadır.

H4: Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu boş zaman süresine göre farklılaşmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Çalışmada veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket iki farklı bölümü içermektedir bunlar k.bilgi formu ve ölçek formu'dur

3.2. Evren-Örneklem

Çalışmanın evrenini; Mersin İli Mut İlçesinde 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında, Ortaokullarda örgün öğretime devam eden toplam 100 kişi oluşturmuştur. Örneklemen büyüklüğü Mut İlçesinin ilgili Müdürlüklerinden bilgi alınarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın örneklem grubunu 52 kadın, 48 erkek toplam 100 öğrenci oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Ölçek formunun birinci bölümünde, araştırmaya katılan Mersin ili Mut ilçesindeki ortaokullarda öğrenim gören bireylerin kişisel bilgilerini elde etmek amacıyla içerisinde 12 soru bulunan “Kişisel Bilgi Formu” bulunmaktadır

Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu ölçeği: Rekreatif faaliyetlerine katılım zorluğu ölçeğine kullanılmıştır. beşli Likert tipi değerlendirme yapılmaktadır.16 soru bulunmaktadır. Rekreatif aktivitelere katılmaya etki eden faktörlerin tespit edilmesinde Oh ve Caldwell (1999), Crawford ve diğ.(1991) ile Jackson ve Rucks (1995) araştırmalarından faydalanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Anket çalışması yapılmadan önce yetkili kişi ve birimlerle (MEB) görüşülüp gerekli olan izinler alındıktan sonra, anket uygulatılan öğrencilere çalışmanın içerik ve amacı hakkında bilgi verilmiştir, daha sonra veriler anket yönetimi kullanılarak toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Ölçeklerden toplanan veri grupları bilgisayarda SPSS for Windows 27.00 programlarından faydalanılarak analizleri yapılmıştır.

4. BULGULAR

Aşağıda farklılık analizleri kapsamında T testi ve Anova testi sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 1. Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeyinin Cinsiyete Göre Farklılıklarını tespit etmek için Bağımsız Gruplar Arasında Yapılmış olan T Testi

	Levene's Test for Equality of Variances			Ortalamaların Eşitliği için T testi						
	F	Sig.	T	df	Sig.(2-tailed)	Ortalama Fark	Standart Hata farkı	%95 güven aralığında fark		
								en düşük	en yüksek	
RE	Eşit varyansların kabulü	1,293	,258	- 3,187	98	,002	- ,55600	,17443	- ,90215	-,20984
	Eşit varyansların reddi			- 3,173	94,442	,002	- ,55600	,17524	-,90391	-,20808

Tablo 1. de görüldüğü üzere Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu düzeyinde cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Grup İstatistiği (Cinsiyet)

	CNS	N	Ort.	S.S
RE	Erkek	48	2,9191	,92186
	Kadın	52	3,4751	,82228

Tablo 3. Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeyinin Başarı Durumuna Göre Farklılığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik derecesi	KarelerOrt.	F	p
RE	Gruplar Arası	,039	2	,020	,023	,977
	Gruplar İçi	82,102	97	,846		
	Toplam	82,141	99			

Tablo 3.'de görüleceği üzere örneklem grubu oluşturan kişilerin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu düzeyinin başarı durumuna göre herhangi anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edilmesi için yapılmış olan ANOVA testi sonucu itibariyle gruplar arasında aritmetik ortalamalarda farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Grup İstatistiği (Başarı Durumu)

	Başarı Durumu	N	Ort	Standart Sapma
RE	Düşük	2	3,2941	0,16638
	Orta	62	3,1945	0,88634
	Yüksek	36	3,2271	0,98783
	Toplam	100	3,2082	0,91088

Tablo 5. Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeyinin Gelire Göre Farklılığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik derecesi	KarelerOrt.	F	p
RE	Gruplar Arası	1,465	3	,488	,581	,629
	Gruplar İçi	80,677	96	,840		
	Toplam	82,141	99			

Tablo 5.'de görüleceği üzere örneklem grubu oluşturan kişilerin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğu düzeyinin gelire göre herhangi anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edilmesi için yapılmış olan ANOVA testi sonucu itibariyle gruplar arasında aritmetik ortalamalarda farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 6. Grup İstatistiği (GELİR)

	Gelir	N	Ort	Standart Sapma
	1000-2000 TL	6	3,5784	0,4183

RE	2000-3000 TL	25	3,16	0,95766
	3000-4000 TL	29	3,3002	0,94646
	5000 TL ve üzeri	40	3,1162	0,91581
	Toplam	100	3,2082	0,91088

Tablo 7. Rekreatyonel Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeyinin Boş Zaman Süresine Göre Farklılığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler Ort.	F	p
RE	Gruplar Arası	9,588	3	3,196	4,229	,007
	Gruplar İçi	72,553	96	,756		
	Toplam	82,141	99			

Tablo 7.'de görüleceği üzere örneklem grubu oluşturan kişilerin Rekreatyonel Faaliyetlere Katılım Zorluğu düzeyinin boş zaman süresine göre herhangi anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edilmesi için yapılmış olan ANOVA testi sonucu itibarıyla gruplar arasında aritmetik ortalamalarda farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Grup İstatistiği (Boş Zaman Süresi)

Boş Zaman Süresi		N	Ort	Standart Sapma
RE	1-3 saat	18	3,4902	0,78116
	4-6 saat	33	3,2371	0,94433
	7-9 saat	29	3,4077	0,73183
	10 saat ve üzeri	20	2,6176	0,99067
	Toplam	100	3,2082	0,91088

Tablo 9. Boş Zaman Süresine Göre Rekreatyonel Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeylerine İlişkin Varyans Homojenlik Testi Sonuçları

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Ortalamaya Dayalı	1,837	3	96	,146

Tablo 10. Rekreatyonel Faaliyetlere Katılım Zorluğu Düzeyleri Puanlarının Boş Zaman Süresine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tukey Testi Sonuçları

	(I) boş zaman süre	(J) boş zaman süre	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	5% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
TukeyHSD	1-3 saat	4-6 saat	0,25312	0,25473	0,753	-0,4129	0,9191
		7-9 saat	0,08249	0,26086	0,989	-0,5996	0,7645
		10 saat ve üzeri					

			,87255*	0,28244	0,014	0,1341	1,611
	4-6 saat	1-3 saat	-0,25312	0,25473	0,753	-0,9191	0,4129
		7-9 saat	-0,17063	0,22127	0,867	-0,7492	0,4079
		10saat ve üzeri	0,61943	0,24635	0,064	-0,0247	1,2635
	7-9 saat	1-3 saat	-0,08249	0,26086	0,989	-0,7645	0,5996
		4-6 saat	0,17063	0,22127	0,867	-0,4079	0,7492
		10saat ve üzeri	,79006*	0,25268	0,012	0,1294	1,4507
	10 saat ve üzeri	1-3 saat	-,87255*	0,28244	0,014	-1,611	-0,1341
		4-6 saat	-0,61943	0,24635	0,064	-1,2635	0,0247
		7-9 saat	-,79006*	0,25268	0,012	-1,4507	-0,1294

Tablo 10. da görüldüğü üzere, örnekleme grubunu oluşturan katılımcıların Rekreatif Faaliyetlere Katılım Zorluğudüzeylerine göre aldıkları puanların çalışılan boş zaman süresine göre hangigruplar arasında anlamlı farklılıklar gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda söz konusu farklılığın, 1-3 saat grubu ile 10 saat ve üzeri grup arasında 1-3 saat grubu lehine;

5. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Öğrencilerin rekreasyon faaliyetlerine katılım zorlukları incelendiğinde cinsiyet ve boş zaman süresine göre farklılık olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyeti rekreasyon faaliyetlerine katılım açısından incelediğimizde kadınların rekreasyon faaliyetlerine katılım düzeylerinin erkeklere oranla daha düşük olduğu tespit edilip bunun sebeplerinin ise Yaşanılan ilçede geleneksel bir yapı olmasından bu yapının kız çocuklarının dışarıya çıkmasına yani sosyal bir ortama katılmasına engel olması muhtemeldir

Rekreatif faaliyetlere katılım zorluğu düzeyine boş zaman süresine göre bakacak olursak, 10 saat ve üzeri boş zamanı olan bireylerin rekreasyonel faaliyetlere katılım zorluğu oranı daha az çıkmıştır çünkü boş zamanlarının fazla olması kişilerin bu tür faaliyetlere zaman ayırmasını kolaylaştırır. Yaşanılan ilçede genel olarak bir maddi durum sıkıntısı ve boş zaman sıkıntısıdayaşınmaktadır. Geçim sıkıntısını gidermek için aileler zamanlarını çalışma hayatına bağlı olarak yaşamaktadır, bulunulan ilçede çiftçilik mesleği daha ağır bastığı için genel olarak aileler bu işi yapmaktadır, bu işi yapmanın sonucunda çiftçiler sabah erken gidip neredeyse güneşin batımına kadar bahçede durmaktadır, sadece boş zamanları, yağmurlu havalarda, soğuk havalarda ve aşırı sıcak havalardadır. Bu havalarda muhtemelen öğrencide rekreasyon faaliyetleri gösteremediği için yine rekreasyonel faaliyetlerden geri kalmaktadırlar.

Rekreatif faaliyetlerinin merkezde olması engel olan nedenlerden birisidir, çalışmanın yapıldığı bu ilçede genel olarak nüfus köylerde daha ağır basmaktadır. Bu durumda belediyenin toplu taşıma araçlarını ayın belli bir gününde veya iki haftada bir merkeze yönelik ulaşım sağlaması gerekmektedir. Bu ulaşımı sağladıktan sonra rekreasyonel faaliyetlere daha çok özen gösterilecektir, bu ilgi ve özen toplumun yapısını değiştirmeye başlayacak, halk tarafından artık belediyeye projeler gönderilmeye başlayacaktır ve toplum birbiri ile sürekli iletişim halinde olmaya başlayacaktır.

İlçede bulunan Milli eğitim müdürlüğü sosyal destek personellerine ortaokulları gezip bu okullarda rekreasyon adına çalışma yapılmasına öncülük etmeleri gerekmektedir. Gerekli rekreasyon alanlarını tanıtmaları, bu rekreasyon alanlarında kimler ile iletişime geçeceğini, kendileri için güvenli olduklarını, arkadaşları ile beraber gidebileceklerini, cinsiyet farkının olmadığını, okul olarak gidenleri destekleyeceklerine, ailelerine açıklamada bulunmaları uygun olur.

6. KAYNAKLAR

- Aşıkkutlu HS, Müderrisoğlu H. Rekreatif kısıtlayıcıların belirlenmesi: Ankara Harikalar Diyarı Parkı örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi 2010, 12(18): 11-9.
- Ayhan, C., Ekinci, N., E., Yalçın, I., & Yigit, S. (2018). Investigation of constraints to be occurred in participation to the leisure activities of high school students: Sample of Turkey. Educational Science, 8(86), 1-10.
- Bosna O, Bayazıt ŞB, Yılmaz O. Üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılımlarına engel olan faktörlerin incelenmesi (Üsküdar Üniversitesi örneği). CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2017, 13(2): 200-11.
- Crawford DW, Jackson EL, Godbey G. (1991). A hierarchical model of leisure constraints. Leisure Sciences, 13, 309-320.
- Çetinkaya, G., Yıldız, M., & Özçelik, M., A. (2016). Açık hava rekreatif kapsamında millipark kullanım engelleri. Mediterranean Journal of Humanities, 6(1), 99-114.
- Ergül, O., K. (2008). Üniversite gençliğinin sportif rekreatif etkinliklerine yönelik ilgileri ve katılma düzeylerinin belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Ertüzün E, Fişekçioglu B. Kırsal Alanlarda Yapılan Rekreatif Faaliyetlerin Bölgede Yaşayanlara Etkisi, KOP Bölgesi Üniversiteler Birliği Bildirisi Sempozyum Kitabı, 2013: 407-9.
- Gök H, Uzun O. Akarsu Koridorlarının Habitat Değerleri ve Bazı Rekreatif Aktivitelerle İlişkileri, III. Rekreatif Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, Eskişehir, 5-7 Kasım 2015: 1-10.
- Gümüş H. Özgül Alay S. Rekreatif alanı kullanımına ilişkin katılım engelleri ve tercih etkenleri ölçeklerinin geliştirilmesi. Journal of Human Sciences 2017, 14(1): 865-82.
- Gürbüz, B., & Karaküçük, S. (2007). Boş zaman engelleri ölçeği-28: Ölçek geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 12(1), 3-10.
- Has, F. (2016). Sağlık sektöründe çalışanların boş zamanlarında rekreatif etkinliklerine katılımlarının önündeki engellerin belirlenmesi (Osmaniye ili örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Hajjar, DJ., McCarthy, JW., Benigno, JP., Chabot, J. (2016). You get more than you give": experiences of community partners in facilitating active recreation with individuals who have complex communication needs. Augment Altern Commun, Jun;32(2):131-42.
- Jackson EL. (2000). Will research on leisure constraints still be relevant in the twenty-first century? Journal of Leisure Research, 32 (1), 62-68.
- Kalkay, K.T., (2019). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üniversite Öğrencilerin Rekreatif Faaliyetlere Katılım Düzeyi Ve Engel Olan Faktörler. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Keskin M, Akova O, Öz M. Turizm eğitimi alan öğrencilerin rekreatif etkinliklere katılımlarının önündeki engellerin belirlenmesine yönelik bir çalışma. Journal of Recreation and Tourism Research 2015, 2(4): 37-45.
- Korkmaz A. Yüksek Öğretim Gençliğinin Problemleri. Milli Eğitim Dergisi 2000; 145:41-45.
- Lapa, T., Y., & Tercan, E. (2013). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman engelleri ile baş etme stratejilerinin rekreatif aktivitelere katılımlarına göre analizi. II. Rekreatif araştırmaları kongresi bildiri kitabı, Aydın, Türkiye.
- Nyaupane GP, Andereck KL. (2008). Understanding travel constraints: application and extension of a leisure constraints model. Journal of Travel Research, 46, 433-439
- Öksüz E. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu ile Özel Yurtlarda İkamet Eden Öğrencilerin Boş Zaman

- Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi (Balıkesir İli Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2012.
- Serçek SÖ. Serbest zaman etkinlikleri olarak üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılmaları ve sosyalleşmeleri arasındaki ilişki. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, 2015, 51: 1-21.
- Sevil, T. (2012). Boş zaman ve rekreasyon. İçinde S. K. (Edt.), Boş zaman ve rekreasyon yönetimi (s. 2-25) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tez Ö, Doğan Ö, Yavaş Ö, Erkaya E, Tavazar H, Güzel P. Yerel yönetimlerde serbest zaman ve rekreasyon hizmetleri (İzmir ili örneği). *International Journal of Science Culture and Sport* 2014, 1: 511-4.
- Tütüncü Ö, Aydın İ, Küçükusta D, Avcı N, Taş İ. Üniversite öğrencilerinin rekreasyon faaliyetlerine katılımını etkileyen unsurların analizi. *Spor Bilimleri Dergisi* 2011, 22(2): 69-83.
- Yurcu G. Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin kişilik özelliklerinin ekopsikoloji algılarına etkisi. *Journal of Recreation and Tourism Research* 2016, 3(2): 23-35.

Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Gelecek Beklentilerinin Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkileri

İlker KILIÇMAN^a, Rukiye ÇINAR BALCI^b, Ahmet Alparslan CÖHCE^c,

Harun ÇÖPÜR^d, Eda GÜZEL^e, Beste ÖZDEMİR^f

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - ikilicman@kmu.edu.tr - ORCID No: 0000-0002-3531-6561

^b Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - rukiyecinar70@gmail.com - ORCID No: 0000-0002-2568-482X

^c Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - aalpcohce@kmu.edu.tr - ORCID No: 0000-0003-0980-0912

^d Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - haruncopur@kmu.edu.tr - ORCID No: 0000-0003-3526-6223

^e Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - edaguzell27@gmail.com - ORCID No: 0000-0001-9974-1850

^f Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye - beste_ozdmr@hotmail.com - ORCID No: 0000-0001-8461-8366

Öz

Ergenlik döneminin duygusal, fiziksel ve çevre faktörleri açısından değişimin ve gelişimin en yoğun yaşandığı ve önemli kararların alındığı yaş aralığı lise yıllarıdır. Yaşanan bu değişim ve gelişmelere uyum sağlamak, kariyer hayatına yön verecek kararlar almakla ilgili sorumluluklar yüklenen birey için ergenlik bu yıllarda zorlu bir dönemdir. Psikolojik anlamda zorlu geçen bu yıllarda, bireyi bekleyen ileri dönem hayatı ile ilgili gelecek beklentileriyle meydana gelen kaygı, belirsizlik, öngörü, umut vb. duygular bireyin yaşam doyumu önceki yıllara oranla değişiklik göstermektedir. Bu araştırmanın amacı lisede öğrenim gören öğrencilerin gelecek beklentilerinin yaşam doyumları üzerindeki etkilerin incelenmesidir. Örneklem grubu uygun örnekleme yöntemi kullanılarak Karaman ili Ermenek İlçesinde öğrenim gören 14-18 yaş arası 172 kız ve 148 erkek olmak üzere toplam 320 lise öğrencisinden oluşmaktadır.

Çalışmada, “Ergen Gelecek Beklentisi Ölçeği” (EGBÖ) ve “Yaşam Doyum Ölçeği” kullanılmıştır. Normalite analizleri sonucunda değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Spearmankorelasyon katsayısı, Non-parametrik Testlerden, ikili değişkenlerin incelenmesinde Mann-Whitney U testi, 3 veya 3’den fazla değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, gelir düzeyi düşük olan ailelerin yüksek olan ailelere göre yaşam doyumu ve ergen gelecek beklentisinin düşük olduğunu göstermektedir. Kendilerine boş zaman ayıran öğrencilerin ayrılmayanlara göre ergen gelecek beklentisi ve yaşam doyum bulgu sonuçlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ergen gelecek beklentisi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiye bakıldığında değişkenler arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü doğrusal bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, gelecek beklentisi, yaşam doyumu

The Effects of High School Students' Future Expectations on Life Satisfactio

Abstract

In terms of emotional, physical and environmental factors of adolescence, the age range in which the most intense change and development is experienced and important decisions are taken is the high school years. Adolescence is a difficult period in these years for the individual who has responsibilities to adapt to these changes and developments and to take decisions that will guide her career life. In these psychologically challenging years, anxiety, uncertainty, foresight, hope etc. emotions, the individual's life satisfaction varies compared to previous years. The aim of this study is to examine the effects of high school students' future expectations on their life satisfaction. The sample group consists of a total of 320 high school students, 172 girls and 148 boys, between the ages of 14-18, studying in the Ermenek District of Karaman province, using the convenient sampling method. variables. The results of the research show that families with low income levels have lower life satisfaction and adolescent future expectations than families with high income. It has been determined that the adolescent future expectation and life

Received : 2022-06-08

Accepted : 2022-08-24

Published : 2022-10-27

Cite as : Kılıçman, İ., Balcı, R.Ç., Cöhce, A., Çöpür, H., Güzel, E., Özdemir, B. (2022). Lise Öğrencilerinin Rekreatif Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Anatolia Social Research Journal* , 1(1), 91-105

“Adolescent Future Expectation Scale” and “Life Satisfaction Scale” were used in the study. Spearman correlation coefficient was used to determine the relations between the variables as a result of the normality analysis, the Mann-Whitney U test was used to analyze the binary variables, and the Kruskal-Wallis test was used to determine the relations between 3 or more satisfaction results of the students who spare time for themselves are higher than those who do not. When the relationship between adolescent future expectation and life satisfaction is examined, it is seen that there is a moderate and positive linear relationship between the variables.

KeyWords: High School Students, Future Expectations, Life Satisfaction

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

In terms of emotional, physical and environmental factors of adolescence, the age range in which the most intense change and development is experienced and important decisions are taken is the high school years. Adolescence is a difficult period in these years for the individual who has responsibilities to adapt to these changes and developments and to take decisions that will guide his career life. In these psychologically challenging years, anxiety, uncertainty, foresight, hope etc. emotions, the individual's life satisfaction varies compared to previous years. The aim of this research is to determine the effects of the future expectations of high school students on their life satisfaction, using the Adolescent Future Expectation scale developed by Tuncer (2011), and the Life Satisfaction Scale developed by Diener, Emmons, Larsen, and Griffin (1985) to measure students' life satisfaction. and the effects of high school senior students' future anxieties on their life satisfaction.

Design/Methodology/Approach

The sample group consists of a total of 320 high school students, 172 girls and 148 boys, studying in Ermenek District of Karaman province by using convenient sampling method. Appropriate sampling method in the study Büyüköztürk et al. (2010). Within the scope of this research, non-random, convenient sampling method was used for the selection of the study group.

While “Adolescent Future Expectation Scale” and “Life Satisfaction Scale” were used in the study, Spearman correlation coefficient was used to determine the relations between variables as a result of normality analysis, Mann-Whitney U test was used for non-parametric tests and the Mann-Whitney U test was used for the analysis of the relations between 3 or more variables. Kruskal-Wallis test was used to determine

Findings

Mann-Whitney U test results are presented. It was determined that there was no significant difference between male and female participants in terms of all sub-dimensions of Adolescent Future Expectations scale (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction Scale scores ($p > 0.05$).

According to Kruskal Wallis test results; All sub-dimensions of the Adolescent Expectations Scale (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and the scores obtained from the Life Satisfaction Scale of the grade levels (9th, 10th, 11th and 12th grades) in which the participants continue their education. it was determined that there was no significant difference ($p > 0.05$).

According to Kruskal Wallis test results; It was determined that there was no significant difference between the income levels of the families of the participants (low, medium, high) in terms of "marriage and family" and "religion and society" sub-dimensions of the Adolescent Future Expectations Scale ($p > 0.05$). Adolescent Future Expectations Scale “work and education” ($H(2) = 6.309; p = .043$) and “busy” ($H(2) = 7.631; p = .022$) sub-dimensions and Life Satisfaction Scale ($H(2) = 9.706; p = .008$) scores, there was a significant difference between the income levels of the families of the participants. According to the pairwise comparisons made between the groups, the scores of the participants with a high family income level (Mean=5.80) in terms of the scores obtained from the Life Satisfaction Scale are significantly higher than the scores of the participants with a low family income level (Mean=3.50) ($p < .005$). In the "work and education" sub-

dimension of the Adolescent Future Expectations Scale, the scores of the participants with low family income (Mean=4.45) are significantly lower than the scores (Mean=5.00) of the participants with high family income ($p < 0.05$).

According to the Mann-Whitney U test results, it can be stated that there is no significant difference between the Adolescent Future Expectations Scale and its sub-dimensions (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) scores and Life Satisfaction Scale scores in terms of the parents of the participants being together ($p > .005$).

According to Kruskal Wallis test results; There is no significant difference between the Adolescent Future Expectations Scale and its sub-dimensions (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) scores and Life Satisfaction Scale scores in terms of mothers' education levels (primary school, secondary school, high school, undergraduate and above) of the participants. It was determined that there was no ($p > .005$).

According to Kruskal Wallis test results; It has been determined that there is no significant difference between the scores of the Adolescent Future Expectations Scale and its sub-dimensions "work and education", "marriage and family", "religion and society" in terms of the leisure levels that the participants allocate for themselves. Adolescent Future Expectations Scale "health and life" sub-dimension scores ($H(3)=13.554; p=.004$) differed significantly in terms of the variable of the leisure time that the participants allocated for themselves, and in terms of the Life Satisfaction Scale scores ($H(3)=9.176; p=.027$) were found to show a significant difference. By pairwise comparisons between groups, the Adolescent Future Expectations Scale "health and life" sub-dimension scores (Mean=4.75) of the participants who had 5 hours or more of spare time for themselves were compared to the scores of the participants who did not spare any time (Mean=3.75).) was found to be significantly higher ($p < 0.005$). It can be stated that the Life Satisfaction Scale scores (Mean=4.00) of the participants who have 5 hours or more of free time for themselves are significantly higher than the scores of the participants who do not spare any free time (Mean=3.00) ($p < .005$).

According to the results of the Spearman correlation test conducted to determine the relationship between the scores of the participants from the Adolescent Future Expectation (EGDS) scale and the scores they received from the Life Satisfaction (LDS) scale, it can be stated that there is a moderate and positive linear relationship between the two variables ($r=.494, p=.000$).

Practical Implications

In the study, it was determined that there was no significant difference between male and female participants in terms of all sub-dimensions of the Adolescent Future Expectations Scale (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction Scale scores.

According to the results of the research, it was determined that the grade levels of the participants (9th, 10th, 11th and 12th grades) Adolescent Expectations (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction did not show a significant difference. In a similar study (Yazıcı Çelebi and Çelebi 2018), a significant difference was found between class differences in terms of life satisfaction.

According to the results of the research, it was determined that there was no significant difference between the income levels of the families of the participants (low, medium, high) in terms of Adolescent Future Expectations ("marriage and family" and "religion and society"). Again, it was determined that there was a significant difference between the income levels of the participants' families. According to the pairwise comparisons made between the groups, participants with high level of family income had significantly higher Life Satisfaction than participants with low family income. In the Adolescent Future Expectations ("work and education") sub-dimension, participants with low family income are significantly lower than participants with high family income.

According to the research results; Adolescent Future Expectations (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction were not found to be significantly different in terms of the participants' parents being together.

It has been determined that there is no significant difference between Adolescent Future Expectations (work and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction in terms of mothers' education levels (primary school, secondary school, high school, undergraduate and above) of the participants. Likewise, it has been determined that there is no significant difference between Adolescent Future Expectations (job and education, marriage and family, religion and society, health and life) and Life Satisfaction in terms of father's education levels (primary school, secondary school, high school, undergraduate and above) of the participants.

Adolescent Future Expectations (“work and education”, “marriage and family”, “religion and society”) were not found to be significantly different in terms of the leisure time spent by the participants. Again, it was determined that Adolescent Future Expectations (“health and life”) differed significantly in terms of the variable of the leisure levels that the participants allocated for themselves, and there was a significant difference in terms of Life Satisfaction. Adolescent Future Expectations (“health and life”) of the participants who had 5 hours or more of free time for themselves were found to be significantly higher than the participants who did not spare any time for themselves. It was observed that the Life Satisfaction of the participants who had 5 hours or more of free time for themselves was significantly higher than the participants who did not spare any free time for themselves.

Originality / Value

When the relationship between Adolescent Future Expectation and Life Satisfaction of the participants is examined, it is seen that there is a moderate and positive linear relationship between the two variables. It has been observed that the higher the Adolescent Future Expectation level is, the higher the level of Life Satisfaction. The future expectations of adolescents reveal their fears about the future.

1. GİRİŞ

Ergenlik, 12-18 yaş aralığı çocukluk döneminden yetişkinliğe doğru geçiş aralığı olarak tanımlanmaktadır(Spear;2000). Bu zaman aralığının en zorlu yılları lise dönemine denk gelmekte olup, aynı zamanda geleceğe yönelik önemli kararların verildiği bir zaman aralığında yer almaktadır. Ergenlik, kimlik bunalımıyla birlikte toplumsal, ahlaki ve bilişsel yönden birçok değişikliklerin meydana geldiği aynı zamanda geleceğe dair planlamaların yapıldığı gelişimsel sorumluluk dönemidir(Erikson;1968). Geleceğe dair bir takım planlamaların yapıldığı bu dönemde yaşam beklentileri doğrultusunda meydana gelmektedir. Oluşan bu yaşam beklentileri bireyin etrafındaki etkileşimde bulunduğu bireylerinde yaşam beklentileriyle bağlantılı bir çevrenin unsuru olarak görülebilir(Yavuzer ve ark., 2005).

Ergenlik dönemi bireylerinin beklentilerinin çoğunlukla eğitim, iş ve ekonomik konularla bağlantılı olduğunu ve bu beklentileri aile yaşamı ve sağlık ile ilgili gelecek beklentileri şeklinde sıralayabiliriz (Bayoğlu ve Purutçuoğlu: 2010). Gelecek beklentisinin meydana gelmesindeplanlama, davranışlara şekil verme ve zaman gibi pek çok bilişsel süreç, ümit etmek ve umutsuzluk gibi duygular ve tutumlar tesir etmektedir(Aunola ve Nurmi, 2005). Gelecek beklentisi, bireylerin gelecekle ilişkilifikir, ilgi ve kaygılarını içeren bilişsel haritalardır (Çuhadar ve ark., 2019).

Yaşam doyumu kavramsal olarak ilk Neugarten tarafından 1961 yılında önerilmiştir ve yaşam doyumu kavramını, bireylerin ne istedikleri ile neye sahip olduklarının kıyaslaması sonucunda elde edilen durum ya da sonuç olarak ifade etmiştir. Diener, 1984 yılında yaşam doyumunu ruh sağlığının önemli faktörlerinden bir olduğunu vurgulamaktadır. Yaşam doyumu, bireyin arzu ve isteklerinin karşılandığı oranda artış göstermektedir(Diener, 2000). Yaşam memnuniyeti, günlük hayatta mutlu olmak, hayatı anlamlı bulma, hedeflere ulaşmada motivasyonun yüksek olması, bireyin ekonomik ve sosyal anlamda refah düzeyinin

yüksek olması, fiziksel olarak kendini iyi hissetmesi olarak tanımlanmıştır(Keser, 2005). Yaşam doyumu, hayat tatmini demek değildir, belli bir durumdan memnun kalırken tüm yaşamını da memnun etmektir. Başka bir ifadeye göre yaşam doyumu, kişinin hayatından duyduğu memnuniyet olarak tanımlanır (Diener ve Lucas, 1999).Yaşam doyumu, bireylerin etkileşim halinde oldukları hayatında yer alan diğer bireylere yönelik değerlendirmeleri ve bu çevresine dair yaşam kalitesini ifade etmektedir(Suldo ve ark., 2006).

Ergenlik içerisinde bulunan dönemden dolayı meydana gelen fiziksel gelişimlere, duygusal gelişimlere ve bilişsel gelişimlere uyum sağlamaya çalışırken, meslek seçimine karar vermesi gereken, öte yandan geleceğe dair birçok kaygı içerikli duygular ile mücadele halinde olmak bu dönemi daha zorlu bir hale getirmektedir. Her anlamda yoğun değişimlerin yaşandığı ergenlik dönemi, bireylerin duygularında ki iniş çıkışların olduğu, aynı zamanda sorumluluk seviyesinin arttığı yani zihinsel sağlıklarının etkilendiği bir zaman aralığıdır. Yaşam doyum kavramı da zihinsel sağlığa etki eden en önemli unsurlardan biri kabul edilir (Yazıcı Çelebi ve Çelebi;2018).

Ergenlik dönemi öğrencilerinin gelecek beklentileri farklı yönlerden önemli bilgiler barındırır ve bu dönemdeki bireylerin hayatlarına dair memnuniyet düzeyleri hakkında bilgi verir (Tuncer, 2011). Ergenlik dönemi bireylerinin endişe ve merak duygularının yanına eğitim sistemi de eklendiğinde, öğrencilerin zorunlu eğitimleri bittiğinde alacakları mesleki kararlar yaşam doyumunu büyük ölçüde etkilemektedir.

Geleceğe dair pozitif inançların, uzun dönemli planlar, daha iyi bir eğitime ve işe sahip olunacağına dair inanç, yaşam doyumu ile birbirine bağlıdır. Ergen gelecek beklentisi ve Yaşam doyumuna ilişkin yapılan araştırmalar doğrultusunda lise çağındaki bireylerin geleceğe yönelik olumlu veya olumsuz gelişmelerin, kariyer yaşamları ile ilgili alınacak veya alınan kararlar yaşam doyumuyla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırmalar doğrultuda hazırlanan bu çalışmada da Ergen gelecek beklentilerinin yaşam doyumu üzerine etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Uygun örnekleme yöntemi Büyüköztürk ve ark. (2010) tarafından, gerek zaman gerekse de işgücü gibi karşılaşılabilecek olan sınırlılıklar sebebiyle örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu araştırma kapsamında da çalışma grubunun seçimi için seçkisiz olmayan, uygun örnekleme yönteminden yararlanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Karaman İli Ermenek İlçesinde öğrenimlerine devam etmekte olan lise öğrencilerinden meydana gelmekte olup örnekleme dahil edilecek olan katılımcılar uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Buna göre örneklem grubu 320 (172 kadın ve 148 erkek) lise öğrencisi bireyden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmada kişisel bilgi formuna ilave olarak; öğrencilerin ergen gelecek beklentileri için Tuncer (2011) tarafından geliştirilen “Ergen Gelecek Beklentisi Ölçeği (EGBÖ)” kullanılmıştır. EGBÖ, 4 alt boyut (İş ve Eğitim, Evlilik ve Aile, Din ve Toplum, Sağlık ve Yaşam) ve 25 maddeden oluşmakta olup 7’li likert tipi bir ölçektir. EGBÖ de tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Maddeler “Kesinlikle katılmıyorum”, “Biraz katılıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “Biraz Katılıyorum”, ve “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde yanıtlanmaktadır. Puanlamada “Kesinlikle katılmıyorum” 1, “Biraz katılıyorum” 2, “katılmıyorum” 3, “kararsızım” 4, “katılıyorum” 5, “Biraz Katılıyorum” 6, ve “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı 7 puan almaktadır. Öğrencilerin yaşam doyumlarını ölçmek amacıyla, Diener ve ark. (1985) tarafından geliştirilen “Yaşam Doyumu Ölçeği” (YDÖ) Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanarak, geçerlilik ve güvenirliliği yapılan “Yaşam Doyum Ölçeği”

kullanılmıştır. Ölçek 7'li Likert Tipi olup (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 7= Kesinlikle Katılıyorum) tek alt boyut ve 5 maddeden oluşan ölçektir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

İstatistik analiz süreçleri kapsamında farklılık analizleri sürecinde; bağımsız iki grup arasındaki farkın incelenmesinde, her iki grup kapsamındaki verilerin normal dağılım göstermeleri ve grup varyanslarının eşit olması varsayımları bulunmaktadır (Lorcu, 2015). Bağımsız üç ya da daha fazla grup arasındaki farklılığın da analiz edilmesinde örneklemin seçildiği ana kütlelerin normal dağılım göstermesi ve bunun yanında varyanslarının da eşit olması gözetilmektedir (Alpar, 2014; Lorcu, 2015). Bu varsayımların karşılanmadığı veri setlerinde, üçten fazla bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenebilmesi için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis Testi ile iki bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenebilmesi için Mann Whitney-U Testi önerilmektedir (Baştürk, 2011; Orhunbilge, 2000; Alpar, 2014, Lorcu, 2015). Katılımcıların; Ergen Gelecek Beklentileri (EGBÖ) ile Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ) üzerinden almış oldukları puan ortalamaları ile verilerin nasıl bir dağılım gösterdiğini belirlenmesi amacıyla uygulanan Kolmogorov-Smirnov Testi ile Shapiro-Wilk testi anlamlılık değerleri (p) Tablo 2 kapsamında sunulmuştur. Anlamlılık değerleri (p) verilerin parametrik olmayan (NonParametric) bir yapıda olduğunu göstermektedir. Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için istenen normal dağılım ve varyansların eşitlikleri varsayımları karşılanmadığından, uygulanacak farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgileri

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	172	53,8
	erkek	148	46,2
	Toplam	320	100,0
Kaçınıcı sınıf	9. sınıf	113	35,3
	10. sınıf	130	40,6
	11. sınıf	61	19,1
	12. sınıf	16	5,0
	Toplam	320	100,0
Ailegelirdurumu	düşük	56	17,5
	orta	255	79,7
	yüksek	9	2,8
	Toplam	320	100,0
Anne eğitimdüzeyi	ilkokul	146	45,6
	ortaokul	87	27,2
	Lise	70	21,9
	Lisans ve üzeri	17	5,3
	Toplam	320	100,0
Baba eğitim düzeyi	ilkokul	125	39,1
	ortaokul	84	26,3
	Lise	92	28,7
	Lisans ve üzeri	19	5,9
	Toplam	320	100,0
Anne baba birlikte mi	evet	292	91,3
	hayır	28	8,8
	Toplam	320	100,0
Bir gün içerisinde kendinize ayırdığınız boş zaman süresi?	Hiç	31	9,7
	1-3 saat	158	49,4
	3-5 saat	85	26,6
	5 saat ve üzeri	46	14,4
	Toplam	320	100,0

Tablo 2. Ölçek ve Alt Boyut Puanlarının Dağılımları

Ölçek/Alt Boyut	Madde Sayısı	N	Ort.	Ss	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	25	320	4,64	1,215	,000
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	11	320	4,85	1,416	,000
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	7	320	4,43	1,684	,000
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	3	320	4,55	1,488	,000
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	4	320	4,52	1,490	,000
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	5	320	3,91	1,550	,001

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine göre Ergen Gelecek Beklentileri ile Yaşam Doyumu Ölçeği Puanlarına ilişkin Mann-Whitney U Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Ortanca	Sıra Ort.	U	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	Kadın	172	4,80	156,59	13.400	,415
	Erkek	148	4,84	165,04		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	Kadın	172	5,04	165,04	11.947	,344
	Erkek	148	4,95	155,22		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	Kadın	172	4,42	147,09	26.061	,055
	Erkek	148	5,00	176,09		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	Kadın	172	4,16	153,89	24.891	,167
	Erkek	148	5,00	168,18		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	Kadın	172	4,50	155,82	24.559	,328
	Erkek	148	4,75	165,94		
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	Kadın	172	4,00	152,79	25.079	,108
	Erkek	148	4,10	169,46		

Tablo 3'te Mann-Whitney U testi sonuçları sunulmuş olup; kadın ve erkek katılımcılar arasında Ergen Gelecek Beklentileri ölçeğinin tüm alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ve Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Gördükleri Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Ergen Gelecek Beklentileri ile Yaşam Doyumu Puanlarının Farklılık Analizine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	9.sınıf	113	5,16	6,723	,081
	10.sınıf	130	4,72		
	11.sınıf	61	4,84		
	12. sınıf	16	4,50		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	9.sınıf	113	5,18	6,308	,098
	10.sınıf	130	4,86		
	11.sınıf	61	5,00		

EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	12. sınıf	16	4,81	7,580	,056
	9.sınıf	113	4,71		
	10.sınıf	130	4,50		
	11.sınıf	61	5,00		
	12. sınıf	16	4,00		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	9.sınıf	113	5,00	6,065	,108
	10.sınıf	130	4,66		
	11.sınıf	61	4,66		
	12. sınıf	16	4,33		
	9.sınıf	113	4,75	7,039	,071
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	10.sınıf	130	4,50		
	11.sınıf	61	4,25		
	12. sınıf	16	4,37		
	9.sınıf	113	4,20	6,155	,104
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	10.sınıf	130	4,00		
	11.sınıf	61	4,00		
	12. sınıf	16	3,90		

Tablo 4'te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf düzeylerinin (9., 10., 11. ve 12. Sınıf) Ergen Beklentileri Ölçeğinin tüm alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ve Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınmış puanlara ilişkin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p>,005$).

Tablo 5. Katılımcıların Aile Gelir Durumları Değişkenine göre Ergen Gelecek Beklentileri ile Yaşam Doyumu Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	Düşük	26	4,34	4,705	,095
	Orta	255	4,88		
	Yüksek	9	5,00		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	Düşük	26	4,45	6,309	,043
	Orta	255	5,09		
	Yüksek	9	5,00		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	Düşük	26	4,42	1,089	,580
	Orta	255	4,71		
	Yüksek	9	4,00		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	Düşük	26	4,66	1,320	,517
	Orta	255	4,66		
	Yüksek	9	5,00		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	Düşük	26	4,00	7,631	,022
	Orta	255	4,75		
	Yüksek	9	5,50		

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	Düşük	26	3,50	9,706	,008
	Orta	255	4,00		
	Yüksek	9	5,80		

Tablo 5’te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında (düşük, orta, yüksek) Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği alt boyutlarından “evlilik ve aile” ile “din ve toplum” bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği “iş ve eğitim” ($H(2)=6,309;p=,043$) ile “meşguliyet” ($H(2)=7,631;p=,022$) alt boyutları ve Yaşam Doyumu Ölçeği ($H(2)=9,706;p=,008$) puanları bakımından katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Gruplar arasında yapılan ikili karşılaştırmalara göre, Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınan puanlar bakımından aile gelir düzeyi yüksek ($Ortc.=5,80$) olan katılımcıların puanları aile gelir düzeyi düşük ($Ortc.=3,50$) olan katılımcıların puanlarından anlamlı şekilde yüksektir ($p<,005$). Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği “iş ve eğitim” alt boyutunda aile gelir düzeyi düşük olan katılımcıların aldıkları puanlar ($Ortc.=4,45$), aile gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların aldıkları puanlardan ($Ortc.=5,00$) anlamlı şekilde düşüktür ($p<0,05$).

Tablo 6. Katılımcıların Ebeveynlerinin Birlikte Olma Değişkeni bakımından Ergen Gelecek Beklentileri ile Yaşam Doyumu Ölçeklerine ait Puanlarının Farklılıklarına ilişkin Mann-Whitney U Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Ortanca	Sıra Ort.	U	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	Beraber	292	4,84	161,91	3.676,500	,379
	Ayrı	28	4,64	145,80		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	Beraber	292	5,00	161,70	3,738,500	,455
	Ayrı	28	4,64	148,02		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	Beraber	292	4,71	162,17	3.599	,295
	Ayrı	28	4,50	143,04		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	Beraber	292	4,66	159,82	4.285,500	,672
	Ayrı	28	4,84	167,55		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	Beraber	292	4,50	162,36	3543,500	,243
	Ayrı	28	4,37	141,05		
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	Beraber	292	4,00	161,14	3.900	,687
	Ayrı	28	3,90	153,79		

Tablo 6 kapsamında sunulmuş olan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre katılımcıların ebeveynlerinin birlikte olmaları bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı ifade edilebilir ($p>,005$).

Tablo 7. Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine göre Ergen Gelecek Beklentileri ile Yaşam Doyumu Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	İlkokul	146	4,80	2,834	,418
	Ortaokul	87	4,92		
	Lise	70	4,72		
	Lisans ve üzeri	17	4,84		

EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	İlkokul	146	4,90	5,468	,141
	Ortaokul	87	5,18		
	Lise	70	5,00		
	Lisans ve üzeri	17	5,27		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	İlkokul	146	4,71	,532	,912
	Ortaokul	87	4,71		
	Lise	70	4,64		
	Lisans ve üzeri	17	4,57		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	İlkokul	146	4,66	4,378	,233
	Ortaokul	87	5,00		
	Lise	70	4,66		
	Lisans ve üzeri	17	4,33		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	İlkokul	146	4,50	7,061	,070
	Ortaokul	87	4,75		
	Lise	70	4,50		
	Lisans ve üzeri	17	5,00		
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	İlkokul	146	4,00	4,787	,188
	Ortaokul	87	4,20		
	Lise	70	4,00		
	Lisans ve üzeri	17	4,00		

Tablo 7’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Katılımcıların anne eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>,005$).

Tablo 8. Katılımcıların Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ile Yaşam Doyumu Ölçeği Puanlarının, Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine bakımından incelenmesine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	İlkokul	125	4,71	1,792	,617
	Ortaokul	84	4,71		
	Lise	92	4,64		
	Lisans ve üzeri	19	4,57		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	İlkokul	125	4,66	1,641	,650
	Ortaokul	84	5,00		
	Lise	92	4,66		
	Lisans ve üzeri	19	4,33		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	İlkokul	125	4,50	,399	,940
	Ortaokul	84	4,75		
	Lise	92	4,50		
	Lisans ve üzeri	19	5,00		

EGBÖ3 (Din ve Toplum)	İlkokul	125	4,80	4,337	,227
	Ortaokul	84	4,92		
	Lise	92	4,72		
	Lisans ve üzeri	19	4,84		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	İlkokul	125	4,90	4,459	,216
	Ortaokul	84	5,18		
	Lise	92	5,00		
	Lisans ve üzeri	19	5,27		
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	İlkokul	125	4,71	6,871	,076
	Ortaokul	84	4,71		
	Lise	92	4,64		
	Lisans ve üzeri	19	4,57		

Tablo 8’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; Katılımcıların baba eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>,005$).

Tablo 9. Katılımcıların Bir Gün İçerisinde Kendilerine Ayırdıkları Boş zaman Değişkeni Bakımından Ergen Gelecek Beklentisi ve Yaşam Doyumu Düzeyleri Farklılığına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	P
Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği(EGBÖ)	Hiç	31	4,28	6,056	,109
	1-3 saat	158	4,82		
	3-5 saat	85	5,00		
	5 saat ve üzeri	46	4,88		
EGBÖ1 (İş ve Eğitim)	Hiç	31	4,45	3,482	,323
	1-3 saat	158	5,00		
	3-5 saat	85	5,00		
	5 saat ve üzeri	46	5,04		
EGBÖ2 (Evlilik ve Aile)	Hiç	31	4,14	5,984	,112
	1-3 saat	158	4,50		
	3-5 saat	85	5,00		
	5 saat ve üzeri	46	4,92		
EGBÖ3 (Din ve Toplum)	Hiç	31	5,00	5,379	,146
	1-3 saat	158	4,66		
	3-5 saat	85	4,66		
	5 saat ve üzeri	46	4,83		
EGBÖ4 (Sağlık ve Yaşam)	Hiç	31	3,75	13,554	,004
	1-3 saat	158	4,50		
	3-5 saat	85	4,75		

	5 saat ve üzeri	46	4,75		
Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ)	Hiç	31	3,00	9,176	,027
	1-3 saat	158	4,00		
	3-5 saat	85	3,75		
	5 saat ve üzeri	46	4,00		

Tablo 9’da Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman düzeyleri bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve alt boyutlarından “iş ve eğitim”, “evlilik ve aile”, “din ve toplum” puanları arasında anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman düzeyleri değişkeni bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği “sağlık ve yaşam” alt boyutu puanlarının ($H(3)=13,554; p=,004$) anlamlı farklılık gösterdiği ve Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından ($H(3)=9,176; p=,027$) anlamlı farklılık sergilediği tespit edilmiştir. Gruplar arası yapılan ikili karşılaştırmalarla, kendilerine ayırdıkları boş zaman süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği “sağlık ve yaşam” alt boyutu puanlarının ($Ortc.=4,75$), hiç zaman ayırmayan katılımcıların puanlarından ($Ortc.=3,75$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<,005$). Kendilerine ayırdıkları boş zaman süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların Yaşam Doyumu Ölçeği puanlarının ($Ortc.=4,00$) kendilerine hiç boş zaman ayırmayan katılımcıların puanlarından ($Ortc.=3,00$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu ifade edilebilir ($p<,005$).

Tablo 10. Ergen Gelecek Beklentisi ile Yaşam Doyumu Ölçeği Düzeyleri arasındaki ilişkiye dair Spearman Korelasyon Test Sonucu

	N	R	p
EGBÖ	320	,494	,000
YDÖ			

Katılımcıların Ergen Gelecek Beklentisi (EGBÖ) ölçeğinden aldıkları puanlar ile Yaşam Doyumu (YDÖ) ölçeğinden almış oldukları puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan Spearman korelasyon testi sonucuna göre, iki değişken arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunduğu ifade edilebilir ($r=,494, p=,000$).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada, kadın ve erkek katılımcılar arasında Ergen Gelecek Beklentileri ölçeğinin tüm alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ve Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Literatüre bakılıp benzer çalışmalar incelendiğinde (Yazıcı Çelebi ve Çelebi, 2018) çalışmada anlamlı fark bulunmaz iken; (Deniz ve Yılmaz, 2004; Huebner, Funk ve Valois, 2006; Çeçen, 2007; Gündoğar, Sallanan-Gül, Uskun, Demirci ve Keçeci, 2007; Tümkeya, Çelik ve Aybek, 2011; Kabasakal ve Uz-Baş, 2013; Yılmaz ve Aslan, 2013; Çam ve Artar, 2014; Toprak, 2014) erkeklerin yaşam doyumlarının yüksek olduğu, (Goldbeck, Schmitz, Besier, Henrich ve Herschbach, 2007; Moksnes ve Espnes, 2014), kadınların yaşam doyum düzeylerinin yüksek olduğu (Çam ve Artar, 2014; Tuzgöl-Dost, 2007), araştırmalarda anlamlı bir farklılık bulunmazken; kadın erkek değişkeni açısından anlamlı farklılıklar bulan araştırmalar da mevcuttur (Dikmen, 1995; Çivitçi, 2009; Tuzgöl-Dost, 2010).

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf düzeylerinin (9., 10., 11. ve 12. Sınıf) Ergen Beklentilerinin (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ve Yaşam Doyumu anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzeri bir çalışma olan (Yazıcı Çelebi ve Çelebi, 2018) yaşam doyumu açısından sınıf farklılıkları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında (düşük, orta, yüksek) Ergen Gelecek Beklentileri (“evlilik ve aile” ile “din ve toplum”) bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir. Yine katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Gruplar arasında yapılan ikili karşılaştırmalara göre, Yaşam Doyumu aile gelir düzeyi yüksek olan katılımcılar, aile gelir düzeyi düşük olan katılımcılara göre anlamlı şekilde yüksektir. Ergen Gelecek Beklentileri (“iş ve eğitim”) alt boyutunda aile gelir düzeyi düşük olan katılımcılar, aile gelir düzeyi yüksek olan katılımcılara göre anlamlı şekilde düşüktür.

2019 Ekim ayında Abdullah Çuhadar, Mehmet Demirel, Yusuf Er ve Emrah Serdar ile birlikte yaptıkları araştırmaya katılan ergen bireylerin aile gelir seviyeleri ile gelecek beklentisi arasında ki bağa bakıldığında zaman ekonomik ve sosyal gelecek alt boyutlarında orta ve yüksek gelir seviyesine sahip bireylerde kaynaklı anlamlı farklılık olduğu gözlemlenmiştir (Çuhadar ve ark., 2019).

2011 yılında Şimşek’in yaptığı bir çalışmada öğrencilerin gelecek beklenti seviyelerinin Kişisel-Mesleki, Eğitsel, Ekonomik, Sosyal ve gelecek alt boyutlarında orta düzeyin üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Şimşek, 2011).

Sosyo ekonomik düzeyi düşük olan ergenlerin, gelecek beklentileri bakımından daha fazla kadercî düşünceye sahip oldukları, bu bireylerde benlik saygısının düşük ve kötümserlik gibi duyguların daha önde olduğu görülürken (Tuncer, 2011) buna karşın sosyo ekonomik düzeyi yüksek olan ergenlerde, hedeflerine daha kolaykansantre oldukları ve bu bireylerin sosyal hayata uyum gösterme noktasında daha kolay adapte oldukları belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1973; Robert ve Bengston, 1993).

Ekonomik düzeyi, bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından, ikili ilişkilerini, yaşam kalite düzeyini “kötü” olarak belirleyen, evde veya yurtda yaşamaktan memnuniyet duymayan ergenlerin yaşam doyumunun daha düşük seviyelerde olduğu saptanmış (Özgür ve ark., 2010).

Araştırma sonuçlarına göre; katılımcıların ebeveynlerinin birlikte olmaları bakımından Ergen Gelecek Beklentileri (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ile Yaşam Doyumu anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür.

Yazıcı ve Yazıcı Çelebi’ nin 2018 yılında yaptığı çalışmada ergenlerin ebeveynler ile olan ilişkilerden duyulan memnuniyet ile yaşam doyumunu arasında anlamlı bir bağ olduğu tespit edilmiştir (Yazıcı ve Yazıcı Çelebi, 2018). Araştırmamızda ise katılımcıların ebeveynlerinin birlikte olmaları bakımından Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği ve alt boyutları (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) puanları ile Yaşam Doyumu Ölçeği puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığı ifade edilebilir ($p>.005$).

Katılımcıların anne eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Ergen Gelecek Beklentileri (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ile Yaşam Doyumu anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir. Yine aynı şekilde katılımcıların baba eğitim düzeyleri (İlkokul, ortaokul, lise, lisans ve üzeri) bakımından Ergen Gelecek Beklentileri (iş ve eğitim, evlilik ve aile, din ve toplum, sağlık ve yaşam) ile Yaşam Doyumu anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman düzeyleri bakımından Ergen Gelecek Beklentileri (“iş ve eğitim”, “evlilik ve aile”, “din ve toplum”) anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Yine katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman düzeyleri değişkeni bakımından Ergen Gelecek Beklentileri (“sağlık ve yaşam”) anlamlı farklılık gösterdiği ve Yaşam Doyumu bakımından anlamlı farklılık sergilediği tespit edilmiştir. Gruplar arası yapılan ikili karşılaştırmalarla, kendilerine ayırdıkları boş zaman süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların Ergen Gelecek Beklentileri (“sağlık ve yaşam”), kendilerine hiç zaman ayırmayan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kendilerine ayırdıkları boş zaman süresi 5 saat ve üzeri olan katılımcıların Yaşam Doyumu, kendilerine hiç boş zaman ayırmayan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların Ergen Gelecek Beklentisi ile Yaşam Doyumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, iki değişken arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunduğu görülmektedir. Ergen Gelecek

Beklenti düzeyi olumlu yönde ne kadar yüksek olursa Yaşam Doyum düzeyinin de olumlu yönde arttığı görülmüştür. Ergenlerin gelecekteki beklentileri onların gelecekle ilgili korkularını ortaya koymaktadır.

5. KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2014). Uygulamalı İstatistik ve Geçerlilik-Güvenirlik: SPSS’de Çözümleme Adımları İle Birlikte, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Aunola, K. ve Nurmi, JE (2005). Çocukların problem davranışlarında ebeveynlik tarzlarının rolü. Çocuk gelişimi , 76 (6), 1144-1159.
- Baştürk, R. (2011). Bütün yönleriyle SPSS örneklili nonparametrik istatistiksel yöntemler. Anı Yayıncılık.
- Bayoğlu, A., & Purutcuoğlu, E. (2010). Yetistirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. Kriz Dergisi, 18(1), 27-39.
- Büyüköztürk Ş., Çakmak E.K., Akgün Ö.E., Karadeniz Ş., Demirel F. (2010). Bilimsel araştırma yöntemleri (6. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çam, Z. ve Artar, M.(2014). Ergenlikte yaşam doyumu: Okul türleri bağlamında bir inceleme. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 23-46.
- Çeçen, A. R. (2007). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve yaşam doyumu düzeylerine göre sosyal ve duygusal yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(3), 180-190.
- Çivitçi, A. (2009). İlköğretim öğrencilerinde yaşam doyumu. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 29-52.
- Çuhadar, A., Demirel, M., Er, Y., & Serdar, E. (2019). Lise Öğrencilerinde Boş Zaman Yönetimi Ve Gelecek Beklentisi İlişkisi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 12 (66).
- Dağlı, A. Ve Baysal N. (2016), Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe’ ye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması
- Demir, İ. ,Yavuzer, H. , Meşeci, F. , Sertelin, S. (2005). Günümüz Gençliğinin Gelecek Beklentileri
- Deniz, M. E. ve Yılmaz, E. (2004). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ yetenekleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişki. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya
- Dikmen, A. A. (1995). Kamu çalışanlarında iş doyumu ve yaşam doyumu, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. Psychological Buletin, 95(3), 542-575.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. Journal of personality assessment, 49(1), 71-75.
- Diener, E., & Lucas, R. E. (1999). 11 personality and subjective well-being. Well-being: Foundations of hedonic psychology, 213.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being. American Psychologist, 55(1), 34-39.
- Erikson, EH (1968). Psiko-tarihsel kanıtların doğası üzerine: Gandhi arayışında. Daidalos , 695-730.
- Gündoğar, D., Sallan-Gül, S., Uskun, E., Demirci, S. & Keçeci, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. Klinik Psikiyatri, 10, 14-27
- Goldbeck, L., Schmitz, T. G., Besier, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. Quality of Life Research, 16(6), 969-979.
- Huebner, E. S., Funk, B. A. & Valois, R. F. (2006), Reliability and validity of a brief life satisfaction scale with a high school sample. Journal of Happiness Studies, 7, 41–54.
- Kabasakal, Z. & Uz-Baş, A. (2013). Öğretmen adaylarında yaşam doyumunun yordayıcısı olarak problem çözme becerileri. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(1), 27-35.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1973). Gençlerin tutumları Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. Ankara: ODTÜ
- Kahya, Y. (2020). Gençlerin Yaşam Kalitesi Ve Gelecek Beklentileri, Business& Management Studies: An International Journal

- Keser, A. (2005). ÇALIŞMA YAŞAMI İLE YAŞAM DOYUMU İLİŞKİSİNE TEORİK BAKIŞ. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , 55 (1), 897-913.
- Lorcu, F. (2015). "Örneklerle veri analizi SPSS uygulamalı." Ankara: Detay Yayıncılık 1 (2015).
- Marcionetti, J.,&Rossier, J. (2019).Ergenler arasındaki ilişkiler üzerine yapılan boylamasına bir çalışma öz saygı, genel öz etki, kariyer uyarlanabilirliği ve yaşam memnuniyeti, Kariyer Günlüğü Geliştirme.
- Maria CristinaGinevraa, PaolaMagnanob, ErnestoLodiç, ChiaraAnInnovazzia, ElisabettaKamusya, PatriziaPatriziç, Laura Notad,(2018). Kariyer uyarlanabilirliği ve yaşam memnuniyeti konusunda cesaret ergenlik, Ergenlik Günlüğü
- Maria CristinaGinevra A, SusannaPallini , Giovanni Maria Vecchio , Laura nota , SalvatoreSoresi, (2016). Gelecek oryantasyon ve tutumlar, kariyer uyarlanabilirliği ve kararlılık, Mesleki Davranış Günlüğü
- Moksnes, Birleşik Krallık, Espnes, GA ve Haugan, G. (2014). Ergenlerde stres, bütünlük duygusu ve duygusal belirtiler. Psikoloji ve Sağlık , 29 (1), 32-49.
- Orhunbilge, N. (2000). Örnekleme Yöntemleri ve İstatistik Testleri, Avcıol Basım Yayın, 2.Baskı, İstanbul.
- Robert E.,L. Ve Bengston W.,L. (1993). RelationshipsWithParents, Self-EsteemandPsychologicalWell-Being in YoungAdulthood. SocialPsychologyQuarterly, Vol: 56 No:4
- Suldo, S. M., Riley, K. N., & Shaffer, E. J. (2006). Academic correlates of children and adolescents' life satisfaction. School Psychology International, 27(5), 567-582.
- Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. Neuroscience & biobehavioral reviews, 24(4), 417-463.
- Şimşek, H., (2011). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler, Kuramsal Eğitim Bilimleri Dergisi- Journal of Theoretical Educational Science, 5(1):90-109.
- Tuncer, M. (2011).Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, TurkishStudies
- TUZGÖL DOST, MEL İ. HA (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyum düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi.
- Tümkiye, S., Çelik, M. & Aybek, B. (2011). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışlar, otomatik düşünceler, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(2), 77-94.
- Özgür, G. Babacan Gümüş, A. Durdu, B. (2010) Evde ve Yurtta Kalan Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Doyumu
- Wang, WangshuaiandLi, JieandSun, GongandZhang, Xin-an andCheng, Zhiming , (2016) Algılamının arabuluculuk Rolü Başarılı Ajans ve moderasyon Duygu değer biçme rolü, Münih Kişisel RePEc Arşivi
- Toprak, H.(2014). Ergenlerde mutluluk yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumunu, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Tuzgöl-Dost, M. (2010). Güney Afrika ve Türkiye’ deki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 35(158), 76-89.
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., & Sertelin, Ç. (2005). Günümüz Gençliğinin Gelecek Beklentileri. HAYEF Journal of Education, 2(2), 93-103.
- Yazıcı-Çelebi & Çelebi, (2018) Lise Öğrencilerinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, ERCIYES JOURNAL OF EDUCATION (EJE)
- Yılmaz. E. & Aslan, H. (2013). Öğretmenlerin iş yerindeki yalnızlıkları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 3(3), 59-69.

Lise Öğrencilerinde Boş Zaman Can Sıkıntısının Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi

Serap DUYGUN^a, Veysel TURKAK^b, Esra CÖHCE^c, Rukiye ÇINAR BALCI^d

^a Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - serap.duygun2769@gmail.com - ORCID No: 0000-0003-2669-9596

^b Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - weyseell@outlook.com - ORCID No: 0000-0003-2508-5285

^c Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - esracohce@yahoo.com - ORCID No: 0000-0002-0659-6779

^d Karamanoğlu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye - rukiynecinar70@gmail.com - ORCID No: 0000-0002-2568-482X

Öz

Bu çalışmanın amacı lise öğrencilerinde boş zaman can sıkıntısı duygu durumunun sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesine yöneliktir. Örneklem grubu uygun örnekleme metodu kullanılarak Karaman ilinin Ermenek ilçesinde bulunan liselerden gönüllük esaslı belirlenmiştir. Çalışmada 167 kadın ve 163 erkek toplamda 330 lise öğrencisi yer almıştır. Araştırmada kişisel bilgi formlarına ilave olarak 12 soruluk Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği (BZCSÖ) ve 41 soruluk Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ) ile veriler elde edilmiştir. Katılımcıların; Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ) ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği (BZCSÖ) üzerinden almış oldukları puanların ortalamaları ve verilerin yapısının belirlenmesi amacıyla Kolmogorov-Smirnov Testi ile Shapiro-Wilk Testi yapılmıştır. Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için gerekli varsayımlar karşılanmadığından farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcıların boş zaman can sıkıntıları ile cinsiyet, öğrenim gördükleri sınıf, aile gelir düzeyleri, kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri, günde kaç saat sosyal medya kullanıyor oldukları durumlarına göre bazı alt boyutlarda anlamlı farklılıklar görülmüştür. Sosyal medya bağımlılığı ile aile gelir düzeyi, anne ve babanın birliktelik durumları, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri, katılımcıların günde kaç saat sosyal medya kullanıyor oldukları, sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyor oldukları ile bazı alt boyutlar arasında anlamlı farklılıklar görülmüştür. Ayrıca sosyal medya bağımlılığı ile boş zaman can sıkıntısı arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencileri, Boş Zaman Can Sıkıntısı, Sosyal Medya Bağımlılığı

Investigation of the Effects of Leisure Boredom on Social Media Addiction in High School Students

Abstract

The purpose of this study is to examine the effects of leisure boredom mood on social media addiction in high school students. The sample group was determined on a voluntary basis from high schools in Ermenek district of Karaman province using the convenient sampling method. A total of 330 high school students, 167 women and 163 men, took part in the study. In addition to the personal information forms, the data were obtained with the Leisure Time Boredom Scale (BZCSÖ) with 12 questions and the Social Media Addiction Scale (SMDS) with 41 questions. Participants; The Kolmogorov-Smirnov Test and the Shapiro-Wilk Test were used to determine the average of the scores they received on the Social Media Addiction Scale (SMDS) and Leisure Boredom Scale (BZCSÖ) and to determine the structure of the data. Since the necessary assumptions for the application of parametric tests were not met, Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis Tests, which are non-parametric tests, were preferred for difference analysis. According to the data obtained, there were significant differences in some sub-dimensions according to the participants' leisure boredom and gender, the class they study, their family income level, the free time they allocate for themselves, and the number of hours they use social media a day. Social media addiction and family income level, mother and father's relationship status, mother's education level, father's education level, the spare time of the participants, how many hours a day the participants use social media, which social media applications they use and some sub-dimensions significant differences were observed. In addition, it has been revealed that there is a moderately positive relationship between social media addiction and leisure time boredom.

Key Words: High School Students, Leisure Time Boredom, Social Media Addiction

Received : 2022-06-29

Accepted : 2022-08-23

Published : 2022-10-27

Cite as : Duygun, S., Turkak, V., Cöhce, E., Balcı, R.Ç. (2022). Lise Öğrencilerinde Boş Zaman Can Sıkıntısının Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 106-119

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The purpose of this study is to examine the effects of leisure boredom mood on social media addiction in high school students.

Design / Methodology / Approach

In the research, Social Media Addiction questionnaire and Leisure Time Boredom questionnaire were applied to high school students, the obtained data were correlated with each other and the results were compared with the studies in the field. The sample group was determined on a voluntary basis by using non-random sampling method from 7 high schools in Ermenek district of Karaman province. A total of 330 high school students, 167 women and 163 men, took part in the study. In addition to the personal information forms in the research; Leisure Boredom Scale (PSRS) and Social Media Addiction Scale (SMDS) were used. The Leisure Boredom Scale, adapted into Turkish by Soylu and Siyez (2014), is a 12-item Likert-type questionnaire with 2 sub-dimensions (competence, motivation) (1 Point - Strongly Disagree, 2 Points - Disagree, 3 Points - Undecided, 4 Points - Agree, 5 Points - Strongly Agree). The Social Media Addiction Scale, developed by Tutgun and Ünal (2015), is a questionnaire consisting of 41 questions with 4 sub-dimensions (emotional state, occupation, repetition, conflict). It is a 5-point Likert-type questionnaire and its scoring is (1 Point - Never, 2 Points - Rarely, 3 Points - Sometimes, 4 Points - Often, 5 Points - Always). The Kolmogorov-Smirnov Test and the Shapiro-Wilk Test were used to determine the average of the scores they received and the structure of the data. It was preferred that the Mann Whitney-U and Kruskal-Wallis Tests, which are non-parametric tests, can be applied in order to be able to apply the parametric tests for the ones that are necessary.

Findings

A significant difference was found between the gender of the participants and the "Motivation" sub-dimension of the Leisure Boredom Scale. It was determined that the scores of women were significantly higher than the scores of men. It was determined that there was a significant difference between the income levels of the participants' families and the "conflict" and "busyness" sub-dimensions of the Social Media Addiction scale. A significant difference was found between the parents' relationship status of the participants and the "repetition" sub-dimension of the Social Media Addiction scale. It was concluded that the scores of the participants whose families were together were significantly lower than the scores of the participants whose parents were not together. It was determined that there was a significant difference between the maternal education levels of the participants and the "emotional state" sub-dimension of the Social Media Addiction scale. It was observed that there was a significant difference between father's education levels and the "emotional state" sub-dimension of the Social Media Addiction Scale. It was observed that there was a significant difference between the leisure time that the participants spared for themselves and the "busyness" sub-dimension of the Social Media Addiction scale and There was also a significant difference with the "competence" sub-dimension of the Leisure Boredom Scale. It was determined that there was no significant difference between the number of years the participants had been using social media, the Social Media Addiction sub-dimensions and the Leisure Boredom Scale sub-dimensions. It was found that there was a significant difference in how many hours a day the participants used social media in all other sub-dimensions, except for the "motivation" sub-dimension of the Leisure Boredom Scale. It was determined that there was a significant difference between which social media applications the participants were using and the "emotional state" and "conflict" sub-dimensions of the Social Media Addiction scale.

Practical Implications

The individual's inability to use her spare time in an efficient, effective and enjoyable way draws her directly into today's technology. Especially recently, it has been observed in some studies that this situation is frequently encountered in high school students who are in adolescence. When this cycle grows and takes place

in a person's life, we see that the individual unfortunately becomes dependent on social media, applications, phone, computer, internet and even the screen today. This system, which is attracting more and more people every day, increases its appeal especially as it develops and appeals to larger audiences. In many studies on this subject, unfortunately, many addicted individuals are encountered all over the world. For this reason, especially adolescent individuals should spend their free time with productive, effective, useful and even fun activities so that any addiction situation can be prevented at an early age. Based on the results obtained in the research, it was concluded that high school students should definitely use their spare time at school and after school effectively and efficiently. After this study, a benefit study can be done again with the pre-thesis and post-thesis questionnaires for the same sample group. These data obtained from the students are accepted as preliminary findings, and they are provided to use their time effectively and efficiently by working with authorized persons in their spare time at school. After a certain period of time, the same questionnaires are filled in and the results can be evaluated and compared as the final finding. Depending on the results, activities can be carried out by recreationists for the effective use of students' spare time, especially at school, and there may even be 1 recreational educator, such as a guidance counselor, in each high school. Leisure lessons such as physical education, music, painting lessons can also be added to the curriculum. In this way, this age group, which is in full adolescence and is affected by every moment and event, can be guided to a large extent and students can be raised as beautiful individuals in every sense.

Originality / Value

According to the results of the Spearman correlation test, which was conducted to determine the relationship between the scores of the participants from the Social Media Addiction Scale and the scores they received from the Leisure Boredom Scale, It can be stated that there is a moderate and positive linear relationship between the two variables

1. GİRİŞ

Her saniye gelişmekte olan teknoloji insanlar için gün geçtikçe erişilmesi kolay ve neredeyse bir ihtiyaç haline gelmeye başlamıştır. Yaşamımız da teknolojinin olumlu yönlerini göz ardı etmek mümkün değildir. Sağlıktan eğitime yaşamın her anında internetten oldukça fazla faydalanılmaktadır (Er ve ark., 2020). Kolay erişilebilirlik, hızlı bilgi akışı sağlama ve bunun gibi birçok zaman tasarrufu sağlayan özelliği ile teknoloji, yenedünyada insanlar için çok büyük bir erişim ve iletişim aracı olarak kullanılmaktadır (Çiftçi, 2018). Bunun yanı sıra özellikle yeni kuşaklar sosyalleşmek, arkadaş edinmek gibi faaliyetlerini de yine teknolojiye bağlı sosyal medya araçlarından yapmaktadırlar. Tüm dünyada ve ülkemizde de sosyal medya kullanımı sürekli olarak artış göstermektedir (Mangır, 2021). Sürekli değişen ve gelişen teknoloji insanlar da bağımlılık seviyelerini ortaya çıkarmıştır. Bağımlılık bir bireye, düşünceye veya materyale inanmak, ona bağlanmak ve kontrol altına almamak şeklinde tanımlanır (Murathan ve ark., 2019). Özellikle son yıllarda pandemi süreci ile beraber sosyal medya uygulamaları herkes tarafından çokça kullanılmaya başlamıştır.

Günümüzde teknoloji ile birlikte bireylerin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerinde de farklılıklar görülmeye başlamıştır. Önceleri aile fertlerinin birlikte geçirdikleri zamanlar son yıllarda internetin herkes tarafından kullanılmaya başlanmasıyla ne yazık ki azalmalar göstermiştir. Özellikle 7'den 70'e herkesin cebine girmiş olan mobil cihazlar ile etkileşimler sosyal medya uygulamalarıyla sürekli olarak artmaktadır ve buna bağlı olarak bireylerin boş zamanlarını değerlendirme alanları da gün geçtikçe internet ve sosyal medya ağlarına doğru evrilmektedir (Demirel, 2017). Pandemi dönemi beraberinde bireylerin boş zaman sürelerini arttırmış ve buna bağlı olarak boş zaman can sıkıntısı kavramının yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Boş zaman kavramının ortaya çıkışı ilk olarak M.Ö 4000'ler de Antik Roma İmparatorluğu'nda fizyolojik ve psikolojik iyi olma haline bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Torkildsen, 1992). Günümüzde boş zaman, bireylerin zorunlu ihtiyaçlarını gerçekleştirdiği zamanların dışında kalan ve tamamen bireyin özgür iradesiyle değerlendirdiği bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. İş hayatının yoğun temposundan

sıyrılma ve zamanını verimli değerlendirme anlamına da gelmektedir (Aytaç, 2002). Bireyin boş zaman davranışını geliştirecek ve yönlendirecek ilk temeller aile içinde atılır (Murathan ve ark., 2019). “Leisure Time” olarak da karşımıza çıkan boş zaman kavramı kelime anlamı olarak bağımsız olmak, özgür olmak da demektir (Kılbaş, 2001). Hayat şartlarının tüm zorluklarına rağmen boş zaman bireylerin zorluklardan uzak kaldığı bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıçman, 2020). Boş zaman kavramı ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre, ülkelerce her geçen gün daha çok tanınmaktadır (Er ve ark., 2020). Boş zaman can sıkıntısı kavramı bireylerin iş ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşıladıkları zamanın dışında kalan boş zamanlarını kendileri için etkili ve verimli değerlendiremedikleri zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bireyin boş zamanını kendisi için hem psikolojik hem fizyolojik anlamda tatmin olarak geçirmiş olması gerekmektedir ki beraberinde can sıkıntısı durumu ortaya çıkmasın. Kişinin boş zamanını etkili ve verimli geçiriyor olması ile karşılaşılan boş zaman can sıkıntısı durumu günümüzde sosyal medya bağımlılığı, internet bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığı gibi birçok yeni kavramları ortaya çıkarmıştır (Park ve Lee, 2012). Ne yazık ki bağımlılık seviyesine ulaşmak kişiler için olumsuz bir eylemdir. Sosyal medyadan uzak kalamama, telefonu evde unuttuğunda hemen geri dönme isteğinin oluşması ve her saniye kim ne yapmış diye merak içerisinde sosyal medya uygulamalarına girmek istemek beraberinde bağımlılığı getirmiş demektir (Işık ve Topbaş, 2015). Bireylerde karşımıza çıkan bu bağımlılıklar ilk zamanlarda kişinin kendisine her ne kadar normal olarak görünse de bir süreden sonra bu bağımlılıklar sebebi ile hayatlarında büyük değişimler olduğunu gözlemleyeceklerdir.

Boş zamanlarında direkt olarak internete girmek, sosyal medyada zaman geçirmek bir süreden sonra kişinin fiziksel hareket ihtiyaçlarını da gidermemesi ile sonuçlanacaktır ve bu sebeple de sağlığında bozulmalar meydana gelecektir (Kızır ve Genç, 2019). Tıp dünyasında “sosyal medya bağımlılığı” bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır (Young, 1996). Kişinin boş zamanlarını eğlenceli, kendisi için doğru ve verimli aktivitelerle geçiriyor olması sosyal medyaya girme isteğini azaltabilir. Bu sebeple kişinin sıkılma anında doğru aktiviteler de bulunuyor olması bağımlılıkların oluşmasının önüne geçebilir.

Kişinin gelecekteki hedeflerine ulaşmak için bireysel olarak yaptığı tüm planlar ve bu planlara bağlı olarak gerçekleştirdiği hayat yönetimleri öz düzenleme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Öz düzenleme becerisi gelişmemiş olan bireylerin boş zaman can sıkıntısı anlarında herhangi bir şeye bağımlı olma olasılıklarının becerisi gelişmiş olan bireylere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Bu sebeple öz düzenleme becerisini hayatına entegre edebilmiş kişilerin sosyal medya bağımlısı olma ihtimali diğer bireylere göre daha azdır (Selçuk, 2019).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Betimsel tarama modelli bir çalışma niteliğinde olan çalışmada örnekleme yöntemi olarak seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi belirlenmiştir. Bu çalışmada çalışma grubunun seçiminde seçkisiz olmayan, uygun örnekleme yöntemi benimsenmiştir (Büyüköztürk ve ark., 2008).

2.2. Evren Ve Örneklem

Uygun örneklem yöntemi ile seçilmiş örnek grubu 167 kadın, 163 erkek toplam 330 lise öğrencisi oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Kişisel bilgi formlarına ilave olarak; Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği (BZCSÖ) ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ) kullanılmıştır. Soylu ve Siyez (2014) tarafından Türkçeye uyarlanmış Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği 2 alt boyutlu (yetkinlik, motivasyon) 12 soruluk 5’li Likert tipli bir ankettir (1 Puan-

Kesinlikle Katılmıyorum, 2 Puan-Katılmıyorum, 3 Puan-Kararsızım, 4 Puan-Katılıyorum, 5 Puan-Kesinlikle Katılıyorum). Tutgun-Ünal (2015) tarafından geliştirilen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği 4 alt boyutlu (duygu durum, meşguliyet, tekrarlama, çatışma) 41 sorudan oluşan bir ankettir. 5'li Likert tipli bir anket olup puanlaması (1 Puan- Hiçbir Zaman, 2 Puan-Nadiren, 3 Puan-Bazen, 4 Puan-Sık Sık, 5 Puan-Her Zaman) şeklindedir.

2.4. Verilerin Toplanması Ve Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde katılımcıların demografik dağılımlarını belirlemek için yüzde ve frekans yöntemleri kullanılmıştır. Anlamlılık değerleri kapsamında Kolmogorov-Smirnov Testi ile Shapiro-Wilk testlerine başvurulmuştur. Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için gerekli varsayımlar karşılanmadığından farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Yüzde ve frekans dağılımları

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	167	50,6
	Erkek	163	49,4
	Toplam	330	100,0
Kaçınıcı sınıf	9. sınıf	152	46,1
	10. sınıf	151	45,8
	11. sınıf	27	8,2
	Toplam	330	100,0
Aile gelir durumu	Düşük	80	24,2
	Orta	230	69,7
	Yüksek	20	6,1
	Toplam	330	100,0
Anne eğitim düzeyi	İlkokul	138	41,8
	Ortaokul	121	36,7
	Lise	52	15,8
	Lisans ve üzeri	19	5,8
	Toplam	330	100,0
Baba eğitim düzeyi	İlkokul	114	34,5
	Ortaokul	121	36,7
	Lise	69	20,9
	Lisans ve üzeri	26	7,9
	Toplam	330	100,0
Anne baba birlikte mi	Evet	265	77,6
	Hayır	65	19,7
	Toplam	330	100,0
Bir gün içerisinde kendinize ayırdığınız boş zaman süresi	Hiç	48	14,5
	1-3 saat	164	49,7
	3-5 saat	81	24,5
	5 saat ve üzeri	37	11,2
	Toplam	330	100,0
Sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyorsunuz	Facebook	33	10,0
	Twitter	46	13,9
	Instagram	144	43,6
	Tiktok	9	2,7
	Hepsi	98	29,7
	Toplam	330	100,0
Kaç yıldır sosyal medya kullanıyorsunuz	1 yıldan az	75	22,7
	2-3 yıl	160	48,5
	4-6 yıl	64	19,4
	7 yıldan fazla	31	9,4
	Toplam	330	100,0

Sosyal medyaya günlük ne kadar süre ayırıyorsunuz	1saatten az	88	26,7
	2-3 saat	170	51,5
	4-6 saat	49	14,8
	7 saatten fazla	23	7,0
	Toplam	330	100,0

Tablo 2. Ölçek Puanlarının Dağılımları

Ölçek/Alt Boyut	Madde Sayısı	N	Ort.	Ss	P
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	41	330	2,5054	,814	,001
SMBÖ1 (Meşguliyet)	12	330	2,6747	,896	,000
SMBÖ2 (Duygu durum)	5	330	2,6067	,939	,000
SMBÖ3 (Tekrarlama)	5	330	2,3903	1,047	,000
SMBÖ4 (Çatışma)	19	330	2,3800	,844	,000
Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği	12	330	3,0648	,607	,000
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	6	330	3,0141	,766	,032
BZCSÖ2 (Motivasyon)	6	330	3,1162	,725	,001

Katılımcıların; Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ) ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği (BZCS) üzerinden almış oldukları puanların ortalamaları ve verilerin yapısının belirlenmesi amacıyla yapılan Kolmogorov-Smirnov Testi ile Shapiro-Wilk testi anlamlılık değerleri Tablo 2 kapsamında sunulmuştur. Anlamlılık değerleri (p) verilerin parametrik olmayan (NonParametric) bir yapıda olduğunu göstermektedir. İki bağımsız grup arasındaki farkın incelenmesinde, her iki grup kapsamındaki verilerin normal dağılım göstermeleri yanı sıra grup varyanslarının eşit olması şartı aranmaktadır (Lorcu, 2015). Üç ya da daha fazla bağımsız grup arasındaki farklılığın araştırılmasında örneklem seçildiği ana kütlelerin normal dağılım göstermesi ve varyanslarının eşit olması gözetilmektedir (Alpar, 2014; Lorcu, 2015). Bu varsayımların karşılanmadığı veri setlerinde, üçten fazla bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenmesi için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis Testi ile iki bağımsız grup arasındaki farklılığın incelenmesi için Mann Whitney-U Testi önerilmektedir (Baştürk, 2011; Orhunbilge, 2000; Alpar, 2014; Lorcu, 2015). Parametrik testlerin uygulanabilmeleri için gerekli varsayımlar karşılanmadığından farklılık analizleri için Non-parametrik Testlerden Mann Whitney-U ve Kruskal-Wallis Testlerinin uygulanmaları tercih edilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarının Farklılıklarına İlişkin Mann Whitney-U Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Sıra Ort.	U	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	Kadın	167	170,98	12.695,500	,291
	Erkek	163	159,89		
SMBÖ2 (Duygu durum)	Kadın	167	166,26	13.484	,884
	Erkek	163	164,72		
SMBÖ3 (Tekrarlama)	Kadın	167	164,33	13.806	,821
	Erkek	163	166,70		
SMBÖ4 (Çatışma)	Kadın	167	162,08	14.182	,509
	Erkek	163	169,01		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	Kadın	167	168,12	13.172,500	,612
	Erkek	163	162,81		
BZCSÖ2 (Motivasyon)	Kadın	167	180,21	11.154,500	,004
	Erkek	163	150,43		

Tablo 3'te Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyetleri ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin tüm alt boyutları (meşguliyet, duygu durum, tekrarlama, çatışma) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutlarından "Yetkinlik" alt boyutunda farklılık olmadığı belirlenmişken ($p>0,05$), "Motivasyon" alt boyutunda anlamlı farklılık saptanmış

olup kadınların puanlarının (Sıralar ort.=180,21), erkeklerin puanlarından (Sıralar ort.=150,43) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($U=11.154,500$, $p=,004$).

Tablo 4. Öğrenim Gördükleri Sınıf Değişkenine Göre Katılımcıların Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	9.sınıf	152	2,068	,356
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		
SMBÖ2 (Duygu durum)	9.sınıf	152	4,240	,120
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	9.sınıf	152	1,506	,471
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		
SMBÖ1 (Çatışma)	9.sınıf	152	4,095	,129
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	9.sınıf	152	3,294	,193
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	9.sınıf	152	7,744	,021
	10.sınıf	151		
	11.sınıf	27		

Tablo 4’te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların öğrenimlerine devam ettikleri sınıf düzeyleri ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin tüm alt boyutları (meşguliyet, duygu durum, tekrarlama, çatışma) arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutlarından “Yetkinlik” alt boyutunda farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Katılımcıların devam ettikleri sınıflara göre “Motivasyon” alt boyutunda aldıkları puanlara göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($H(2)=7,744;p=,021$). Kadınların puanlarının (Sıralar ort=180,21), erkeklerin puanlarından (Sıralar ort=150,43) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($U=11.154,500;p=,004$).

Tablo 5. Katılımcıların Aile Gelir Durumları Değişkenine göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	Düşük	80	8,945	,011
	Orta	230		
	Yüksek	20		
SMBÖ2 (Duygudurum)	Düşük	80	,706	,702
	Orta	230		
	Yüksek	20		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	Düşük	80	3,154	,207
	Orta	230		
	Yüksek	20		
SMBÖ1 (Çatışma)	Düşük	80	7,468	,024
	Orta	230		
	Yüksek	20		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	Düşük	80	1,951	,377
	Orta	230		
	Yüksek	20		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	Düşük	80	0,53	,974
	Orta	230		
	Yüksek	20		

Tablo 5’te Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları (motivasyon, yetkinlik) ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “duygu durum” ve “tekrarlama” alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “çatışma” ve “meşguliyet” alt boyutları ile katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında ise anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(2)=7,468, p=,024$).

Tablo 6. Katılımcıların Ebeveynlerinin Birlikte Olma Değişkeni bakımından Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarına ilişkin Mann Whitney-U Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	Sıra Ort.	U	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	Birlikte	265	2,66	165,85	8.159	,892
	Ayrı	65	2,64	164,06		
SMBÖ2 (Duygudurum)	Birlikte	265	2,60	161,80	9.584	,154
	Ayrı	65	2,80	180,60		
SMBÖ3 (Tekrarlama)	Birlikte	265	2,00	158,02	10.595,500	,004
	Ayrı	65	2,60	196,01		
SMBÖ4 (Çatışma)	Birlikte	265	2,27	160,71	9.882,500	,065
	Ayrı	65	2,55	185,04		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	Birlikte	265	3,00	162,05	9.526	,184
	Ayrı	65	3,16	179,55		
BZCSÖ2 (Motivasyon)	Birlikte	265	3,16	170,45	8,934,500	,639
	Ayrı	65	3,15	164,28		

Tablo 6 kapsamında sunulmuş olan Mann Whitney-U testi sonuçlarına göre; anne ve babalarının birlikte olmaları ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “meşguliyet”, “duygu durum” ve “çatışma” alt boyutları ve Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “tekrarlama” alt boyutunda ise anlamlı farklılık saptanmış olup ailesi bir arada olan katılımcıların puanlarının ($Ortc=2,00$), anne ve babaları birlikte olmayan katılımcıların puanlarından ($Ortc=2,60$) anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir ($U=9.882,500$, $p=,004$).

Tablo 7. Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	İlkokul	138	2,58	1,027	,795
	Ortaokul	121	2,75		
	Lise	52	2,62		
	Lisans ve üzeri	19	2,41		
SMBÖ1 (Duygudurum)	İlkokul	138	2,60	10,215	,017
	Ortaokul	121	2,80		
	Lise	52	2,70		
	Lisans ve üzeri	19	2,20		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	İlkokul	138	2,20	3,738	,291
	Ortaokul	121	2,20		
	Lise	52	2,20		
	Lisans ve üzeri	19	2,00		
SMBÖ1 (Çatışma)	İlkokul	138	2,22	5,402	,145
	Ortaokul	121	2,50		
	Lise	52	2,63		
	Lisans ve üzeri	19	2,33		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	İlkokul	138	3,00	1,019	,777
	Ortaokul	121	3,00		
	Lise	52	3,00		
	Lisans ve üzeri	19	3,00		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	İlkokul	138	3,16	1,516	,678
	Ortaokul	121	3,00		
	Lise	52	3,16		

Lisans ve üzeri	19	3,00
-----------------	----	------

Tablo 7’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların anne eğitim düzeyleri ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları (motivasyon, yetkinlik) ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “meşguliyet”, “çatışma” ve “tekrarlama” alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ile katılımcıların anne eğitim düzeyleri arasında ise anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(3)=10,215;p=,017$).

Tablo 8. Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Puanlarına ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Ölçek/Altboyutlar	Değişken	N	Ortc.	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	İlkokul	114	2,75	1,633	,652
	Ortaokul	121	2,50		
	Lise	69	2,66		
	Lisans ve üzeri	26	2,29		
SMBÖ1 (Duygudurum)	İlkokul	114	2,60	8,472	,037
	Ortaokul	121	2,80		
	Lise	69	2,60		
	Lisans ve üzeri	26	1,80		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	İlkokul	114	2,00	6,654	,084
	Ortaokul	121	2,40		
	Lise	69	2,20		
	Lisans ve üzeri	26	2,00		
SMBÖ1 (Çatışma)	İlkokul	114	2,27	7,441	,059
	Ortaokul	121	2,50		
	Lise	69	2,27		
	Lisans ve üzeri	26	1,72		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	İlkokul	114	3,00	2,572	,462
	Ortaokul	121	3,16		
	Lise	69	3,00		
	Lisans ve üzeri	26	3,00		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	İlkokul	114	3,16	2,783	,426
	Ortaokul	121	3,00		
	Lise	69	3,16		
	Lisans ve üzeri	26	3,00		

Tablo 8’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların baba eğitim düzeyleri ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları (motivasyon, yetkinlik) ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “meşguliyet”, “çatışma” ve “tekrarlama” alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ile katılımcıların baba eğitim düzeyleri arasında ise anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(3)=8,472;p=,037$).

Tablo 9. Katılımcıların Bir Gün İçerisinde Kendilerine Ayırdıkları Boş Zaman ile Sosyal Medya Bağımlılığı ve Boş Zaman Can Sıkıntısı Düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	P
SMBÖ1 (Meşguliyet)	Hiç	48	2,6667	17,259	,001
	1-3 saat	164	2,4167		
	3-5 saat	81	2,9167		
	5 saat ve üzeri	37	2,8333		
SMBÖ1 (Duygu durum)	Hiç	48	2,8000	2,556	,465
	1-3 saat	164	2,4000		
	3-5 saat	81	2,8000		
	5 saat ve üzeri	37	2,6000		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	Hiç	48	2,2000	2,840	,417
	1-3 saat	164	2,0000		
	3-5 saat	81	2,4000		

SMBÖ1 (Çatışma)	5 saat ve üzeri	37	2,4000	6,319	,097
	Hiç	48	2,2222		
	1-3 saat	164	2,2500		
	3-5 saat	81	2,5000		
	5 saat ve üzeri	37	2,5556		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	Hiç	48	3,1667	10,568	,014
	1-3 saat	164	2,8333		
	3-5 saat	81	3,0000		
	5 saat ve üzeri	37	3,0000		
	Hiç	48	3,0000		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	Hiç	48	3,0000	2,805	,423
	1-3 saat	164	3,1667		
	3-5 saat	81	3,1667		
	5 saat ve üzeri	37	3,0000		
	Hiç	48	3,0000		

Tablo 9’da Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman düzeyleri ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutlarından “motivasyon” ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “duygudurum”, “çatışma” ve “tekrarlama” alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “meşguliyet” alt boyutu arasında ise anlamlı farklılık olduğu ($H(3)=17,259;p=,001$) ve Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği “yetkinlik alt boyutu ile anlamlı bir farklılık olduğu ($H(3)=10,568;p=,014$) belirlenmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Sosyal Medyayı Kaç Yıldır Kullanmakta Olduklarına göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	1 yıldan az	74	2,4167	12,870	,055
	2-3 yıl	160	2,6667		
	4-6 yıl	64	2,9583		
	7 yıl ve üzeri	31	2,6667		
	1 yıldan az	74	2,4000		
SMBÖ1 (Duygu durum)	2-3 yıl	160	2,6000	7,396	,060
	4-6 yıl	64	2,8000		
	7 yıl ve üzeri	31	2,4000		
	1 yıldan az	74	2,0000		
	2-3 yıl	160	2,2000		
SMBÖ1 (Tkrarlama)	4-6 yıl	64	2,4000	6,785	,079
	7 yıl ve üzeri	31	2,0000		
	1 yıldan az	74	2,0556		
	2-3 yıl	160	2,4444		
	4-6 yıl	64	2,5278		
SMBÖ1 (Çatışma)	7 yıl ve üzeri	31	2,2778	7,766	,051
	1 yıldan az	74	3,0000		
	2-3 yıl	160	3,0000		
	4-6 yıl	64	3,1667		
	7 yıl ve üzeri	31	2,8333		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	1 yıldan az	74	3,0000	3,468	,302
	2-3 yıl	160	3,0000		
	4-6 yıl	64	3,1667		
	7 yıl ve üzeri	31	2,8333		
	1 yıldan az	74	3,0000		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	2-3 yıl	160	3,1667	1,917	,590
	4-6 yıl	64	3,1667		
	7 yıl ve üzeri	31	3,0000		
	1 yıldan az	74	3,0000		
	2-3 yıl	160	3,1667		

Tablo 10’da Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların kaç yıldır sosyal medya kullanıyor oldukları ile Sosyal Medya Bağımlılığı alt boyutları ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları arasında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

Tablo 11. Katılımcıların Sosyal Medyayı Günde Kaç Saat Kullanmakta Olduklarına göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	p
SMBÖ1 (Meşguliyet)	1 saatten az	88	2,0417	50,891	,000

	2-3 saat	170	2,7500		
	4-6 saat	49	3,4167		
	7 saat ve üzeri	23	2,6667		
SMBÖ1 (Duygu durum)	1 saatten az	88	2,0000	21,984	,000
	2-3 saat	170	2,8000		
	4-6 saat	49	3,0000		
	7 saat ve üzeri	23	2,4000		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	1 saatten az	88	1,8000	17,844	,000
	2-3 saat	170	2,2000		
	4-6 saat	49	2,6000		
	7 saat ve üzeri	23	2,4000		
SMBÖ1 (Çatışma)	1 saatten az	88	1,8056	17,035	,001
	2-3 saat	170	2,3333		
	4-6 saat	49	2,7222		
	7 saat ve üzeri	23	2,6111		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	1 saatten az	88	2,8333	10,856	,003
	2-3 saat	170	3,1667		
	4-6 saat	49	3,0000		
	7 saat ve üzeri	23	3,0000		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	1 saatten az	88	3,0000	4,342	,227
	2-3 saat	170	3,1667		
	4-6 saat	49	3,3333		
	7 saat ve üzeri	23	3,0000		

Tablo 11’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların günde kaç saat sosyal medya kullanıyor oldukları ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği “motivasyon” alt boyutu ($p=,227$) dışındaki diğer tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunduğu belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 12. Katılımcıların Sosyal Medya Uygulamalarından Hangilerini Kullanıyor Olduklarına göre Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Düzeylerine ilişkin Kruskal-Wallis Test Sonucu

Altboyutlar	Değişken	N	Medyan	H	P
SMBÖ1 (Meşguliyet)	Facebook	33	2,9167	2,745	,601
	Twitter	46	2,6667		
	Instagram	144	2,5833		
	Tiktok	9	2,7500		
	Hepsi	98	2,5833		
SMBÖ1 (Duygudurum)	Facebook	33	3,0000	10,412	,034
	Twitter	46	2,8000		
	Instagram	144	2,6000		
	Tiktok	9	2,8000		
	Hepsi	98	2,2000		
SMBÖ1 (Tekrarlama)	Facebook	33	2,8000	4,498	,343
	Twitter	46	2,2000		
	Instagram	144	2,2000		
	Tiktok	9	2,2000		
	Hepsi	98	2,2000		
SMBÖ1 (Çatışma)	Facebook	33	2,6111	9,617	,047
	Twitter	46	2,6111		
	Instagram	144	2,2222		
	Tiktok	9	2,1111		
	Hepsi	98	2,0833		
BZCSÖ1 (Yetkinlik)	Facebook	33	3,1667	4,153	,386
	Twitter	46	3,0833		
	Instagram	144	2,8333		
	Tiktok	9	3,5000		
	Hepsi	98	3,0000		
BZCSÖ1 (Motivasyon)	Facebook	33	3,0000	2,925	,570

Twitter	46	3,0000
Instagram	144	3,1667
Tiktok	9	3,0000
Hepsi	98	3,1667

Tablo 12’de Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; katılımcıların sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyor oldukları bakımından Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği alt boyutları ile Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeğinin “meşguliyet” ve “tekrarlama” alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Katılımcıların sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyor oldukları bakımından Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ($H(3)=10,412; p=,034$) ile “çatışma alt boyutu arasında anlamlı farklılık olduğu ($H(4)=9,617; p=,047$) belirlenmiştir.

Tablo 13. Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Düzeyleri arasındaki ilişkiye dair Spearman Korelasyon Test Sonucu

Ölçek	N	r	p
SMBÖ BZCSÖ	330	,413	,000

Katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeğinden aldıkları puanlar ile Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeğinden almış oldukları puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan Spearman korelasyon testi sonucuna göre, iki değişken arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunduğu ifade edilebilir ($r=,413$; $p=,000$).

4. TARTIŞMA SONUÇ

Bu araştırmada lise öğrencilerinin boş zaman can sıkıntısı durumlarının sosyal medya bağımlılıkları ile arasındaki ilişki farklı değişkenler açısından ele alınmıştır. Lise öğrencilerinden gönüllü 167 kadın ve 163 erkek toplamda 330 öğrenci çalışmada yer almıştır.

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre verileri incelendiğinde sosyal medya bağımlılığı alt boyutlarında anlamlı farklılık görülmezken, boş zaman can sıkıntısı ölçeğinin “motivasyon” alt boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kadınlarının puanları erkeklerin puanlarından (Sıralar ort.=150,43) anlamlı şekilde daha yüksek olarak belirlenmiştir ($U=11.154,500$, $p=,004$). [Selçuk \(2019\)](#), üniversite öğrencileri ile boş zaman can sıkıntısı ve sosyal medya bağımlılığı üzerinde bir çalışma yürütmüş ve boş zaman can sıkıntısının “motivasyon” alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık olduğunu gözlemlemiştir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıf değişkenine göre boş zaman can sıkıntısı ölçeği alt boyutlarından “Motivasyon” alt boyutunda aldıkları puanlara göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($H(2)=7,744; p=,021$). Kadınların puanlarının (Sıralar ort.=180,21), erkeklerin puanlarından (Sıralar ort.=150,43) anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($U=11.154,500; p=,004$).

Sosyal Medya Bağımlılığı ölçeği “çatışma” ve “meşguliyet” alt boyutları ile katılımcıların ailelerinin gelir düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(2)=7,468; p=,024$). [Kılıçman \(2020\)](#), üniversite öğrencileri üzerinde sosyal medya bağımlılığı ile ilgili bir çalışma yürütmüş ve bağımlılık ölçeğinin tüm alt boyutları ile aile gelir düzeylerinin aralarında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir.

Katılımcıların aile birliktelik durumları ile sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin “tekrarlama” alt boyutunda anlamlı farklılık saptanmış olup ailesi bir arada olan katılımcıların puanlarının (Ortc=2,00), anne ve babaları birlikte olmayan katılımcıların puanlarından (Ortc=2,60) anlamlı şekilde daha düşük olduğu belirlenmiştir ($U=9.882,500$, $p=,004$).

Sosyal medya bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ile katılımcıların anne eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(3)=10,215;p=,017$).

Sosyal medya bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ile katılımcıların baba eğitim düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($H(3)=8,472;p=,037$).

Katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği “meşguliyet” alt boyutu arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($H(3)=17,259;p=,001$) . Kılıçman (2020), yaptığı çalışmada katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri ile sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğunu belirlemiştir.

Boş zaman can sıkıntısı ölçeği “yetkinlik” alt boyutu ile katılımcıların kendilerine ayırdıkları boş zaman süreleri arasında anlamlı farklılık olduğu ($H(3)=10,568;p=,014$) tespit edilmiştir.

Katılımcıların günde kaç saat sosyal medya kullanıyor oldukları ile boş zaman can sıkıntısı ölçeği “motivasyon” alt boyutu ($p=,227$) dışındaki diğer tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Kılıçman (2020), yaptığı çalışmada katılımcıların günde kaç saat sosyal medya kullanıyor oldukları ile sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğunu belirlemiştir.

Katılımcıların sosyal medya uygulamalarından hangilerini kullanıyor oldukları bakımından sosyal medya bağımlılığı ölçeği “duygu durum” alt boyutu ($H(3)=10,412;p=,034$) ile “çatışma alt boyutu arasında anlamlı farklılık olduğu ($H(4)=9,617;p=,047$) belirlenmiştir. Kılıçman (2020), yaptığı çalışmada katılımcıların kullandıkları sosyal medya uygulamaları ile sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir.

Bu çalışmada katılımcıların boş zaman can sıkıntısı düzeyleri ile sosyal medya bağımlılıkları arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunduğu ifade edilebilir. ($r=,413$; $p=,000$).

Bireyin boş zamanlarını verimli, doğru ve eğlenceli bir biçimde değerlendirememesi onu doğrudan günümüz teknolojisinin içine çekmekte ve bu döngü her seferinde büyüyerek kişinin hayatında yer almaya başladığında artık bireyin ne yazık ki sosyal medyaya, uygulamalara ve internete bağımlı olduğunu görmekteyiz. Her geçen gün daha fazla kişiyi içine çekmekte olan bu sistem özellikle geliştikçe ve daha büyük kitlelere hitap ettikçe daha cazip olmaktadır. Bu sebeple özellikle ergen bireylerin boş zamanlarını verimli, eğlenceli yani faydalı faaliyetler ile geçiriyor olmaları gerekmektedir ki herhangi bir bağımlılık durumu ile karşılaşılmasın.

5. KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2014). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlilik-Güvenirlik: SPSS’ de Çözümleme Adımları İle Birlikte*, 3. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 231-260.
- Baştürk, R. (2011). *Bütün yönleriyle SPSS örnekli nonparametrik istatistiksel yöntemler*. Anı Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K., E., Akgün, E., Ö., Karadeniz, Ş., Demirci, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Coşkun Y. (2007). Ortaöğretim Öğrencilerinin Umutsuzluk Durumları ve Aile İşlevselliği İlişkisinin Bazı Değişkenlere göre İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26): 11-26.
- Çiftçi, H. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Demirel, M. (2017). University students’ opinions of the meaning of leisure and their perceived freedom in leisure. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 796-802.

- Er, Y. , Çuhadar, A. , Demirel, M. (2020). Investigation of Leisure Management Skills and Leisure Boredom in University Students in Terms of Different Variables, *International Journal of Applied Exercise Physiology*, VOL. 9 (6).
- Er, Y. , Çuhadar, A. , Demirel, M. , Serdar, E. (2020). Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığı ve Gelecek Beklentisi İlişkisinin İncelenmesi, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi* (s.15 (24), 2528-2544)
- Işık, U. Topbaş, H. (2015). Facebook ve bağımlılık: medya bağımlılığı araştırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38, 319-336.
- Kılbaş, Ş: Rekreasyon. Boş Zaman Değerlendirme, 1.Baskı, *Anaca*, s. 23, Adana, 2001.
- Kılıçman, İ. (2020) . *Rekreasyon Farkındalığı Ve Sosyal Medya Bağımlılığının Yaşam Doyumu Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman.
- Kızar O. ve Genç, H. (2019) Engelli bireylerin eğitiminde oyun ve aktivitenin önemi (Bölüm 3). (S. Düz, M. İklim, K. Kurak Ed.) *Spor bilimleri alanında araştırma ve değerlendirmeler içinde* (s.35-55). Ankara: Gece Akademi.
- Lorcu, F. (2015). "*Örneklerle veri analizi SPSS uygulamalı*." Ankara: Detay Yayıncılık 1 (2015).
- Mangır, M. (2021). *Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı Ve Aile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Murathan, T., Türker, A. ve Murathan, F. (2019). Investigation of University Students Attitudes toward Leisure Time Activities (Ardahan University Sample). *Turkish Journal of Sport and Exercise*. 21 (2): 162-169.
- Orhunbilge, N. (2000), *Örnekleme Yöntemleri ve İstatistik Testleri*, Avcıol Basım Yayın, 2.Baskı, İstanbul.
- Park, N. ve Lee, H. (2012). *Social implications of smartphone use: Korean college students' smartphone use and psychological well-being*. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(9), 491-497. doi:10.1089/cyber.2011.0580
- Selçuk, O. C. (2019). *İnternet Bağımlılığı İçin Risk Faktörleri: Öz Düzenleme Yetersizliği Ve Boş Zaman Can Sıkıntısı* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Soylu, Y. & Siyez, D. G.,(2014). Boş Zaman Can Sıkıntısı Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 80-95
- Svendsen, L. A *Philosophy of Boredom*, Reaktion Books, p, 234, London,2004.
- Torkildsen, G. (1992). *Leisure and Recreation Management*. London: E&FN Spon.
- Tutgun-Ünal, A. (2015), *Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı
- Türker, A. Murathan, T. (2019). Beden Eğitimi Ve Spor Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılıklarının İncelenmesi, *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*
- Young, K. S. (1996). *Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder*. *Cyber Psychology and Behavior*, 1(3), 240-24